

T.C
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR (DİSİPLİNLER ARASI)
ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

NUSAYBİN, MOR YAKUP KİLİSESİ
ORTA ÇAĞ SIRLI SERAMİKLERİ

Özlem KARAKAYA BİLEN

MARDİN 2024

T.C
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR (DİSİPLİNLER ARASI)
ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

NUSAYBİN, MOR YAKUP KİLİSESİ
ORTA ÇAĞ SIRLI SERAMİKLERİ

Özlem KARAKAYA BİLEN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Necla KAPLAN

MARDİN

TEZ ONAY

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı 21903009 numaralı öğrencisi Özlem KARAKAYA BİLEN'in hazırladığı “Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi Orta Çağ Sırlı Seramikleri” başlıklı çalışma 28/12/2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavında oybirliği/oyçokluğu başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri	Unvanı Adı, SOYADI	İmza
Başkan/ Danışman Üye	Doç. Dr. Necla KAPLAN	
Üye	Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK	
Üye	Doç. Dr. Evindar YEŞİLBAŞ	

Onay

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../20..
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmasında kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

24.01.2024

Özlem KARAKYA BİLEN

ÖZET

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR

NUSAYBİN, MOR YAKUP KİLİSESİ ORTA ÇAĞ SIRLI SERAMİKLERİ

Özlem KARAKAYA BİLEN

Mor Yakup Kilise kazılarında bulunan 173 adet ağız, dip, gövde fragmanları ve bazı tüm parçalardan oluşan sırlı seramik buluntuları ele alınmıştır. Söz konusu buluntular 2000-2016 yılları arasında belli aralıklarla yapılan kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Bu çalışma ile sırlı seramiklerin tanımlanması ve tarihlendirme önerisi yapılması amaçlanmıştır. Ele alınan eserler üretim teknikleri ve sır bezemeleri dikkate alınarak tek renk sırlılar, sır altı boyalılar, sgraffito teknikliler, sır üstü teknikli ve sırlı boyalılar olarak beş ana başlık altında incelenmiştir. Buluntular, sır ve bezeme tekniği baz alınarak bir gruplandırma yapılmıştır. Mor Yakup Kilise kazılarında ele geçen sırlı seramikler arasında tek renk sırlılardan yeşil ve sgraffito teknikli seramikler (ince kazıma) diğer gruplara istinaden yoğunluk göstermektedir. Mor Yakup Kilise kazılarında ortaya çıkarılan sırlı seramikler bize önemli bir Orta Çağ tabakasının varlığından haberdar etmektedir. Çalışmada buluntuların, yerel üretimler olabileceğini kanıtlayan bilgilere ulaşılırken aynı zamanda Nusaybin'in konumu itibarı yani ipek yolu güzergahı üzerinde bulunmasından kaynaklı ithal-ihraç ürünler de olduğu sanılmaktadır. Bu da Nusaybin Merkezli sırlı seramik çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Nusaybin, uzun tarihi dönemde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Birçok devlet ve hanedanların hakimiyetine girmiş, savaşlarda sınır şehri olarak yer almış ve ticaretin yoğun olduğu bir kent olmuştur. Bu durum, çeşitli dönem izleri taşıyan kazıdan çıkan buluntulardan özellikle de 9.-13. Yüzyılları arasına tarihlendirilen sırlı seramik parçalarından anlaşılmaktadır. Bu çalışma kazıdan çıkan sırlı seramikleri bilim dünyasına tanıtarak ve tarih önerisi sunarak bu alanda var olan bilgi açığına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi, Sırlı Seramikler

ABSTRACT

CULTURAL STUDIES

MEDIAVEL GLAZED CERAMICS OF MOR YAKUP (SAINT JACOB) CHURCH IN NUSAYBIN

Özlem KARAKAYA BİLEN

Glazed ceramic finds consisting of 173 mouth, bottom, body fragments and some whole pieces were taken from the Mor Yakup Church Excavations. The finds in question were seen in excavations carried out at regular intervals between 2000 and 2016. With this study, the structure and dating of glazed ceramics are carried out. Regardless of the production techniques and glaze frameworks discussed, single color glazes are signed under three main reliability categories; under-glaze technique and over-glaze technique. The glazed ceramics unearthed in the Mor Yakup Church Excavations Show us that an important medieval accumulation exists. The emergence of a variety of glazed ceramics, while accessing the knowledge proven in local production, is also unbreakable due to the location of Nusaybin, that is, on the Silk Road route. A grouping was made based on glaze and decoration techniques. Among the glazed ceramics unearthed in the Mor Yakup Church excavations, single-coloured glazed green and sgraffito ceramics (thin scraping) are distributed among other groups. It has both witnessed and experienced Nusaybin's diverse cultural history. It came under the domination of many states and dynasties, served as a border country in wars, and was also a city where trade was intense. This situation is evident from the findings from the excavation, which bear traces of various periods, especially those dating back to the 9th-13th centuries. It can be understood from the glazed ceramic pieces dating back centuries. This study contributes to the knowledge gaps in this field by introducing glazed ceramics from excavations to science and presenting them throughout history.

Key Words: Medieval, Nusaybin, Mor Yakup Church, Glazed Ceramics

ÖNSÖZ

Mor Yakup Kilisesi Orta Çağ Sırlı Seramikleri konusunu seçmem, Mardin Müzesi'nde çalıştığım süre zarfında şekillendi. 2017 yılında tüm kazı buluntularının yeniden gözden geçirilmesi ve tasnifi sırasında seramik buluntular üzerine yoğunlaşmışım. Zengin bir repertuvara sahip olan sırlı seramikler o zaman dikkatimi çekmişti. Yalnız uzun yıllar nemli depolarda korunan seramiklerin etiketleri yıprandığı için buluntu kontektleri yok olmuştu. Az sayıdaki raporlarda ise seramikler üzerine detaylı bilgiler yoktu. Kısacası sistematik bir kazının buluntuları olmaması çalışmamı zorlaştırmaktaydı. Seramikleri tabakalarındaki diğer buluntularla eşleştirememem tarihlendirme konusunda da yorumlamalarımı sınırlandırmaktaydı. Yayın çalışmaları kapsamında yaptığım ön araştırmalar sırasında sırlı seramikler daha çok ilgimi çekmeye başlamıştı ama çalışmalar yarıda kaldığı için seramikler de diğer buluntular gibi depolara kaldırılmıştı. Fakat bu konuyu ilerde yüksek lisans tezi olarak çalışmayı daima düşünmekteydim. 2022 yılında bu fırsatı bulunca Mardin Müze Müdürlüğü ile görüşüp konu hakkında resmi izinleri aldım ve süreç benim için yeniden başlamıştı.

“Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi Orta Çağ Sırlı Seramikleri” adlı yüksek lisans tez çalışmamı kabul eden ve bu süreçte desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Necla KAPLAN'a. ve değerli önerileri ile tezime katkı sunan Doç. Dr. Evindar YEŞİLBAŞ'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Takıldığım belli konularda değerli zamanını ayıran, kaynaklara ulaşmamda desteklerini sunan ve önerileriyle tezimin son haline almasına önemli katkılar sunan Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2000 yılında kazı sürecinin başlamasını sağlayan Nusaybin Belediyesi'ne, çalışmalara müsaade eden Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Kilisesi Vakfı ile Süryani Kadim Cemaati Midyat Metropolitliği'ne, alanda ilk

belgelemeyi yapan Türkiye Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma (ÇEKÜL) Vakfı'na, çalışmaların finansmanını sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, çalışmaları sürdüren Diyarbakır ile Mardin Müze Müdürlüklerine ve bu alanda çalışmış tüm bilim emekçilerine saygılarımı sunarım.

2017 yılında Mardin Müzesi'nde buluntular üzerine yapılan tasnif, restorasyon ve belgeleme çalışmalarında emegi geçen iş arkadaşlarıma ve çalışmamda beni her daim destekleyen hayat arkadaşım Abdullah BÖLEN'e çok teşekkür ederim. Bu süre zarfında beni yalnız bırakmayan aileme ve bana daima motivasyon sağlayan can kardeşim Kübra YETK N'e sevgilerimi sunarım.

Mardin, Ocak, 2024

Özlem KARAKAYA BÖLEN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY	i
ETİK BEYAN	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
GÖRSELLER LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Niteliği ve Önemi.....	1
1.2. Metot ve Yöntem.....	3
2. NUSAYBİN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ.....	5
3. MOR YAKUP KİLİSESİ KAZI ÇALIŞMALARI	11
4. SIRLI SERAMİK TEKNİKLERİ	20
4.1. Tek Renk Sırlı Seramikler.....	20
4.2. Sır Altı Boyalı Seramikler	20
4.3. Sgraffito (İnce Kazıma) ve Champleve Seramikler	20
4.4. Sır Üstü Tekniği (Lüster).....	21
4.5. Sırlı Boyalı Seramikler	23

5. KATALOG	24
6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA.....	83
6.1. Tek Renk Sırlılar	83
6.1.1. Yeşil sırlı seramikler.....	83
6.1.2. Turkuaz sırlı seramikler	85
6.1.3. Kahverengi sırlı seramikler.....	88
6.2. Sır Altı Boyama.....	89
6.2.1. Şeffaf sır altına çok renk desenli seramikler	89
6.2.2. Yeşil sır altına siyah desenli seramikler.....	92
6.2.3. Şeffaf turkuaz sır altına lacivert desenli seramikler.....	92
6.2.4. Şeffaf sır altına mavi ve siyah desenli seramikler	94
6.3. Sgraffito Teknikli Seramikler.....	96
6.3.1. Tek renk sırlı sgraffito seramikler	96
6.3.2. Tek renk sırlı champleve ve sgraffito seramikler	100
6.3.3. Çok renkli champleve ve sgraffito seramikler	102
6.3.4. Sgraffito teknikli yeşil ve manganez püskürtme seramikler	104
6.4. Sır Üstü Seramikler	105
6.4.1. Opak beyaz sır üzerine lüster boyalı.....	105
6.4.2. Beyaz lüster.....	106
6.4.3. Kobalt mavi lüster	109
6.5. Sırlı Boyahlar	111
6.5.1. Püskürtme sırlı seramikler	111
6.5.2. İki renkli sırlı seramikler.....	114
7. YEREL ÜRETİME DAİR İZLER	115
8. SONUÇ	119
KAYNAKÇA.....	123
ÖZGEÇMİŞ	128

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Doğu Roma ve Sasani M.S 600 (Erişim Tarihi 11.09.2023).....	7
Harita 2: 1200 yılında Nusaybin'in konumu (Erişim Tarihi 25.09.2023).....	8
Harita 3: Mor Yakup Kilisesi Uydu Fotoğrafı, Google Harita (Erişim Tarihi 09.07.2023).	11

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Mor Yakup Kilisesi, 1911, Getrude Bell Arşivi (Erişim Tarihi 06.09.2023).....	12
Görsel 2: Mor Yakup Kilisesi, 1911, Getrude Bell Arşivi (Erişim Tarihi 06.09.2023).....	13
Görsel 3: Mor Yakup Kilisesi, 1911, Getrude Bell Arşivi (Erişim Tarihi 06.09.2023).....	13
Görsel 4: 2000 yılı kuzey alanı kazı çalışması (Mardin Müzesi Arşivi).	15
Görsel 5: Kazı alanı hava fotoğrafı, 2015 (Mardin Müzesi Arşivi).	16
Görsel 6: Kuzey cephesinde yapılan restorasyon çalışması, 2019 (Mardin Müzesi Arşivi).....	17
Görsel 7: Batı cephesinde yapılan restorasyon çalışması, 2019, (Mardin Müzesi Arşivi).	17
Görsel 8: Kubbe restorasyon çalışması, 2019, (Mardin Müzesi Arşivi).	18
Görsel 9: Kubbe restorasyon çalışması sonrası, 2019, (Mardin Müzesi Arşivi).	18
Görsel 10: Kilise damında restorasyonda bulunan hafifletici küpler, 2019, (Mardin Müzesi Arşivi).....	19
Görsel 11: Mor Yakup Kilisesi Restorasyon sonrası fotoğrafı, 2023, (Nusaybin Belediyesi Arşivi).	19
Görsel 12: Louvre Müzesinde sergilenen küp, (Deborat Rebecca, 2015: 6a-b, 7j-7k, 7l, s.152-159'dan alıntıdır).	87
Görsel 13: Yeşil sırlı küp, Irak, 8.yy-9.yy. (Watson, 2020 s.29'dan alıntıdır).	88
Görsel 14: Suriye'de bulunan yeşil ve manganez noktalı kâse, 8.9.yy. (Watson, 2004, Cat., D4, s. 175'den alıntıdır).	90
Görsel 15: Tell Aswad'da bulunan seyrek bezemeli seramik fragmanı. (Watson,1999; Tafel 96, s. 93'den alıntıdır).	91
Görsel 16: British Museum'da sergilenen kâse, (Madina, 2006, 132, s.108'den alıntıdır).	96
Görsel 17: Kamışlı yüzey araştırmasında bulunan seramiğin çizimi, (Guérin 1996 s. 397'den alıntıdır).	98
Görsel 18: Ahlat Kazısında bulunan kuş figürlü seramik dip parçası. (Karamağaralı, 2007: Foto.27a, s.148'den alıntıdır).	99
Görsel 19: Elâzığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, kuşlu tabak fragmanı (Aytaç, 2010: Fotoğraf 6, s. 515'den alıntıdır).	99
Görsel 20: Harran Kazısında bulunan tek renk sırlı çok kulplu derin kap, (Ölçer, 2020: Fot.158, s.230'dan alıntıdır).	100

Görsel 21: Kızkalesi kazısında bulunan kazıma ve renkli sır akıtma teknikli seramik grubu. (Köroğlu, 2012: Lev.1 s.26'dan alıntıdır).	103
Görsel 22: Divriği Kale Kazısında bulunan boyalı kazıma seramik fragmanları. (Acar Eser, 2020: Şekil 7a-e s.142'den alıntıdır).	104
Görsel 23: Opak beyaz üstüne lüster boyalı, (Watson 2004, Cat 16, s. 194' den alıntıdır).	106
Görsel 24: Figürlü beyaz lüster seramik, (Watson 2020, 103, s. 204' den alıntıdır). ..	109
Görsel 25: Çinili Köşk Müzesi Koleksiyonundan Kobalt sırlı testi. 12.13.yy. (Duran, 2007, Katalog No: 6, s.23' den alıntıdır).	111
Görsel 26: Al-Sabah koleksiyonunda yer alan püskürtme sırlı seramik 10.yy (Watson, 2004, s. 201'den alıntıdır).	112
Görsel 27: Sarıkhana koleksiyonunda yer alan yeşil sırlı sgraffito seramik, (Watson, 2020, s. 140'dan alıntıdır).	113
Görsel 28: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan fırın çivileri, (Mardin Müzesi Arşivi)115	
Görsel 29: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan yeşil sır cürufu, (Mardin Müzesi Arşivi)	116
Görsel 30: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan deforme seramikler, (Mardin Müzesi Arşivi)	116
Görsel 31: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan deforme sırlı seramikler, (Mardin Müzesi Arşivi)	117

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mor Yakup Kilisesi'nde bulunan sırlı seramiklerin tarihlendirilmesi.....	122
--	-----

KISALTMALAR

Kat: Katalog

MYK: Mor Yakup Kilisesi

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Niteliği ve Önemi

İnsanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan seramikler, eski çağlardan günümüze kadar yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Neolitik dönemden bu yana değişen malzeme ve teknolojiye bağlı olarak büyük bir gelişim gösteren seramiklerin üretimi halen devam etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde gelişen seramik üretimi ve uygulamaları farklı teknikler, renkler ve desenlerin oluşmasını sağlamış ve böylece bir sanat dalı olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Her daim çeşitlenerek gelişen seramik sanatı hem form hem de dekor olarak zamanla farklı sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Seramik üretiminde dekorasyon, sırdan daha önce yer almıştır. İnsanlar seramiği süslerken önce elleriyle sonra belli aletler yardımı ile bezeme tekniklerini ortaya çıkarmışlardır. Toprağın içindeki katkı maddeleri ve doğada bulunan oksitler ile astar ve sır kullanımına geçmişlerdir. Sırrın öncelikli kullanım amacı şeffaf temiz bir yüzey elde etmek ve su sızdırmama özelliğini seramiğe kazandırmaktır (Arcasoy, 1988, s. 1-3). Buna bağlı olarak farklı oksitlerle sıra renklendirilerek görsel olarak göze hitap eden dekoratif işler ortaya çıkarılmıştır.

Arkeoloji ve sanat tarihi alanında seramikler, mimari elamanlarla birlikte önemli bilgi kaynaklarıdır. Bize eski toplumların yaşam biçimleri, beslenme alışkanlıkları, sosyoekonomik yapıları, din anlayışları, ticari ilişkileri ve estetik bakış açıları hakkında önemli bilimsel veriler sağlamaktadır.

Türkiye coğrafyasındaki pek çok kazıdan elde edilmiş seramik buluntu örnekleri araştırmacılar tarafından ilgiyle incelenmekte ve tarihin aydınlatılması için araştırmalar kesintisiz devam etmektedir (Kontogiannis ve Böhlendorf-Arslan 2021, s.3-20). Bu bağlamda, Mardin, Nusaybin Mor Yakup Kilisesi kazı buluntuları olan sırlı ve sırsız seramikler de yeni bir koleksiyon olarak dikkat çekici olup bilim dünyasına kazandırılması gereken önemli kültür mirasıdır.

Mardin'in Nusaybin ilçesi, Kuzey Mezopotamya'nın en eski kentlerinden bir tanesi olup birçok devlete ev sahipliği yapmıştır. Jeopolitik konumu ile tarih boyunca her daim ön plana çıkmıştır. Nusaybin'de 2000-2016 yılları arasında belli aralıklarla yapılmış Mor Yakup Kilisesi kazısında, farklı malzemelerden oluşan çok sayıda buluntular elde edilmiştir. Bu arkeolojik çalışmalarda bulunan eserler; Halaf dönemi, Helenistik dönem, Roma, Parth, Abbasi ve Ortaçağ dönemlerine ait çok sayıda sırsız ve sırlı seramik ele geçmiştir. Bunun yanı sıra 132 adet kandil, 54 adet kürevi konik kap, lüleler, kitabeler ve 225 adet sikke bulunmuş ancak 51 tanesi okunmuştur. 2 Emevi, 3 Abbasi, 1 Artuklu, 14 Zengi, 17 Eyyubi, 4 İlhanlı, 1 Anadolu Selçuklu, 1 Memlük, 1 Celayir, 1 Akkoyunlu, 6 Osmanlı dönemi sikkesi ele geçmiştir.

2018 yılında ele geçen buluntular ve etütlük malzemeler Mardin Müzesi depolarında korunmaktadır. Müze ekibi tarafından birçok eser temizlenmiş, restore edilmiş ve yeniden tasnif edilmiş yayım çalışmaları için hazırlanmıştır. Ancak çalışmaların yarıda kalması nedeniyle bulunan eserlerin çoğu yayınlanamamıştır. Sadece Nusaybin Mor Yakup kazısını konu alan bazı yayınlar yapılmıştır. "Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür, Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan" adlı kitapta yer alan H. Ertuğ Ergürer ve Hatice Ergürer'in çalışmış olduğu "Mardin Mor Yakup Kilisesi'nden Ele Geçen Seramikler" adıyla 2021 yılında yayınlanmıştır. Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde hazırlanan Nusaybin, Siyaset-Kültür-Ekonomi adlı kitapta Ergül Kodaş vd.'nin "Mor Yakup Kazılarında Bulunan Geç Neolitik Döneme Ait Çanak Çömlek Buluntuları", Ayşe Acar ve Çağdaş Erdem'in çalışmış olduğu "Nusaybin Mor Yakup Kilisesi İskelet Popülasyonunun Antropolojik Açından Değerlendirilmesi" adıyla, 2022 yılında yapılmış yayınlarla sınırlıdır. Son olarak tez yazarı Özlem Karakaya Bilen ve tez danışmanı Doç. Dr. Necla Kaplan tarafından, International Journal of Mardin Studies adlı dergide "Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi Kazılarında (2000-2016) Bulunan İnsan ve Hayvan Figürlü Sırlı Seramiklerin Değerlendirilmesi" adlı çalışma 2023 yılının Nisan ayında yayınlanmıştır. Burada bulunan sırlı seramikler yukarıda belirtilen söz konusu makale haricinde bilimsel bir çalışmaya konu olmamıştır.

2018 yılında yarıda kalan çalışmalar neticesinde farklı buluntu grupları Mardin Müzesi görevlilerince müze depolarına kaldırılmıştır. Envanterlik ve

etütlük özelliği bulunmayan ve büyük bir kısmı bu tezde yer alan seramikler ise 2020 yılında Mardin Müzesi'nin uzmanları tarafından gerekli izinler alınıp, belirli koordinatlar içerisinde seramikler gömülmüştür¹. Bundan ötürü çalışmaya konu olan sırlı seramikler ulaşılan veriler ışığında tanıtılacaktır. Çevre bölgelerdeki diğer yerleşimlerden ele geçen diğer seramikler ile teknik ve bezeme açısından karşılaştırmalar yapılarak bazı sonuçlara varılmıştır. Bu sonuçların, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Orta Çağ seramik sanatı hakkındaki bilgiler önemli katkılar sunması beklenmektedir.

1.2. Metot ve Yöntem

Mor Yakup Kilise Kazı alanında bulunan sırlı seramikler, 2018 yılında Mardin Müzesi tarafından yürütülen bir çalışmayla sır tekniklerine göre sınıflandırılmıştır. Önemli görülen gruplar fotoğraflanmış bir kısmının da çizimleri yapılmıştır. Kısa ve hızla bitirilen çalışmanın sonunda eserler depoya kaldırılarak çalışmalar kesintiye uğramış sonraki yıllarda ise seramikler gömülmüştür. Söz konusu koleksiyonun çalışılması için Mardin Müze Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır². Envanterlik ve etütlük olarak adlandırılan sınırlı sayıdaki sırlı seramiklerin çoğuna ulaşmakla birlikte bunların yanında her iki başlık altında olmayan kırık seramik parçalarının büyük bölümü fotoğraflanıp tanımları yapıldıktan sonra gömüldükleri için birçoğunun profil çizimi yapılamamıştır.

Bu çalışma kapsamında değerlendirilen sırlı seramikler, Mardin Müzesi arşivinden fotoğrafları ve çizimleri, elde edilmiştir³. Çizimi olmayanların bir kısmının, fotoğraflar üzerinden çizimleri yapılmıştır⁴. 562 adet fragmandan oluşan bu koleksiyondaki sırlı seramiklerden, formu belli olan ve teknik çeşitliliği gösteren eserler teze konu edilmiştir. Seçilen 173 parçayı detaylıca tanıtabilecek

¹ E-16211175-160.99-900276 sayılı yazıda, Mardin' nin Artuklu İlçesinde, ...ada, ...parselde; D:...38.... / K: 41.... Koordinatlarında gömülü olduğu belirtilmektedir (Mardin Müzesi Arşivi).

² E-16211175-806.01.03-1976667 sayılı yazı ile Mardin Müzesi tarafından Nusaybin ilçesinde yürütülen Mor Yakup Kilise Kazı çalışmalarında ortaya çıkan seramik parçaların çalışılması için izin alınmıştır. (06.12.2021)

³ Bu çalışmada emeği geçen çalışma arkadaşlarıma ve bu arşivi paylaştığı için Mardin Müzesi'ne teşekkür ederim.

⁴ Çizilenler Kat:27-57; 68-94; 110-119; 130, 131, 138-143; 149-152 no'lu seramikleri çizimleri için Abdullah Bilen'e teşekkür ederim.

tablolar oluşturulmuştur. Aralarından bazıları Nişabur, Tell, Aswad, Suriye, Irak, İran, Ahlat, Hasankeyf, Bitlis, Samsat gibi yerlerde bulunan sırlı seramik buluntularının hamur, form, sır, bezeme tekniklerine göre değerlendirilerek tarihlendirme önerileri yapılmıştır. Her başlığın altında öncelikle sayısal veriler, hamuru, sır ve bezemeleri anlatıldıktan sonra benzer örnekler anlatılarak tarihlendirmelere yer verilmiştir.

Ele alınan malzemeleri bütüncül bir şekilde sunabilen eserlerle ilgili gereken bilgileri ihtiva eden bir ana hat planı oluşturulmuştur. Bu ana hat planı sekiz ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde, tezin konusunun niteliği ve önemi ve izlenen yöntemler anlatılmıştır. İkinci bölümde, Nusaybin coğrafi konumu anlatılmış ve ilk isminin geçtiği kaynaklardan başlanılarak 14. yy'da başlayan Moğol istilasına kadar devam eden tarihçeye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Mor Yakup Kilisesi'nde yapılan kazı çalışmaları ve restorasyon çalışmalarından söz edilmiştir. Dördüncü bölümde, tanıtılan sırlı seramiklerin teknikleri hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde, katalog ana başlığı altında seramikler, betimleyici ve açıklayıcı bilgiler içeren tablolar içerisinde tanıtılmıştır. Altıncı ana başlık altında detaylıca tanıtılan sırlı seramikler sır ve bezeme teknikleri üzerinden bir sınıflandırılmaya gidilerek alt başlıklar altında değerlendirilmiştir. Yedinci ana başlık altında ise yerel üretim olabileceğini gösteren buluntular anlatılmıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda benzerlik kurulabilen eserlerin her grubun kendi içerisinde karşılaştırma örneklerine yer verilerek ilgili eserlerle ilişkilendirilmiştir. Sekizinci bölümde ise elde edilen veriler doğrultusunda sonuçlara varılmıştır.

2. NUSAYBİN COĞRAFI KONUMU VE TARİHİ

Turabdin Dağları olarak adlandırılan Mardin-Midyat Platosunun Güney hattında yer alan Bagok Dağı'nın (1254 m) eteklerinde Mezopotamya düzlüklerinin başlangıcında bulunan Nusaybin, bölgenin önemli Antik ve modern kentlerinden biridir. Beyazsu ve Karasu Çaylarından kaynak alan Çağçağ Suyu Nusaybin 'in içinden geçer ve Habur Vadisi'nin kollarına ulaşır. Nusaybin hem su kaynaklarına yakınlığı hem de Tur Abidin Dağları'na geçit veren Çağçağ Vadisi' ne ulaşması açısından stratejik bir lokasyonda bulunmaktadır (Kılıç, 2008, s. 106-110). Nusaybin doğusunda İdil, batısında Kızıltepe ve Mardin merkez, kuzeyinde Ömerli ve Midyat, güneyinde ise Suriye ile sınır komşusudur (Erpolat, 2007, s.349). Mardin sınırları içindeki Nusaybin ipek yolu güzergahında kalmaktadır. Nitekim Çin'den başlayıp İran'a İran'dan Anadolu'ya devam eden yol güzergahları çeşitli merkezlerden oluşmakta ve bu güzergahlardan bir tanesinin listesi; Bağdat, Musul, Mardin, Amid, Ergani, Gölcük, Harput, İzoli (Kale) Malatya, Ankara merkezlerinden oluşmaktadır (Karaca, 2022, s.161)

Yukarı Mezopotamya'nın en ihtişamlı şehirlerinden olan Nusaybin ile ilgili en eski bilgi M.Ö.X. yüzyılda Asur kitabelerinde "Naşibina" adıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu şehri ikiye ayıran Çağçağ suyuna Asurlular Harmiş, Grekler Mygdania ve Araplar ise Hirnas adını vermişlerdir. Tarih boyunca Nisibis, Nasibin, Nisibin adlarıyla anılmıştır (Azimli, 2004, s.77). Burasının M.Ö. IX. ve VII. Yüzyılları arasında Arami, Asuri ve Med-Pers mücadelelerine şahitlik ettiği bilinmektedir. M.Ö. 612 yılında Babillerin eline geçtikten üç asır sonra Makedonyalı İskender döneminde Doğu Akdeniz çevresindeki gelişmelere nazaran I. Seleukos'un (M.Ö. 306-280) yerleştirdiği koloniyle burası canlanmıştır (Cöhce, 2007, s.82).

Nusaybin, Ermeni krallığı, Selevkoslar, yerli halklar ve Parthlar arasında geçen mücadele sonrasında Parthların eline geçmiştir. Daha sonrasında Anadolu'ya yayılan Roma imparatoru Traianus (MÖ. 98-117) Nusaybin'i ele

geçirmiştir. Kısa bir süre sonra İran topraklarına dahil olan Nusaybin iki asır boyunca Roma Devleti topraklarında kalmıştır. Bu dönemde İran- Roma ticareti arasında önemli bir pazaryeri olmuştur. Kuzeyde Artaxade, merkezde Nusaybin ve güneyde Callinicum (Rakka) gibi önemli pazaryerleri sayesinde Hindistan ve Çin'den gelen mallar buralardan geçerek Anadolu'ya dağılmıştır (Cöhce, 2007, s.84). Nusaybin'in coğrafi konumu ve ticaret yollarının getirdiği imkânlar sebebiyle yüzyıllar boyunca sürekli el değiştiren bir şehir olmuştur. Bundan ötürü Sasanilerin bu şehre hâkim olmak isteyip savaşlar yaşattığı bilinmektedir. Bunun en önemli göstergesi de Roma'nın Dara'yı askeri garnizon kenti olarak kurmasıdır. Doğudan gelen Sasaniler II. Şapur önderliğinde Anadolu'nun doğu kısmını ve Mezopotamya'yı Bizans'ın elinden almış ancak Nusaybin ve Amida kaleleri alınamamıştır. Daha sonra II. Şapu'unr Nusaybin'e giren gizli bir tünelden geçerek şehri ele geçirdiği, Bizans'ın tekrardan Nusaybin'i aldığında, şehrin talan edilmiş bir vaziyette olduğu ve Sasani kralı Anuşirvan'ın Nusaybin'i almak için öldürücü akrepler ile saldırarak burayı ele geçirdiği de rivayet edilir (Azimli, 2004, s.78).

Önemli bir sınır ticari kent olan Nusaybin, MS. 3. yy'dan 7.yy'la kadar Roma- Parth ve Bizans⁵- Sasani arasında pek çok kez el değiştirmiştir (Harita 1). Bunun yanı sıra Nusaybin, 4. yy'dan itibaren Antakya ve Urfa'dan sonra Hristiyan teolojisinin büyük bir merkezi haline gelmiştir. 326 yılında Nusaybin Okulu kurulmuş ve 329 tarihinde de Mezopotamya'nın en eski kilisesi olarak bilinen Mor Yakup Kilisesi inşa edilmiştir. Burası İslam hakimiyetine kadar Nesturilerin manevi merkezi olarak bilinmiştir (Çevik, 2007, s.142-143). Nusaybin'in jeopolitik konumu itibarıyla pek çok kez el değiştirmesi ve birçok farklı kültürün bir arada yaşadığı dönemin metropol kentlerinden biri olması burada Paganizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve son olarak da İslamiyet gelişmesine sahne olmuştur ve farklı inançlara sahip halkları içinde barındırmıştır (Kaplan, 2022, s.141). Farklı inançlar çok kültürlü ortamların oluşmasını sağlamış bu durum hem sanatına yansımış hem de birçok farklı dini düşünür ve önemli şahsiyetlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlar içinde yazılı

⁵ Bizans dönemi gelişmeleri ile ilgili bakınız (Ostrogorsky, 2011, s.65-259).

literatüre yansıyan dini şahsiyetler daha çok Süryani ve sonrasında İslami kaynaklarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Azimli, 2009, s.78).

Harita 1: Doğu Roma ve Sasani M.S 600 (Erişim Tarihi 11.09.2023)

Grek kaynaklarında Mezopotamya olarak geçen bu bölgeyi İslam coğrafyacıları ikiye ayırarak güneyini Sevad, kuzeyini ise el-Cezire olarak adlandırmıştır. İslami fetihlerden sonra Yukarı Mezopotamya'ya yerleşen Araplar bu bölgeyi üçe ayırarak Diyar-ı Rebia, Diyar-ı Mudar ve Diyar-ı Bekr olarak adlandırmışlardır (Çevik, 2007, s.144).

640-641 yıllarında Hz. Ömer döneminde İyaz b. Ganm komutanlığındaki İslam orduları tarafından El- Cezire bölgesi fethedilmiştir. Nusaybin, Emevi (661-750) ve Abbasi (750- 905) döneminde idari merkez olmuş daha sonrasında ise Hamdaniler (905- 990) Mervaniler ve Şii Ukayloğulları'nın (990-1095) idaresi altına girmiştir. Sonrasında ise Artuklular'ın (1108-1127) ve ardından Musul Atabeyi Zengilerin (1127- 1222) idaresi altında kalmıştır (Harita 2). Bu süreçte Nusaybin stratejik konumunu yitirmiş çevresinde Hısn Keyfa ve Mardin şehirleri siyasi olarak güçlenmiş, ticaretin merkezi Duneysir (Kızıltepe) olmuştur. Sincar ile anılan Nusaybin şehri Zengiler'in elinde iken Eyyubilerin yavaş yavaş bu bölgeye doğru yayılmaya ve genişlemeye başladığı anlaşılmaktadır (Çevik, 2007, s.146-147).

Harita 2: 1200 yılında Nusaybin'in konumu (Erişim Tarihi 25.09.2023)

Nusaybin 1170 yılında II. Seyfeddin Gazi'nin yönetiminde iken amcası Nurettin Mahmut Rakka ve Habur'u aldıktan sonra Nusaybin'e gelmiştir. Hısn-ı Keyfa'dan gelen Artuklulardan Nureddin Muhammed ile birlikte Sincar'ı da alarak şehri yeğeni İmadeddin Zengi'ye vererek, Habur ve Sincar'ı içinde bulunduran bölgeye İbn-i Ebi Asrun naip olarak görevlendirilmiştir (Demir, 2007, s.326). Nureddin Mahmut'un ölümünden sonra (1174) II. Seyfeddin Gazi tekrardan Nusaybin, Dara, Harran, Urfa ve Rakka şehirlerini ele geçirmiştir. Bu sırada Mısır'da bulunan Selahaddin Eyyubi Suriye'ye gelerek önce Şam'ı sonra Hama, Hınıs ve Baalbek şehirlerini ele geçirmiştir. 1175 yılında II. Seyfeddin Gazi, Hama yerleşiminde Selahaddin Eyyubi karşılaşmasında ağır bir yenilgi yaşamıştır. Bunun üzerine Abbasi Halifesi Suriye ve el- Cezire'de Selahaddin'in hakimiyetini tanımıştır. Daha sonrasında II. Seyfeddin Gazi, Selahaddin ile Tell-Sultan'da karşılaşarak tekrardan ağır bir yenilgiye uğramış ve nihayetinde barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. 1176 yılında yapılan bu antlaşma neticesinde II. Seyfeddin Gazi ve müttefikleri muhalefet olmayıp Haçlılara karşı Selahaddin Eyyübi'nin yanında durma sözü vermişlerdir (Demir, 2007, s.328-

329). 1182 yılında Sultan Selahaddin, Haçlılara karşı zaferi kazanmıştır. Hısn-ı Keyfa'nın hâkimi ve Harran emiri askerleriyle birlikte Ruha, Samsat, Rakka, Karkisiya, Makisin, Araban ve Habur'u almışlardır (Demir, 2007, s.331). Bunun üzerine Nusaybin doğrudan Sultan Selahaddin'e bağlanmış, bölgedeki emir ve komutaları da yanına çağırarak burada toplantı yapmıştır. Demir'in aktarımına göre Selahaddin bu toplantıda onlara: "*Önce hangi şehirden başlayalım; Musul'dan mı, Sincar 'dan mı, yoksa Cezire-i İbn-i Ömer'den mi?*" diye sormuştur. Atabeklerin elinde olan kaleleri alma kararı alıp, stratejilerini belirlemişlerdir. Hısn-ı Keyfa hâkimi Nureddin Muhammed ile birlikte İzzettin Mesud'un elinde olan Musul'u kuşatmış ancak sağlamlığı ve halifenin araya girmesiyle kuşatmayı kaldırmıştır. Sonra Sincar'ı ele geçirip işlerini düzene koyduktan sonra Nusaybin'e gelmiştir. Buraya ikta eden Emir Ebu' l Heyca es Semin'den halk rahatsız olduğu için tekrardan yeni vali atayan Selahaddin daha sonra Ebu'l Heyca ile Harran'a gitmiştir (Demir, 2007, s.332). 1183 yılında Halife Amid'i (Diyarbakır) Sultan Selahaddin'e tahsis etmiştir. Bu sırada Halep Atabeği II. İmaneddin Zengi Haçlılarla bir olmuştur. Bu durumu öğrenen Selahaddin üzerlerine giderek şehri almış ve haçlılara karşı kendisiyle birlikte olmak şartıyla Nusaybin'i Sincar, Rakka, Habur ve Suruç şehirlerini İmaneddin Zengi' ye bırakmıştır. Erbil, Cizre, Şehr-i Zor, Akr el-Humaydiyye, Dakuka, el-Hadise ve Tikrit'in yöneticileri Selahaddin'e sadakatlarını bildirmişlerdir. 1186 yılında Musul Sultan Selahaddin hakimiyetini kabul ettikten sonra artık sultan adına hutbe okutulup, para bastırılmış ve Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Irak bölgeleri Eyyubilerin hakimiyetine geçmiştir (Demir, 2007, s.334). Selahaddin Eyyubi devrinde eğitim, kültür, sanat, sağlık ve imar işleri aktif faaliyet göstermiştir. Şehirde darphane, hastane, medrese, hanikah (tekke), köprü, hamam, Nusaybin ve Harran arasına da hanlar yaptırmıştır (Demir, 2007, s.336).

Harzemşah'ın Sultanı Celaleddin'in Ahlat bölgesini ele geçirmesi ve Alaaddin Keykubat'a isyancı tavrı 1230 yılında Yassıçemen savaşına neden olmuştur. Anadolu Selçuklu ve Eyyubi müttefik olmuş bu muharebeyi kazanmışlardır. Bu durumdan sonra Harzemşah engeli ortadan kalkmış Moğollar el- Cezire bölgesine girerek Nusaybin ve çevresini yakıp yıkmışlardır (Demir, 2007, s.341). Melik Kamil'in oğlu Necmeddin Eyyüb Nusaybin'e gelip denetimi eline almış ancak 1244 yılına kadar 17 kez Harezmliler saldırıları ile mücadele

etmişlerdir. 1260 yılında II. Selahaddin Moğollar tarafından öldürüldükten sonra Nusaybin ve çevresi Moğolların eline geçmiştir (Demir, 2007, s.345). 13. Yy'ın başlarından itibaren Eyyubilerin idaresinde olan Nusaybin, Moğol hakimiyetinden sonra 14. Yy'ın sonuna kadar Artuklular 'a bağlı bir yerleşim olarak kalmıştır (Çevik, 2007, s.146-147).

3. MOR YAKUP KİLİSESİ KAZI ÇALIŞMALARI

Mardin'in Nusaybin İlçesinde Çelikyurt Mahallesi Zeynel Abidin Sokak 47-48 pafta, 124 ada, 9 parsel kayıtlı olan ve ilçe merkezinin güneyinde, Suriye sınırına yaklaşık 250 m uzakta ve Zeynel Abidin Camisinin yaklaşık 250 metre doğusunda Mor Yakup Kilisesi bulunmaktadır (Harita 3). Kilise yapısının güney cephesindeki Yunanca yazıttan anlaşıldığı üzere yapı MS. 359 yılında bir vaftizhane olarak işlev görmüştür. Kazılar sonucu bu yapının yanında temelleri bulunan Nusaybin Katedrali'nin bir parçası olarak işlev gören vaftizhane muhtemelen katedralin yıkılmasından sonra kilise binası olarak kullanılmış ve bu sayede çeşitli restorasyonlarla günümüze kadar ulaşmıştır (Erdoğan ve Tekin, 2013, s.1-5).

Harita 3: Mor Yakup Kilisesi Uydu Fotoğrafı, Google Harita (Erişim Tarihi 09.07.2023).

Bu yapının tarihsel olarak birçok farklı evresi olduğu hem mimari detaylardan hem de arkeolojik çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır. Yapının gelişiminde, Hristiyanlık öncesi döneme tarihlenen kare planın kuzeyine ve güneyine birer mekân eklenmiş ve üç nefli dikdörtgen bir yapıya dönüşmüştür. Yapının altında bulunan çift merdivenli odanın, su ile dolu olduğu ve buraya inip

suya daldıktan sonra çıkanların vaftiz edildiği bir havuz olduğu düşünülmektedir. Anadolu’ da Efes ve Side, Suriye’de Zenobia ve Qalat Siman, Mısır’ da Aziz Menas vaftizhaneleri üzerindeki Yunanca yazıt ve tarihle birlikte, dünyanın en eski vaftizhane binası olma özeliğini de taşır (Keser ve Erdoğan, 2013, s.137-145)

Antik kaynaklara göre MS 717’de gerçekleşen bir deprem Nusaybin’i yerle bir etmiştir. Süryani Metropolit Mor Yakup tarafından 313-320 tarihlerinde inşa edilen ve kazılar sonucu bir kısmı ortaya çıkan ünlü Nusaybin Katedrali muhtemelen bu depremle yıkılmış ve ayakta kalan vaftizhanede bazı değişiklikler yapılarak kiliseye çevrilmiştir (Keser ve Erdoğan, 2013, s. 137-45). Mor Yakup’un mezarı da o tarihlerde hemen yanındaki eski katedralden alınıp vaftizhanenin altındaki odaya konulmuş ve o tarihten itibaren yapı Mor Yakup kilisesi olarak anılmaktadır. Yapının 1872 yılında yeniden onarıldığı kapı üzerindeki kitabe belirtilmiştir.

Bu onarım sırasında kare planlı mekân bir kubbe ile örtülmüş üzerine birkaç odalı metropolitlik binası yapılmıştır. Yapıya ait tespit edilebilen en erken görseller ise Getrude Bell tarafından 1911 yılında çekilen fotoğraflardır (Görsel: 1-2-3).

Görsel 1: Mor Yakup Kilisesi, 1911, Getrude Bell Arşivi
(Erişim Tarihi 06.09.2023).

Görsel 2: Mor Yakup Kilisesi, 1911, Getrude Bell Arşivi
(Erişim Tarihi 06.09.2023)

Görsel 3: Mor Yakup Kilisesi, 1911, Getrude Bell Arşivi
(Erişim Tarihi 06.09.2023).

Mor Yakup Kilisesi ile ilgili çalışmalar hakkında elimizdeki en eski belge 11.04.1990 yılında eski Müze Müdürü Naime Toy'un İl Kültür ve Turizm

Müdürlüğü'ne yazdığı kurtarma kazısı konulu dilekçesidir⁶. Dilekçede Müze Müdürlüğü başkanlığında Prof. Dr. Cyril Mango'nun bilimsel danışmalığında, bütçenin Exeter Üniversitesi (İngiltere) tarafından karşılanacağı bir kurtarma kazısı talep edilmiştir. Kazı kurulunda ayrıca seramik uzmanı Peter H. Morgan ve üyeler Dr. Mari Mango ile A. Naci Toy bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden 15 Haziran 1990'da gelen cevapta, söz konusu yerde 1990 yılında bir kurtarma kazısının yapılması bakanlıkça uygun görülmemiştir⁷.

Daha sonra ise 1999 yılında Nusaybin Belediyesi Mor Yakup Kilise'nin restorasyonu için harekete geçmiştir. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı'na (ÇEKÜL) 8 Haziran 1999 tarihinde yapılan başvuruda, Mor Yakup Kilisesi'nin işlevine uygun bir şekilde geleceğe aktarılması ve hemen yanında bulunan Zeynel Abidin Cami ve Külliyesi'nin korunması için iş birliği talebinde bulunulmuş. Talep ÇEKÜL Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığı'nca olumlu karşılanmasının ardından, Mor Yakup Kilisesi için Süryani Kadim Cemaati Midyat Metropolitliği ile Mardin Süryani Kadim Deyrulzaferan Kilisesi Vakfı'nın desteği alınmış ve süreç böylece başlamıştır. Çekül Vakfı'nın teknik elemanlarınca kilisenin ilk rölöve çizimleri hazırlanmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Daha sonra Diyarbakır Müzesi tarafından görevlendirilen ve Çekül Bölge Koordinatörü olan arkeolog Nevin Soyukaya başkanlığında, Nusaybin Belediyesi'nin finansmanı ve Arkeolog Ercan Alpay ve Sanat Tarihçi Birgül Savaş'ın gözetiminde on iki işçinin eşlik ettiği küçük bir ekip ile 23.11.2000 tarihinde temizlik ve kazı çalışmaları başlamış ve 12.01.2001 tarihinde birinci dönem çalışmaları son bulmuştur (Görsel 4). Bu süre zarfındaki çalışmalarda toprak dolgu, kilise kapısının olduğu zemin, zemin üzerinde sütun altıkları ve bazı mekânların temel taşları ortaya çıkmıştır. Ayrıca kuzey alanda kazı yapılmıştır (Soyukaya, 2003, s.1-6; Soyukaya, 2004, s.1-4).

2003 yılından itibaren kazı çalışmalarını Mardin Müzesi devralarak restorasyon-konservasyon çalışmalarını 2019 yılına kadar belli aralıklarla devam ettirmiştir. Mor Yakup Kilisesi'nin kazı raporları incelediğinde 2000-2001-2002-

⁶ 11.04.1990 tarihli 682/130 sayılı yazısı. (Mardin Müzesi Arşivi)

⁷ Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15.06.2015 tarihli, Kazı-Şb. 682(47)-3467 sayılı yazısı.

2003'te kazı yapıldığı anlaşılmaktadır. 2004, 2005, 2006 yıllarında kazı çalışması yapılmamış ancak 2005 yılında açığa çıkan mimari yapıların korunmasına yönelik konservasyon çalışması yapıldığı yazılmaktadır⁸.

Görsel 4: 2000 yılı kuzey alanı kazı çalışması (Mardin Müzesi Arşivi).

2003 yılında mevcut bahçe sınırları içinde yapılan kazı sona erdikten sonra 2005 yılında açığa çıkarılan kalıntılar, alanın temizlenmesi ve bakımına yönelik hiçbir çalışma yapılamamıştır. Sonuçta açığa çıkarılan tüm mimari kalıntılar doğal koşullar altında kalarak tahrip olmuş ve bozulmalar meydana gelmiştir. Alanda kullanılmış blok taşların yumuşak dokuda olması bozulmaların daha fazla olmasına sebep olmuştur. Taş, tuğla ve harç kullanılarak örülmüş duvarlarda, yer yer kullanılmış olan bağlayıcı kireç harcında yapısal bozulma ile duvarlarda yıkılmaların olduğu görülmüştür. Bu nedenle 2005 yılında kazı alanının temizlik bakım ve konservasyonu için çalışmalara ihtiyaç duyulmuş. Bakanlığın Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğünün sağladığı finans ile de gerekli tüm bakım ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda, gerekli malzemeler temin edilerek, Mimar Sinan Üniversitesi Restorasyon Bölümünden Selahattin

⁸ (Soyukaya 2003:1-6; Soyukaya 2004:1-4; Soyukaya ve Aydın, 2006:1-2)

Küçük'ün desteğiyle 20.11.2005 tarihinde alanda koruma çalışmalarına başlanmış ve 22.12.2005 tarihinde sona ermiştir (Soyukaya ve Aydın, 2006, s.1-2).

Daha önceki dönemlerde bilinçsiz imar planlarıyla Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin arasına konumlanmış 7 adet konut kültür bakanlığı tarafından istimlak edilmiş her iki yapının arasındaki özgün mimarinin açığa çıkarılması için bu konutlardan bir kısmı boşaltılıp yıkılmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında yapılan Arkeolojik kazı çalışmaları bu evlerden boşalan yerlerde devam edilmiştir. Batı kısmında yapılan Arkeolojik kazı çalışmaları buradaki evlerden boşalan yerlerde devam edilmiştir. Batı kısmında yapılan Arkeolojik kazı çalışmalarında kilise müstemilat yapılarının Zeynel Abidin Cami'ye doğru uzandığı tespit edilmiştir. (Tekin, 2009, s.1-5), (Görsel 5).

Görsel 5: Kazı alanı hava fotoğrafı, 2015 (Mardin Müzesi Arşivi).

2019 yılında ise kilisenin tüm dış cephelerde derz açma ve cephe yıkaması yapılarak tekrardan derz doldurma çalışmaları yapılmıştır (Görsel 6-7). Sıvayla kaplı kubbenin yüzeyindeki tuğla ve taşla örülen almaşık örgü sistemi ortaya çıkarılarak derz doldurma çalışmaları yapılmıştır (Görsel 8-9). Yapının örtü sisteminde dıştan düz dam kısmında yapılan izolasyon çalışması sırasında, kubbeli tonozun üzerinde hafifletici olarak kullanılmış olduğu düşünülen yüzlerce orta ve büyük boyutlarda küpler açığa çıkmıştır. Restorasyon sürecinde kilise damında arkeolojik bir kazı gibi bu küpler bağlamında bir çalışma yürütülmüştür (Görsel 9). Bu çalışmadan sonrasında örtü sistemi olan düz damın izolasyonu için

suya dayanıklı yalıtım malzemesi ve ısı yalıtım levhaları döşenerek yapının damı onarılmıştır (Demir, 2020, s.4). Bu konservasyon ve restorasyon sonrası herhangi bir çalışma yapılmamış ve günümüzdeki son halini almıştır (Görsel 11).

Görsel 6: Kuzey cephesinde yapılan restorasyon çalışması, 2019 (Mardin Müzesi Arşivi).

Görsel 7: Batı cephesinde yapılan restorasyon çalışması, 2019, (Mardin Müzesi Arşivi).

Görsel 8: Kubbe restorasyon çalışması, 2019,
(Mardin Müzesi Arşivi).

Görsel 9: Kubbe restorasyon çalışması sonrası, 2019,
(Mardin Müzesi Arşivi).

Görsel 10: Kilise damında restorasyonda bulunan hafifletici küpler, 2019, (Mardin Müzesi Arşivi).

Görsel 11: Mor Yakup Kilisesi Restorasyon sonrası fotoğrafı, 2023, (Nusaybin Belediyesi Arşivi).

4. SIRLI SERAMİK TEKNİKLERİ

Kazı buluntularından bir koleksiyon olan sırlı seramikler tezin konusunu oluşturmaktadır. Katalogda detaylı tanıtılacak bu eserlere geçmeden önce, eserlerin meydana getirilmesinde kullanılan tekniklerin kısa bir bilgisini vermek, koleksiyondaki parçaların daha iyi anlaşılmasına imkân sağlayacaktır.

4.1. Tek Renk Sırlı Seramikler

Seramik hamuru oluşturulup form verildikten sonra ilk pişirim gerçekleştirilir. Pişen kabın hamur rengi kapatılması için kil ile suyun karıştırılıp akıcı kıvama getirilerek astarlanma işlemi yapılır. Daha temiz ve camsı bir yüzey elde edebilmek için oksitlerle renklendirilen sır ile kaplanır (Baş, 2016, s.7). Katalog bölümünde tanıtılan tek renk sırlılar grubunda; yeşil, turkuaz ve kahverengi seramikler yer almaktadır (Kat:1-47).

4.2. Sır Altı Boyalı Seramikler

Form verilip ilk pişirimi olan kabın daha sonra astarlanma işlemi gerçekleşir. Üzerine boyalarla desenler işlenir ve kuruduktan sonra sırlanır. Böylece sır altı tekniği ile süsleme gerçekleştirilmiş olur (Baş, 2016, s.8). Katalog bölümünde çoğunlukla sır altı tekniği ile yapılmış seramik fragmanları bulunmaktadır. Bunlar; şeffaf sır altına çok renk desenliler, yeşil sır altına siyah desenliler, şeffaf turkuaz sır altına lacivert desenliler, şeffaf sır altına mavi ve siyah desenliler olarak alt başlıklar altında incelenmiştir (Kat.48-76).

4.3. Sgraffito (İnce Kazıma) ve Champleve Seramikler

İlk pişirimi gerçekleştirilen kap astarlanır ve üzerine ince uçlu bir alet yardımı ile yapılan süsleme tekniğine sgraffito tekniği denir. Bu işlemi kalın veya geniş bir şekilde oyularak yapılırsa champleve tekniği adını alır (Kenar, 2015, s.120). Bunlar; tek renk sırlı sgraffitolar, tek renk sırlı champleve ve sgraffitolar,

çok renkli champleve ve sgraffitolar ve sgraffito teknikli yeşil ve manganez püskürtme seramikler olarak incelenmiştir (Kat:77-130).

4.4. Sır Üstü Tekniği (Lüster)

Lüster tekniğinin gelişimini ya da farklı uygulamalarının en öncesine bakılırsa MS. 4. ve 5. yüzyıllardan itibaren Mısırlı cam ustalarının bu tekniği kullandıkları görülmektedir. Saydam ve renksiz yapıda olan camın üzerine bakır veya gümüş bileşiklerle uygulanan desenler, pişirime hazır hale getirilmektedir. Bu esnada fırın içerisinde yapılan bezemeler indirgemeye⁹ uğrayarak sabitleşir. Camın fiziksel yapısı gelen ışığın kırılmasına ve dağılmasına etki ederek lüsterin oluşmasını sağlamaktadır (Çizer, 2010, s.19).

Lüsterin, bin yıllar öncesinde cam nesneleri renklendirmek ve pırıltılı bir yüzey elde etmek için kullanıldığını bilinmektedir. Lüster seramik yüzeylerde yanar dönerli renk geçişleri, ışıltılı ve parıltılı bir efektle seramiklerde ayırt edici bir farklılık yaratmıştır. Seramik sanatında lüster tekniği mucize bir buluş olmuşken zaman içinde gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Seramik sanatında lüsterin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili kesin bir bilgiye henüz ulaşılamamıştır. Fakat ele geçen buluntuların değerlendirilmesine bakılarak 9. Yy'da Irak'ta, Bağdat, Basra ve Kufe'de ilk örneklerin üretildiklerine dair bilgiler yoğunlaşmaktadır (Çizer, 2010, s.20). Lüsterler, günümüzün porselen görünümüne ve inceliğine sahip olup dönemi içinde üstün kalitede bir üretime sahiptir. Bu kaliteli yapısından dolayı çinilerle her daim ilişkisi olmuştur. Sır altı tekniği ile yapılan çini geleneğinin ardından lüsterin ortaya çıkışı çini sanatına katkı sağlayarak birlikte kullanımı yaygınlaşmıştır. En erken lüsterli çini kullanımı Samarra'daki Büyük Saray'ın duvarlarında kaplama unsuru olarak görülür (Çizer, 2010, s.21). Altın görünümlü Lüsterler yapmak için gümüş ve az miktarda bakır kullanılmıştır. Bakır indirgemeye uğrayarak istenilen altın sarısı görünümü oluşmasını sağlanmıştır. 10. Yy'dan itibaren bu pigmentlerin kullanılmaya başlanmasıyla altın görünümlü lüsterler üretilmeye başlanmıştır (Çizer, 2020, s.24). Bezemelerde insan, hayvan, efsanevi yaratıklar, bitkisel, geometrik ve yazı karakterli motifler görülmektedir. Halife El Hâkim döneminde (Fatımi) bezemede

⁹ Seramik pişirim tekniklerinden biri olan indirgeme, fırının içerisinde dumanlı veya gazlı bir atmosferin sağlanmasıdır.

yazı giderek çiçeğe benzemeye başlamıştır. Yazılarda dua, dilek, tanrıya şükran gibi ifadelerin yer aldığı bilinmektedir. 11. Yy'da Kahire 'de üretilen lüster kapları özel günler için kullanıldığı, günlük kapların ise sırsız kaplardan oluştuğu belirtilmektedir. Hatta lüster üretimi rastlantısal bir pişirim sürecinden geçtiği için kaliteli kaplar saray ve etrafına, düşük kalitelipler ise halka satıldığı belirtilmektedir (Çizer, 2010, s.28).

1169 yılında Fustat'ta çömlekçiler mahallesinin yanmasından sonra ustaların bir kısmı Suriye'ye bir kısmı da İran'a gitmişlerdir. Her iki yerde de ustalar beyaza yakın silisli kremi bir hamur kullanmışlardır. Suriye'nin Hama şehrinde bulunan Tell Minis yerleşiminde lüster üretiminin olduğu, yapılan kazılar sonucu ortaya çıkmıştır. Burada bulunan lüster kaplarda İran ve Mısır seramik üretiminin izleri görüldüğü ifade edilmektedir (Çizer, 2010, s.30). 1200 yılından itibaren Rakka lüsterin önemli bir üretim merkezi olmuştur ancak 1259 yılında Moğol saldırısından sonra üretim yapılamamıştır. İran'da üretilen ince ve sert hamurlu lüster seramikler, Rakka'da üretilenmemiştir. Burada bitkisel ve geometrik motifler ve yazı veya yazı taklidi süslemeler kullanmışlardır. Kızılımsı veya koyu kahve, amber-sarı ve gümüşü gri gibi renkler görülmektedir. Rakka'da üretilen lüster kapların özel günler için üretilmediği belirtilmektedir. 13.- 14. yy'da Şam'da mavi sıraltına siyahla bezemeli lüsterler ve lacivert üzerine gümüş sarısı lüsterler üretildiği ayrıca bazılarında ustaların imzaları olduğu bilinmektedir. Timur istilası sonrasında Suriye'deki bazı ustaların Batı'ya gittikleri bu vesileyle Endülüs ve Valencia'da görülen lüsterlerde bezeme stili olarak Suriye esintilerinin olduğu düşünülmektedir (Çizer, 2010, s.32).

İran'da ise lüster sanatı gelişimi büyük ölçüde Fustat'tan İran'a yerleşen ustalar sayesinde. Buradaki üretim 1224- 1250 yılları arasında Moğol istilası sebebiyle kesintiye uğramış ancak unutulmayan bu teknik İlhanlılar döneminde 1260- 1340 yıllarında tekrardan canlanmıştır. Daha sonra Safaviler döneminde (1500- 1736) farklı bir lüster kap yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 17.yy 'da Şah I. Abbas'ın İsfahan'ı başkent yapmasından sonra lüster üretimi burada 18. Yy. sonuna kadar üretiminin sürdüğü anlaşılmaktadır (Çizer, 2010, s.36).

Seramik sanatında lüster tekniği mucize bir buluş olmuşken zaman içinde en güzel örneklerini vererek ve geliştirerek günümüze kadar farklı alanlardaki

kullanımı devam etmiştir. Hindistan'dan Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyada hem modern sanatta hem de özel alanlarda lüks üretim malzemeleri olarak yaşam bulmaktadır.

Mor Yakup Kilise kazısında ise elimize geçen lüster seramikler iki tipte karşımıza çıkar: Beyaz Lüster ve Kobalt Mavi Lüster (Kat:131-158).

4.5. Sırlı Boyalı Seramikler

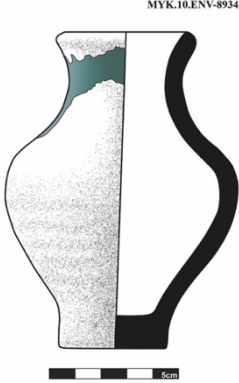
Bu grupta iki alt başlık altında anlatılmıştır. İlk olarak püskürtme sırlı seramikler birden fazla boyanın püskürtülerek oluşan bazen alacalı bazen ebruli bir görünüm kazandırılan seramiklerdir. İkinci olarak ise iç ve dış kısımlarının iki farklı renk ile sırlanarak yapılan seramiklerdir (Kat:159-173).

5. KATALOG

Kat. No	01 – 02
Env. No	MYK.11.122- MYK.11.12
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	01: Açık kiremit kırmızı renkli hamur üzerine krem tonlarında astar atılmıştır. 02: Yeşilimsi krem rengi hamurludur.
Form	01: Halka dipli kâse formu 02: Halka dipli kâse formu
Ölçü	01: Dip çapı 5 cm'dir. Ağız çapı bilinmemektedir. 02: Ölçüsü alınamamıştır.
Süsleme	01: Kabın dış kısmı sadedir. 02: Üzerinde herhangi bir bezemesi bulunmayan kâsenin iç kısımda üç ayak izi görülmektedir.
Tarihlendirme	

Kat. No	03
Env. No	MYK.
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	Açık kiremit kırmızı renkli hamur üzerine krem tonlarında astar atılmıştır.
Form	Düz dipli, dışa açılan yayvan bir gövdenin yassı ağız kenarıyla sonlanan derin bir tabaktır.
Ölçü	Ölçüsü alınamadı.
Süsleme	Yeşil renk sır atılmıştır. Bezemesi yoktur.
Tarihlendirme	

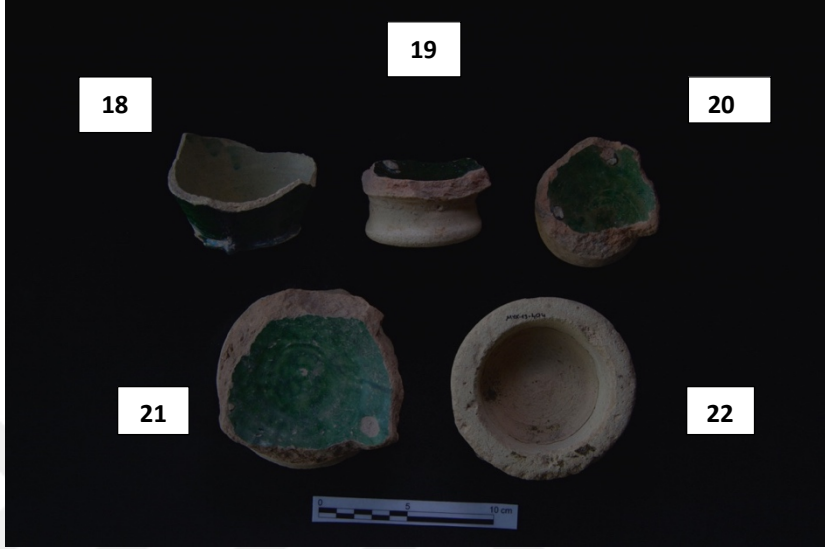
Kat. No	04-05-06-07-08-09-10
Env. No	MYK.
	 Kat. 9 no'lu çizim
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	04: Yeşilimsi krem rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır. 05: Yeşilimsi krem rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır. 06: Açık kiremit rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır. 07: Açık kiremit rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır. 08: Açık kiremit rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır. 09: Yeşilimsi krem rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır. 10: Yeşilimsi krem rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır.
Form	04: Yivli ağız kenarlı tabak fragmanı 05: Yayvan gövdeli basit ağız kenarlı tabak fragmanı 06: Basık gövdeli dışa çekik ağız kenarlı tabak fragmanı 07: Yayvan gövdeli geniş bantlı ağız kenarına sahip tabak fragmanı 08: Dışa çekik bantlı ağız kenarına sahip tabak fragmanı 09: Geniş bantlı ağız kenarına sahip tabak fragmanı 10: Halka kaideli dip parçası
Ölçü	Ölçüleri alınamadı.
Süsleme	Sadece 06 no'lu fragmanda ağız kenarı parmak baskılarla dalgalandırılmıştır. Hepsı yeşil sırlıdır.
Tarihlendirme	

Kat. No	11
Env. No	MYK.10.Env.8934
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	Açık kiremit renkli hamura sahiptir.
Form	Ufak çömlek
Ölçü	Ölçüsü alınamadı.
Süsleme	İç kısımdan dış boyun kısmına kadar yeşil sırlıdır.
Tarihlendirme	

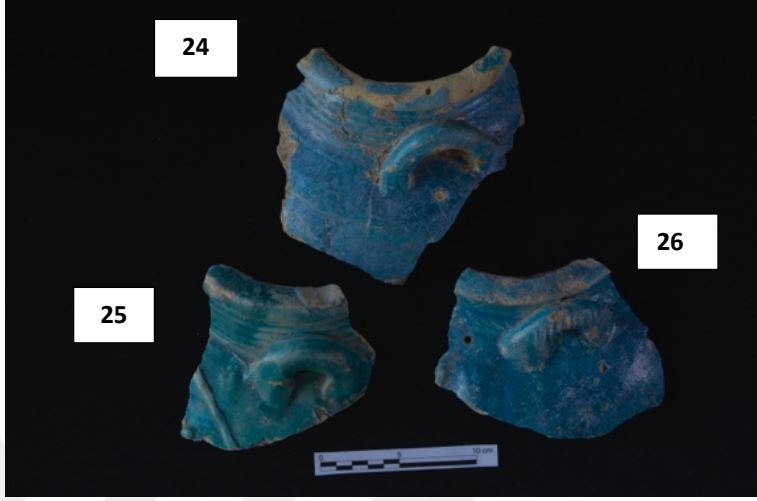
Kat. No	12-13-14
Env. No	MYK.
	  Kat. 13'nolu seramiğin çizimi
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	12: Kiremit rengi hamurlu 13: Kiremit rengi hamurlu 14: Yeşilimsi krem renkli hamur
Form	12: Geniş ağızlı çömlek fragmanı 13: Kulp tutamağı 14: Geniş ağızlı çömlek fragmanı
Ölçü	Ölçüleri alınamadı.
Süsleme	12: Ağız kenarına yakın yivler ile bezeme yapılmıştır. 13: Bitkisel motif ile detaylandırılmıştır. 14: Kulp kısmında bir sır damlaması görülmektedir.
Tarihlendirme	

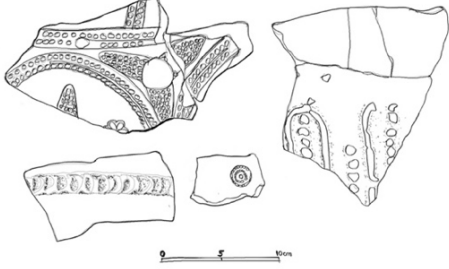
Kat. No	15
Env. No	MYK.
	 The image shows two views of a ceramic fragment, labeled '15' in the top left corner. The fragment is a curved, bowl-like piece with a green glaze. It is shown against a black background. Below the fragment are two scale bars, each marked from 0 to 10 cm.
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	Yeşilimsi krem renkli hamurludur.
Form	İnce cidarlı, bardak fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	İçi tamamen sırlı iken; dış kısmı dışa doğru akan sırla kaplıdır.
Tarihlendirme	

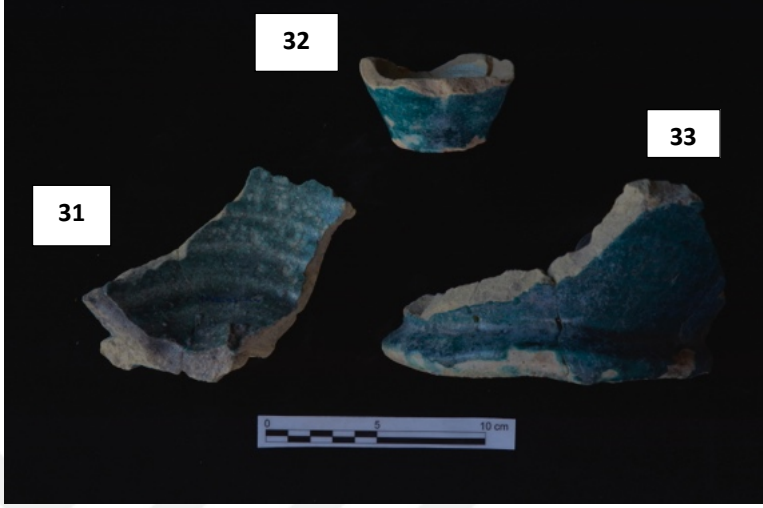
Kat. No	16-17
Env. No	MYK.
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	Her ikisi de kiremit renkli hamurludur.
Form	16: İbrik ağız kısmı 17: Yonca ağızlı ibrik gövde ve dip kısmı yoktur.
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	Her ikisinde de ağız kısmına yakın yivler görülmekte ve yeşil sırlıdır.
Tarihlendirme	

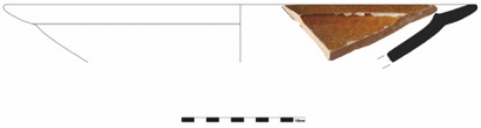
Kat. No	18-19-20-21-22
Env. No	MYK.
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	Hepsinde kiremit rengi hamur üzerine krem rengi astar atılmıştır.
Form	18: Düz dip fragmanı 19: Halka kaideli dip fragmanı 20,21, 22: Halka dipli dip fragmanları
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	Desen görülmemekle birlikte sadece 18 no'lu fragmanın dışı yeşil sırlı olup içi sırsızdır. Diğerlerinin ise sadece iç kısmı yeşil sırlı yapılmıştır.
Tarihlendirme	

Kat. No	23
Env. No	MYK.
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Yeşil sırlı seramik
Hamur	Koyu kiremit rengi hamuruna sahiptir.
Form	Düz dipli dışa doğru silindirik bir şekilde yükselen gövde ve yumuşak bir geçişle dışa doğru açılan ağız kenarına sahip bir lazımlıktır.
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	Sade olup içi yeşil sırlıdır.
Tarihlendirme	

Kat. No	24-25-26
Env. No	MYK.
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Turkuaz sırlı seramik
Hamur	Hamur renkleri devetüyü rengine olup dokusu kumludur.
Form	Kısa boyunlu ve dar ağızlı küp formundadırlar. Kısa boyunlarında kulp tutamaklar bulunur ve ağız kenarları dışa çekiktir.
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	Küplerin boyunlarında sıralı yiv bezemeler veya kazıma zikzaklarla bezenmiştir. Turkuaz sırlıdır.25'nolu fragmanda barbutin tekniği ile süsleme yapılmıştır.
Tarihlendirme	Abbasi döneminde Irak'ta bu küpler 8.yy'ın ikinci yarısından 10.yy'la kadar kullanıldığı bilinmektedir.

Kat. No	27-28-29-30
Env. No	MYK.
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Turkuaz sırlı seramik
Hamur	Hamur renkleri devetüyü renginde olup dokusu kumludur.
Form	Küresel gövdeli, gövde parçaları.
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	27: Barbutin tekniği ile yapılan madalyon içinde ve dışında üzüm salkımı Motifi görülmektedir. 28: Ardı ardına gelen noktasal bezeme etrafında uzun ince bir kontur oluşturulmuştur. 29: Parmak baskılı ip bezeme görülmektedir. 30: Konsantirik noktalı daire rozet ile kaplanmıştır. Turkuaz sırlıdır.
Tarihlendirme	Susa'da bulunan bu küplerin benzerlerinin 7.yy'dan 13. yy'la kadar kullanıldığı bilinmektedir. Abbasi döneminde de Irak'ta bu küpler 8.yy'ın ikinci yarısından 10.yy'la kadar kullanıldığı bilinmektedir.

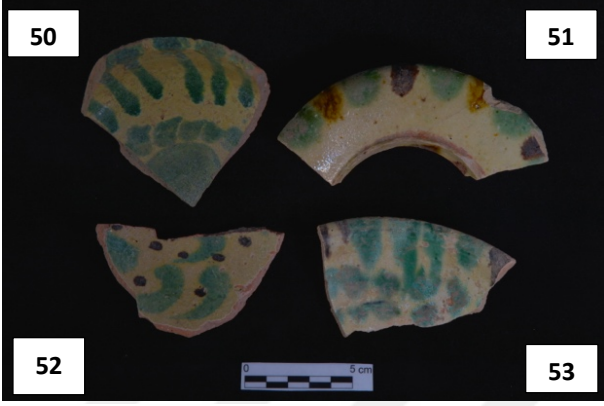
Kat. No	31-32-33
Env. No	MYK.
	
Teknik	Tek Renk Sırlı/Turkuaz sırlı seramik
Hamur	Hamur renkleri devetüyü rengine olup dokusu kumludur.
Form	Halka kaideli, dip örnekleri
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	İçi ve dışı turkuaz sırlıdır.
Tarihlendirme	Bu küplerin Susa'da bulunan benzerlerinin 7. yy'dan 13. yy'la kadar kullanıldığı bilinmektedir. Abbasi döneminde Irak'ta bu küplerin benzerlerinin 8.yy'ın ikinci yarısından 10.yy'la kadar kullanıldığı bilinmektedir.

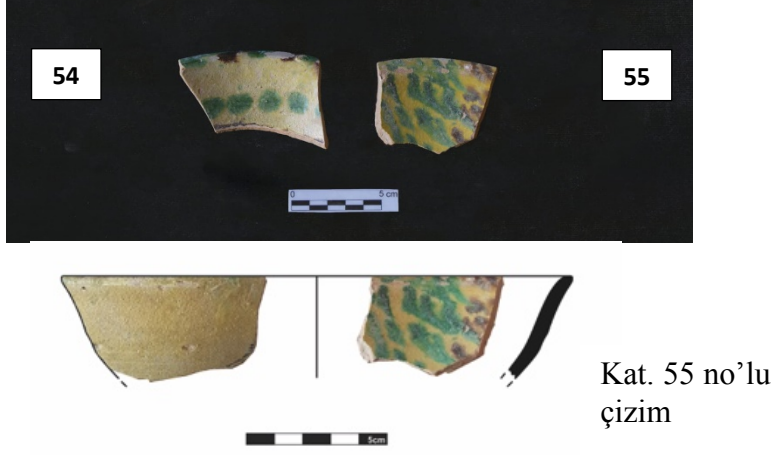
Kat. No	34-35-36-37
Env. No	MYK.
	 Kat.37 no'lu seramiğin çizimi
Teknik	Tek Renk Sırlı/Kahverengi sırlı seramik
Hamur	Kırmızı renkli hamurludurlar.
Form	34: Dışa çekik bantlı basit ağız kenarlı tabak fragmanı 35: Dışa çekik bantlı basit ağız kenarlı tabak fragmanı 36: Dışa çekik basit ağız kenarlı kâse fragmanı 37: Basit ağız kenarlı tabak fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	34, 36, 37 no'lu örneklerin ağız kenarında kazıma yiv bezeme görülmektedir.
Tarihlendirme	

Kat. No	38-39-40-41-42-43-44-45-46-47
Env. No	MYK.
	  Kat. 40 no'lu seramiğin çizimi
Teknik	Tek Renk Sırlı/Kahverengi sırlı seramik
Hamur	38, 39, 40, 41, 46 ve 47: no'lu fragmanlar gevşek dokulu olan kırmızı renkli hamur, ince kum ve kalker katkılıdır. 42, 43, 44, 45: no'lu fragmanlar yeşilimsi krem rengi hamurludur.
Form	9 fragmanda basit ağız kenarlarına sahip fragmanlardır. Tam olarak formu anlaşılamamıştır. 40: Kâse ağız kenar parçası
Ölçü	Ölçü alınamamıştır.
Süsleme	42, 43, 44, 45: hamur renginden dolayı üzerine uygulanan sır kahveden zeytin yeşiline çalan sır rengi söz konusudur. 39, 42, 43: no'lu seramik parçaların ağız kenarlarında kazıma yiv bezeme görülmektedir. Temelde her iki sırnın aynı olduğu ama üzerine uygulanan hamur ve astar rengine göre farklı bir renk tonu aldığını söyleyebiliriz.
Tarihlendirme	

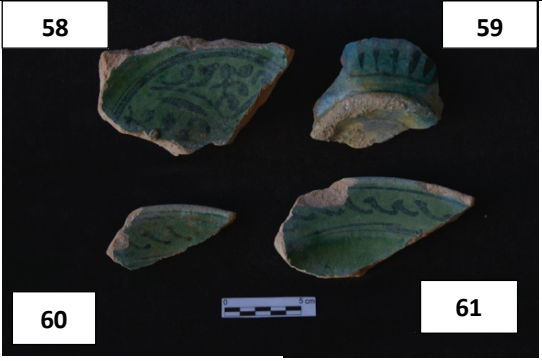
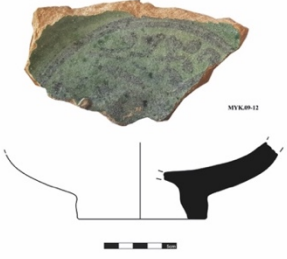
Kat. No	48
Env. No	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Sır Altına Çok Renk Desenliler
Hamur	Kırmızı hamurludur. Gözle görülebilen katkılar kum ve kalker parçacıklarıdır.
Form	Dışa çekik ağız kenarlı, geniş tabak fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Krem astar atıldıktan sonra yeşil ve sarı dikey akıtma bantlar arasına fırça yardımı ile mangan morundan sıralı noktalar ile bezenmiştir.
Tarihlendirme	Suriye de bulunan yeşil ve manganez noktalı kâse ile karşılaştırılarak 8. veya 9.yy'la tarihlendirilebilir.

Kat. No	49
Env. No	MYK.
	49
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Sır Altına Çok Renk Desenliler
Hamur	Kırmızı hamurludur. Gözle görülebilen katkıları kum ve kalker parçacıklarıdır.
Form	Disk dipli tüme yakın küçük bir kâse
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Ağız kenarına yapılan yeşil akıtmaların yanında boş kalan kâse içi fırça darbeleriyle tamamlanmıştır.
Tarihlendirme	Suriye de bulunan yeşil ve manganez noktalı kâse ile karşılaştırılarak 8.veya 9.yy'la tarihlendirilebilir.

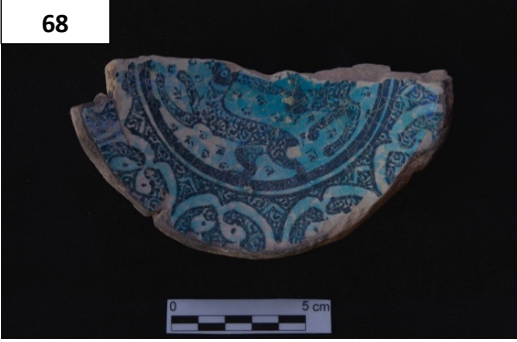
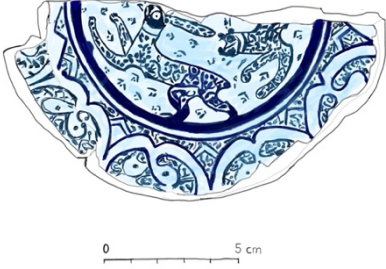
Kat. No	50-51-52-53
Env. No	MYK.
	  Kat. 50 no'lu çizim Kat. 53 no'lu çizim
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Sır Altına Çok Renk Desenliler
Hamur	Kırmızı hamurludur. Gözle görülebilen katkılar kum ve kalker parçacıklarıdır.
Form	50, 53: Kâse ağız kenar fragmanları 51: Tabak ağız kenar parçası 52: Dip parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Yeşil, sarı, kahverengi sır ile hem akıtma hem de fırça yardımı ile boyama tekniği uygulanarak süsleme yapılmıştır.
Tarihlendirme	Suriye de bulunan yeşil ve manganez noktalı kâse ile karşılaştırılarak 8.veya 9.yy'la tarihlendirilebilir.

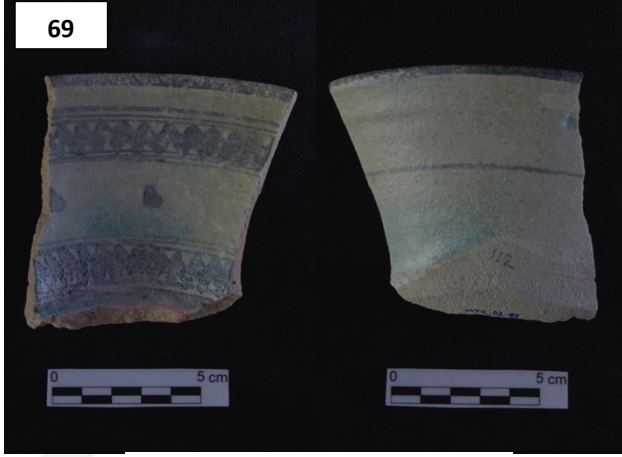
Kat. No	54-55
Env. No	
	 Kat. 55 no'lu çizim
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Sır Altına Çok Renk Desenliler
Hamur	Kırmızı hamurlu olup üzerine krem astar atılmıştır.
Form	54: Tabak ağız kenar fragmanı 55: Kâse ağız kenar fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Yeşil, sarı, kahverengi sır ile akıtma tekniği uygulanarak süsleme yapılmıştır.
Tarihlendirme	

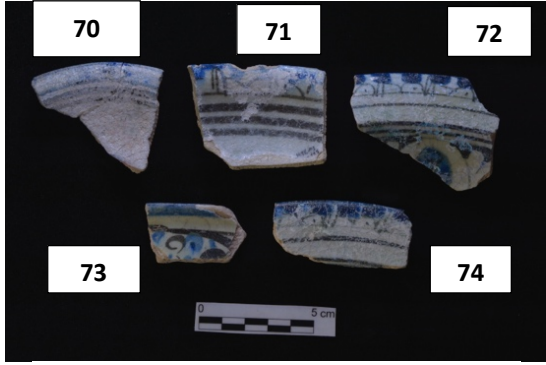
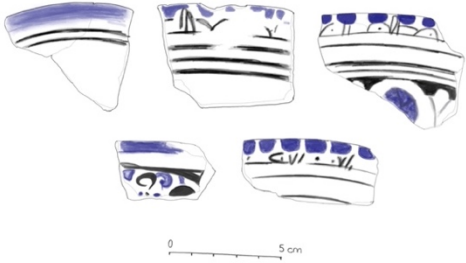
Kat. No	56-57
Env. No	
	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Sır Altına Çok Renk Desenliler
Hamur	Kırmızı rengin tonlarında sık ve sert dokulu bir hamura sahiptir. Gözle görülebilen ince kum, kalker ve taşçık katkılı olan bu hamurdan yapılmış.
Form	Halka kaideli, yayvan bir gövdeye sahip, ağız kenarları hakkında fikir sahibi olmadığımız geniş tabaklardır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Fırça yardımı ile yapılan desenler hamur üzerine atılan kirli beyaz astar üzerine boyanmıştır. Sadece bir örnekte bu yapıya uymayan bir durum izlenir, hamurun kendi rengine yakın yani kırmızı astar seramiğin tamamına yapılmıştır. Farklı olan bu örnekte siyah, sarı ve yeşil renkte boyalar kullanılarak stilize bitkisel bezeme yapılmıştır. Örneklerde siyah renk bezeme kontörlerinde sarı ve yeşil renk bezemeleri doldurmakta kullanılmıştır. Bitkisel motif veya açılmış kuş kanadı bezemeli bir örnekte siyah kontörlü bezemenin üstüne şeffaf sarı bir sır atılmış ve daha sonra ise yeşil sır fırça yardım ile bazı motifleri doldurmuştur.
Tarihlendirme	Tell Aswad'da bulunan karşılaştırma örneğinden yola çıkarak 9.yy'la tarihlendirilebilir.

Kat. No	58-59-60-61
Env. No	
	
Teknik	Sır Altı Boyama/Yeşil Sır Altına Siyah Desenliler
Hamur	58, 60, 61: Açık kahve hamur rengin üzerine açık tonlu kremsi astar atılmıştır. Hamurun yapısı kum, taşçık ve kalker katkılı olduklarını söyleyebiliriz. 59: Kırmızı hamur rengin üzerine koyu krem renkli astar atılmıştır. Hamurun yapısı kum, taşçık ve kalker katkılıdır.
Form	58: Yüksek halka kaideli tabak dip fragmanı 59: Halka kaideli küp dip fragmanı 60: Ağız kenar fragmanı (ağız kenarında geniş bir bordür bulunur ve yukarı çekik şekilde son bulur). 61: Tabak ağız kenar fragmanı (ağız kenarında geniş bir bordür bulunur ve yukarı çekik şekilde son bulur).
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	58: Tabak ortasında içi bitkisel motiflerle doldurulmuş bir madalyon bulunur. 59: Küp dip parçasında ters şua motifi belli aralıklarla dibi kaplar. 60, 61: Ağız kenarlarında yer alan bordürde ise birbirini takip eden S şeklinde sıralanmış zincir motifi söz konusudur. Bu grup siyah boya üzerine yeşil sırlarıyla karakteristik bir yapıya sahiptir. Buradaki süslemede sırlarındaki siyah desenler flu bir görünüme sahiptir.
Tarihlendirme	Hasankeyf'te ve İran'ın Rey şehrinde aynı teknikte yapılmış seramikler ile benzerlik kurularak 13.yy'la tarihlendirilebilir.

Kat. No	62-63-64-65-66-67
Env. No	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Turkuaz Sır Altına Lacivert Desenliler
Hamur	Kirli beyaz ve krem rengi hamurlu olup üzerine beyaz astar sürülmüştür. Küçük beyaz taşçık ve kalker katkıya sahip hamuru kumlu ve gevşek dokuludur.
Form	62, 63, 64, 65, 67: Ağız kenar fragmanı 67: Gövde fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	62: Ağız kenarında friz içinde devam eden dikey bant bezemeler görülmektedir. 63: Ağız kenarlarında çoklu yatay bantlar yapılmıştır. 64: Ağız kenarında yatay bantlar yer alır. 65, 66: Ağız kenarlarında yine bir bant şeklinde çintemani (üç nokta bezeme) motifi görülür. 67: Gövde parçasında ise altıgen içinde spiral dolgu hatlı geometrik bezemeler görülür.
Tarihlendirme	65,66'nolu seramiklerin ağız kenarında yapılan üç nokta bezeme stili kat:71-72-74-158'nolu seramiklerdeki bezeme stili benzerliğinden dolayı 12.yy-13.yy ilk yarısına tarihlenebilir.

Kat. No	68
Env. No	
	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Turkuaz Sır Altına Lacivert Desenliler
Hamur	Kirli beyaz ve krem rengi hamurlu
Form	Düz dip fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Bu örnekte koşar vaziyette tavşanı kovalayan başka bir hayvan, motifi ve tabağın ortasındaki halka sahneyi çevreleyen şerit içerisinde tekrar eden bitkisel ve geometrik bezemeler görülür.
Tarihlendirme	

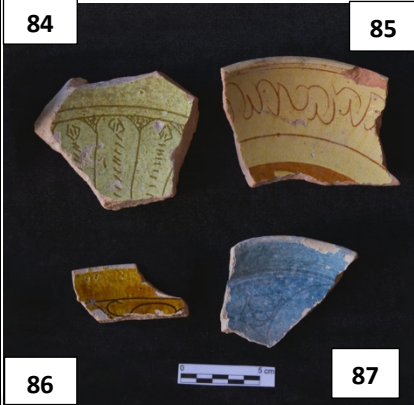
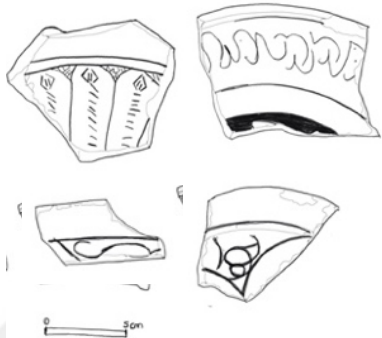
Kat. No	69
Env. No	
	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Turkuaz Sır Altına Mavi ve Siyah Desenliler
Hamur	Kirli beyaz kumlu bir hamura sahip olan bu seramikler, tıpkı şeffaf turkuaz sır altına mavi desenli grup gibi lüster hamuru ve bazen de lüster sır özelliği gösterir. Kirli ve kumlu beyaz hamur üzerine kabın her iki yüzeyine beyaz astar atıldıktan sonra desenler yapılmıştır.
Form	Kâse fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Desenlerden sonra atılan şeffaf sır ise kabın kaidesine kadar atılmış gözükmektedir.
Tarihlendirme	Samsat kazılarında ortaya çıkan seramiklerle benzer özellikler göstermektedir.

Kat. No	70-71-72-73-74
Env. No	
	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Turkuaz Sır Altına Mavi ve Siyah Desenliler
Hamur	Kirli ve kumlu beyaz hamur rengine sahiptir.
Form	Hepsi ağız kenar fragmanlarıdır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Desenler genellikle bordür şeklinde kapların iç yüzeyine ve dış ağız kenarına bordürüne yapılmıştır. Kâselerde tekli veya üçlü bantlar, dalgalı hatlar, bitkisel motifler ve yazı taklitleri siyah ve mavi boya ile yapılmıştır. Dış yüzeylerde dikey ışın şuaları ve çintemani motifleri kapların ağız kenarını sarar. Siyah desenlerin şeffaf sırın altında olduğu rahatlıkla görülürken birkaç örnekte mavi renkli desenlerin ağız kenarında sırrın üstünde kabartı şeklini aldığı da görülür. Desenlerin büyük bölümü sır altına yapılmıştır fakat özellikle kap dudaklarında kabarık mavi sır hissedilmesi bu grubu kısmen sır üstü uygulamalarıyla ilişkilendirir.
Tarihlendirme	71-72-74 no'lu seramiklerin ağız kenar kısmında yer alan bezemeleri Halep, Rakka, Rusafa, Baalbek, Fustat, Samsat'ta bulunan seramiklerin ağız kenar süsleme stili ile benzerlik gösterdiğinden 12.yy ve 13. ilk yarısına tarihlendirebilir.

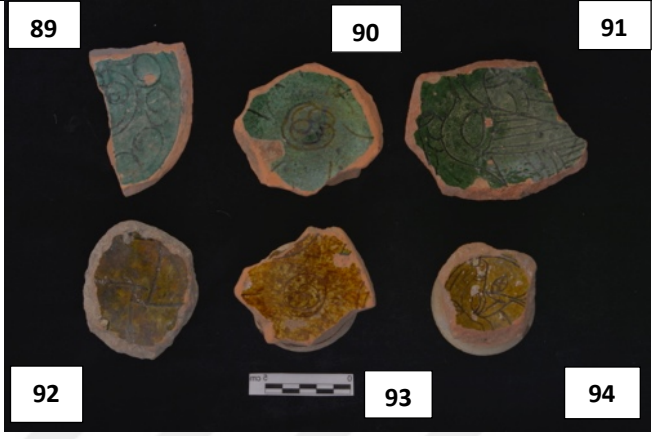
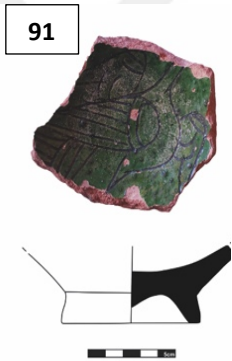
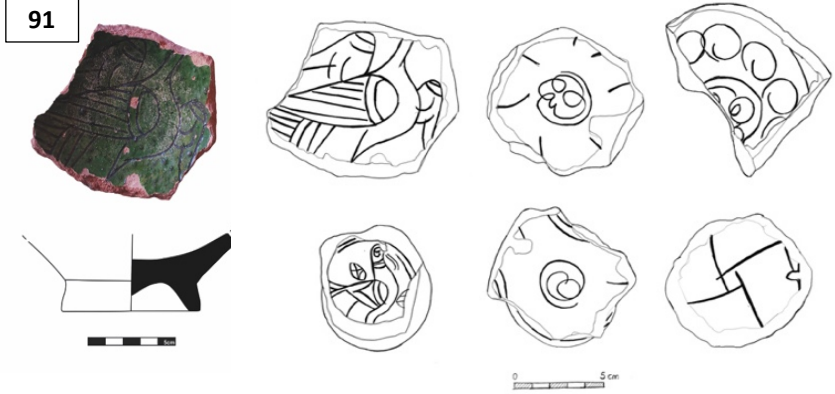
Kat. No	75-76
Env. No	
	
Teknik	Sır Altı Boyama/Şeffaf Turkuaz Sır Altına Mavi ve Siyah Desenliler
Hamur	75: Kiremit kırmızı hamurlu 76: Kirli ve kumlu beyaz hamur rengine sahiptir.
Form	Ağız kenar fragmanları
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	75: Kırmızı hamur üzerine atılan krem astar üzerinde siyah boya sıra karışmış ve zemin rengi bulanıklaşmış ve koyu bir renk almıştır. Muhtemelen bir üretim denemesi veya bir geçiş evresi seramiği olmalıdır. 76: Mavi ve siyah renkle yapılmış süslemeler görülmektedir.
Tarihlendirme	12.yy-13.yy

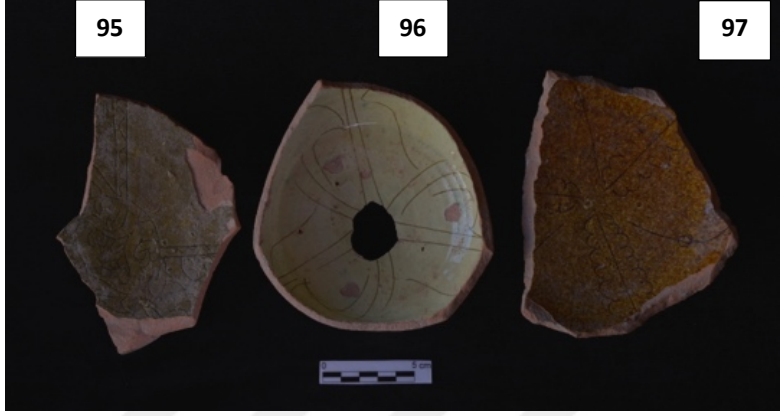
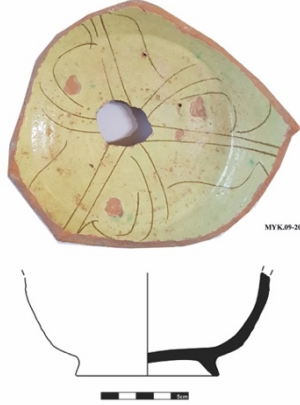
Kat. No	77-78-79-80-81
Env. No	
	  Kat. 81 no'lu çizim Kat. 78 no'lu çizim Kat. 80 no'lu çizim
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Sgraffito
Hamur	77, 78, 79, 80: no'lu fragmanlar yeşilimsi krem rengi hamura sahiptirler. 81: Kırmızı rengine hamura sahiptir. Kırmızı hamura sahip olan kâse parçasının üzerine ince krem bir astar atıldıktan sonra kabın iç ve dış yüzü kahve rengi sır ile kaplanmıştır. Diğer 6 kâse parçası ise yeşilimsi krem hamura sahiptir ve yeşil sır ile kaplanmıştır. Burada dikkati çeken unsur sır renklerinin hamur ve astar rengi dikkate alınarak yapılmış olmasıdır.
Form	Hepsi kâse ağız kenar fragmanlarıdır
Ölçü	Ağız çapları 12-18 cm arasındadır. Yükseklikleri 8-10 cm arasında değişiklik gösterir.
Süsleme	Sadece 81 no'lu fragman astar atıldıktan sonra kahverengi sır atılmıştır. Diğerleri astarsız ve yeşil sırlıdır. Kâselerin dış yüzeyleri üst üste iki sıra halinde veya dikey kazıma şevron ile doldurulmuştur.
Tarihlendirme	Kat 78'nolu kâse ağız kenarının formu ile yapılan karşılaştırma örneği Kamışlı yüzey araştırmasında yapılan tipolojiye göre 13. 14.yy tarihlendirilebilir.

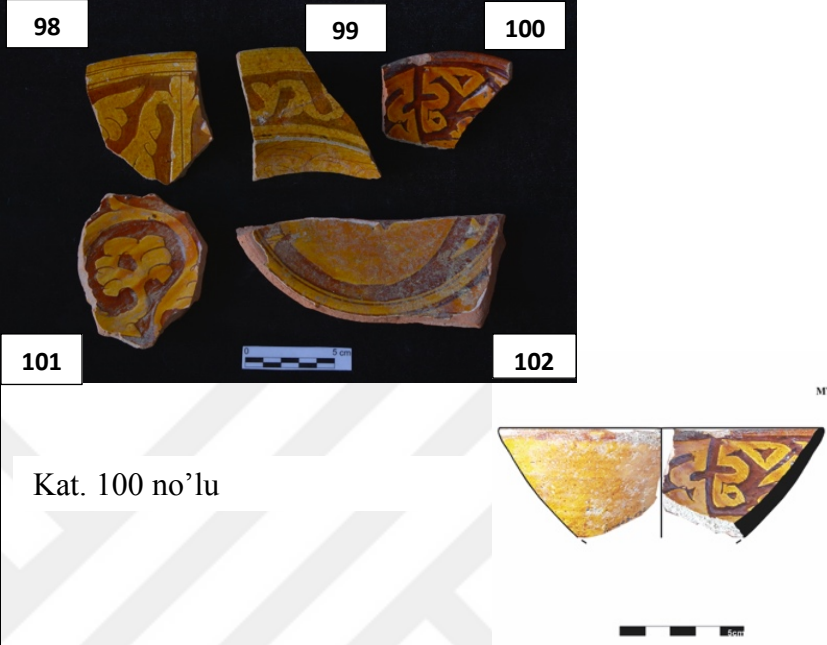
Kat. No	82-83
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Sgraffito
Hamur	İnce kum, kalker ve taşçık katkılı olan kırmızı hamurun üzerine krem astar atılmıştır.
Form	Kâse ve tabak ağız kenarı parçalarıdır
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Dalga bezek motifiyle kenar bordürlerinin yapıldığı konturlardan anlaşılmaktadır. Astar üzeri ince uçlu bir aletle kazıma (sgraffito) yapılan bezemelerin üzerine şeffaf, yeşil sır renginin kullanılmıştır.
Tarihlendirme	Seramikler püskürtme sırlı teknikli seramiklerle benzer pişirim tekniği olduğundan ve Nişabur örnekleri ile değerlendirildiğinde 10.yy'la tarihlendirilebilir.

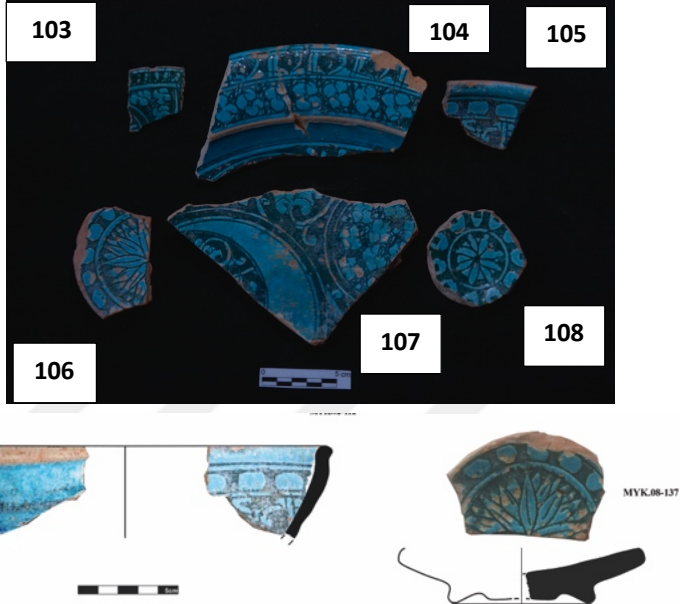
Kat. No	84-85-86-87
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Sgraffito
Hamur	İnce kum, kalker ve taşçık katkılı olan kırmızı hamurun üzerine krem astar atılmıştır.
Form	84 no'lu fragman gövde parçası olup diğerleri ağız kenar fragmanlarıdır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Astar üzeri ince uçlu bir aletle kazıma (sgraffito) yapılan bezemelerin üzerine şeffaf, yeşil, kahve ve turkuaz sır renginin kullanıldığı görülmektedir. Bu gruba giren 51 farklı seramik parçası bulunmuştur
Tarihlendirme	

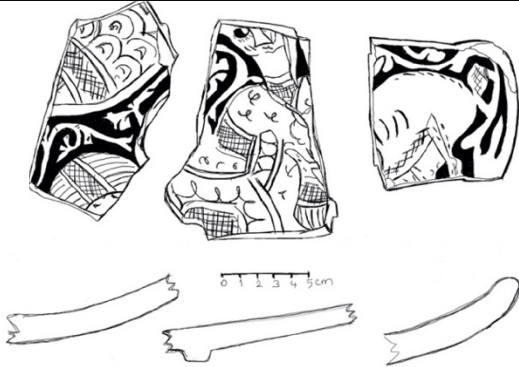
Kat. No	88
Env. No	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamur üzerine krem astar atılmıştır.
Form	Kısa boynu çift yivli kulplarla sarılmış derin bir çanak fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Art arda sıralanan kulplarla süslenmiş. Dışında kazıma şualar ve iç kısmında sgraffito desenlerin yapılmış bu kap, yeşil sırıla kaplanmıştır. Yeşil sır zamanla aşınmıştır.
Tarihlendirme	

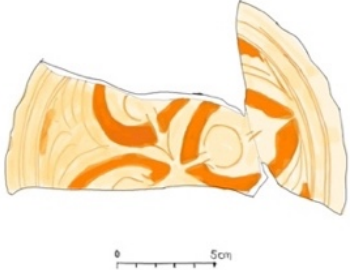
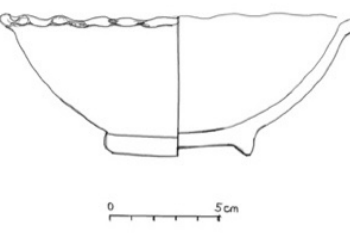
Kat. No	89-90-91-92-93-94
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu ve krem astara sahiptirler.
Form	Hepsi dip parçasıdır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	89, 90: Sgraffito tekniğinde dairesel motif yapılmıştır. Geometrik desenlerle yapılmış monogramlar görülür. 91: Sgraffito tekniğinde kuş gövdesi resmedilmiştir. Yeşil sırlıdır. 92: Sgraffito tekniğinde geometrik bir motif yer almaktadır. Zeytin yeşili sırlıdır. 93: Sgraffito tekniğinde dairesel çizgiler yapılmıştır. Kahverengi sırlıdır. 94: Sgraffito tekniğinde kuş gövdesi görülmekte ve kabın orta kısmına yapılmış olup zeytin yeşili sır rengindedir.
Tarihlendirme	

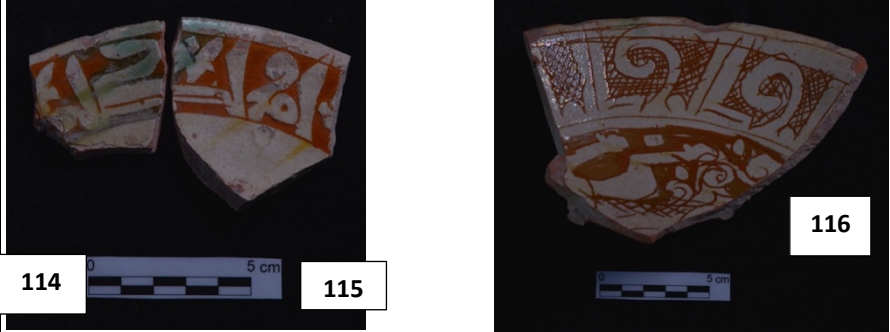
Kat. No	95-96-97
Env. No	
	  Kat. 96 no'lu çizimi
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu olup krem astar atılmıştır.
Form	Halka dip fragmanlarıdır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	95: Daire içerisinde bitkisel süslemeler ve etrafında dikey çizgiler yapılmış olup zeytin yeşili bir sır atılmıştır. 96: Tam ortasında deliği olan bu kabın merkezinden ağız kenarına uzanan dikey çizgiler ve arada kalan kısımlarda kıvrımlı çizgiler yapılmıştır. Şeffaf sır kullanılmıştır. 97: Kıvrımlı yapraklar ve dikey çizgiler yapıldıktan sonra kahverengi sır atılmıştır.
Tarihlendirme	

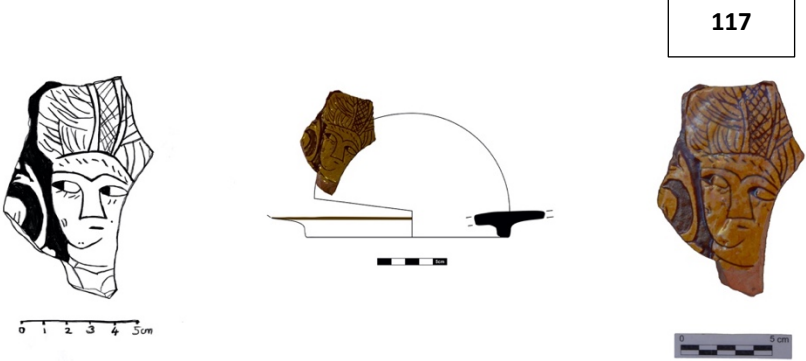
Kat. No	98-99-100-101-102
Env. No	
	 Kat. 100 no'lu
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	98, 99, 100: Ağız kenar fragmanları 101: Alçak halka kaideli dip parçası 102: Halka kaideli dip parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Bu gruptaki tüm seramiklerin dışı yalın bırakılmışken, iç yüzeyi stilistik bitkisel bezemelerle bordürlenmiş ve kaplamıştır. Kahverengi sırn kullanıldığı madalyon ve ağız kenarlarında derin ve geniş oymalı bitkisel motifler yer almaktadır.
Tarihlendirme	

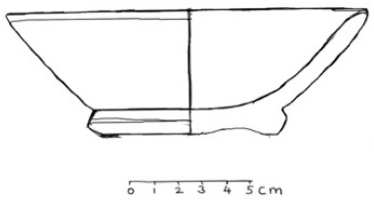
Kat. No	103-104-105-106-107-108
Env. No	
	 Kat. 104 no'lu çizim Kat. 108 no'lu çizim
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	103, 104, 105: Ağız kenar fragmanları 106, 108: Alçak halka kaideli fragmanları 107: Halka kaide fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Şeffaf turkuaz renk sırla kullanıldığı örneklerde aynı şekilde geniş oyma ile yapılmış bitkisel motifler ağırlıktadır. Madalyonlarında merkez motif çok yapraklı çiçek bezemesi ve bunun yanında madalyonsuz örnekte bitkisel kompozisyonlar söz konusudur. Ağız kenarlarında yonca çiçeği bordürünün yanında, kufi şeklinde okunamayan kenar yazılı süsleme devam eder.
Tarihlendirme	

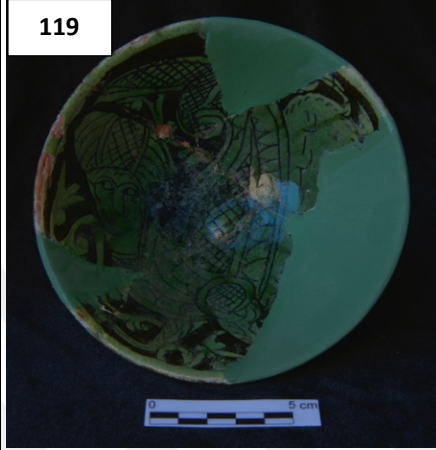
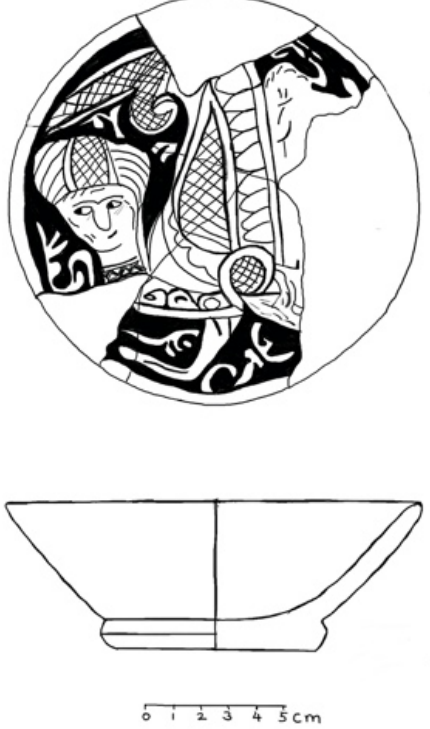
Kat. No	109-110-111-112
Env. No	
	 Kat. 110 111- 112 no'lu çizimler
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	109: Ağız kenar fragmanı 110, 111, 112: Gövde fragmanları
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	109: Geniş bordür içerisine okunamayan yazı taklitli bir süsleme etrafı nokta bezemeler yapılmıştır. 110: Figüratif süsleme yer almaktadır. Başlık ve boyun gövde kısmı görülmektedir. 111: Selçuklu insan figürlerine benzer bir örnek görülmektedir. 112: Hayvan figürünün arka kısmı görülmektedir. Hepsi champleve ve sgraffito tekniği ile yapıldıktan sonra şeffaf sır sırlıdır.
Tarihlendirme	12.13.yy

Kat. No	113
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	Kâse fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Champleve ve sgraffito tekniği ile kabın merkezinde dört yöne yayılan bitkisel motif süslüdür ve şeffaf sırlıdır.
Tarihlendirme	

Kat. No	114-115-116
Env. No	116: MYK.02.ET.21
	 Kat. 114-115 no'lu çizimleri Kat. 116 no'lu çizimi
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	114, 115: Dışa çekik ağız kenarlı tabak fragmanları. 116: Halka dipli dışa çekik kenarlı yuvarlak basit ağız sonlanan derin bir kâse parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	114-115: Şeffaf sırlın kullanıldığı bir örnekte nadir de olsa kufi tarzında “Kelime” ve “Melik” ibareleri okunabilen kenar yazıları da mevcuttur. 116: Muhtemelen merkezinde hayvan figürü bulunan kabın sadece ayak kısmında izlenebilen desenli bir parçadır. Ağız kenarının iç kısmında geniş bordürlü yazı taklidi bir süsleme mevcuttur.
Tarihlendirme	116: 12.13.yy

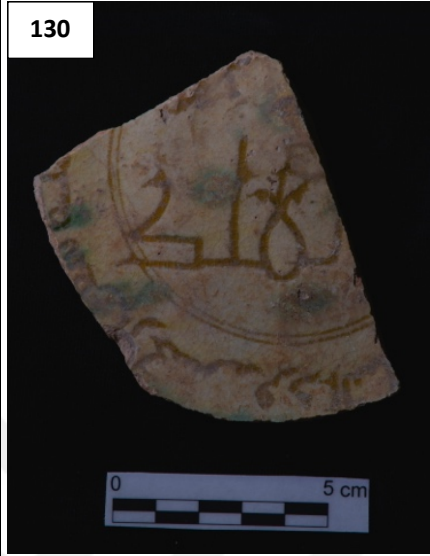
Kat. No	117
Env. No	8528 Env.
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito .
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	Tabak formunda dip parçası
Ölçü	Uzun kenarı 9cm, eni ise 5 cm, cidarı 0,7 cm ve dip çapı yaklaşık 15 cm'dir.
Süsleme	Bu fragmandaki bezemede üç dilimli başlık, kaşlar birleşik, gözler yana bakar vaziyettedir. Başlığın altından görünen saçları, gözlerin altındaki kirpikleri, iç bükey hatlı kenarlı bir burun ve ağız kısmı çizgi ile belirtilmiştir. Kısmen de olsa kenarlarında rumi motifi görülmektedir.
Tarihlendirme	12.13.yy

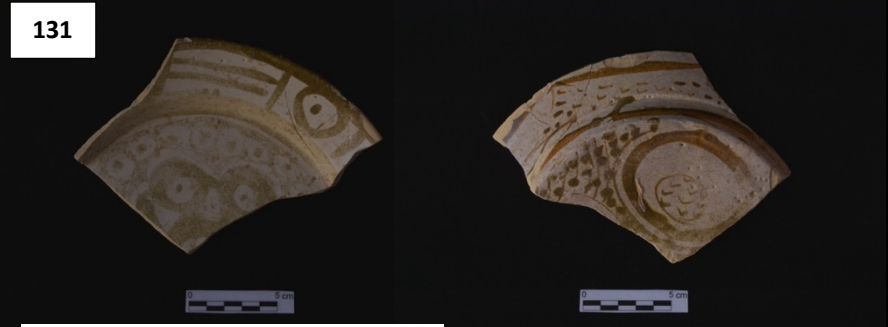
Kat. No	118
Env. No	10376 Env.
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	Kâse
Ölçü	Dip çapı 6,7 cm Yükseklik 5,7 cm Ağız çapı 14,6 cm
Süsleme	Champleve ve sgraffito tekniği ile bezendikten sonra şeffaf sır atılmıştır. Başın arkasına kadar uzayan geniş ve uzun kuyruğuyla kâse içini kaplayan stilize edilmiş bakışları sağa yöneltilmiş şahmerana benzer bir figür görülmektedir.
Tarihlendirme	12.13.yy

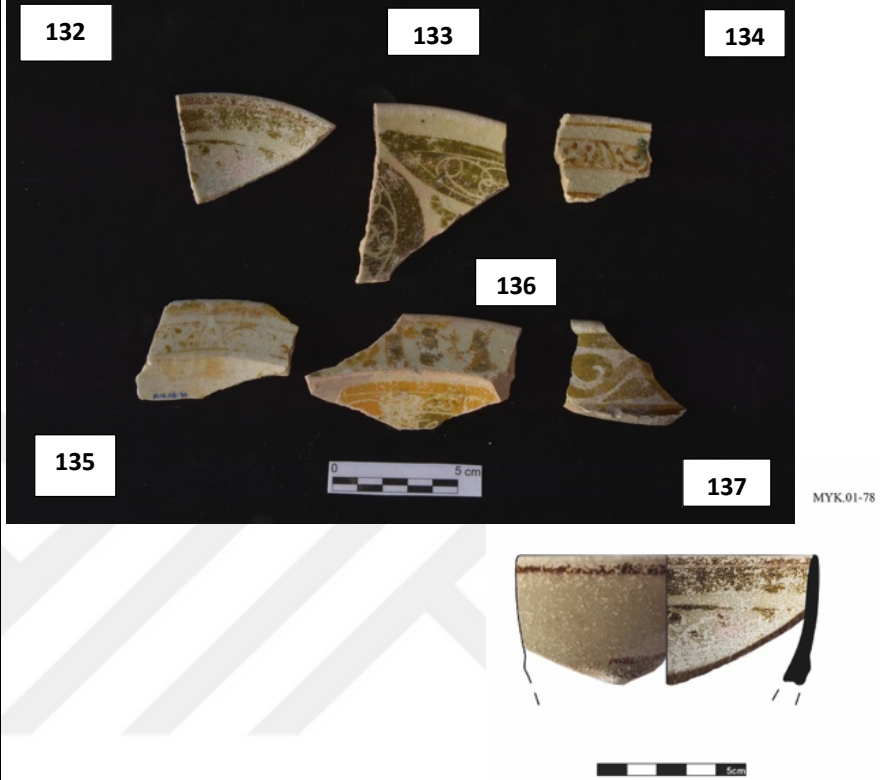
Kat. No	119
Env. No	10377
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Tek Renk Sırlı Champleve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı hamurlu üzerine krem astar kullanılmış.
Form	Kâse
Ölçü	Dip Çapı 7 cm, yükseklik 5.3 cm, ağız çapı ise 14,7 cm'dir.
Süsleme	Champleve ve sgraffito tekniğinde yapılmış stilize edilmiş sarık başlıklı, bakışları sağa yöneltilmiş sfenks figürü yapılmıştır. Üzerine yeşil sır atılmıştır.
Tarihlendirme	12. 13. yy

Kat. No	120-121-122-123-124
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/Çok Renkli Champeve ve Sgraffito
Hamur	Kırmızı renkli hamur
Form	Bu parçalar yüksek kaideli dip parçalarıdır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Akıtma sırlılardan bildiğimiz sarı, kahverengi, mangal moru ve yeşil renk sır kullanıldığı bu örneklerde kapların iç kısımları bezenmişken dış kısımlar ya hiç sırlanmamış ya da kaideye kadar desensiz sırlıdır. Merkezden çevreye doğru genişleyen motiflerde, düğüm, çiçek, ışın demeti gibi geometrik ve bitkisel motifler çok renkli uygulanmıştır.
Tarihlendirme	Kat 120'nolu fragmanın iç kısmındaki düğüm Aigoi kazılarında bulunan bir grup seramiğin iç kısmında düğüm motifi ile benzerlik gösterdiğinden 12. 13. Yy'la tarihlendirilmiştir.

Kat. No	125-126-127-128-129
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/ Yeşil ve Manganez püskürtme seramikler
Hamur	Kırmızı renk hamurlu olup krem astar atılmıştır.
Form	125, 126, 127: Tabak ağız kenar fragmanları 128, 129: Tabak gövde fragmanları
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Bezeme olarak yazı, bitkisel ve geometrik desenler ince üslup kazıma (sgraffito) tekniği ile yapılmıştır. Tabağın iç ve dış kısmının sırlandığı ve iç kısmının detaylıca süslendiği bu parçanın iç ağız kenarına yakın bir yerde yazı taklidi bir bezemeye çevrelemiştir. Madalyon içerisine ince üslup kazıma ile yapılan bitkisel ve geometrik desenlerle bir süsleme kompozisyonu oluşturulmuştur.
Tarihlendirme	

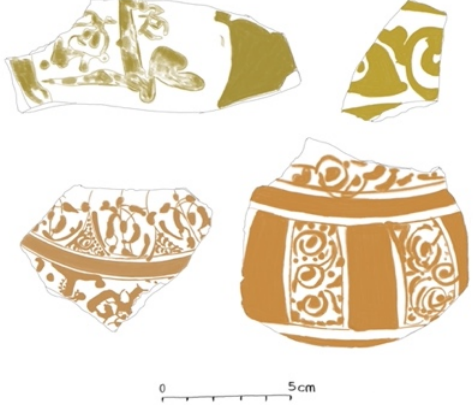
Kat. No	130
Env. No	
	
Teknik	Sgraffito Tekniği/ Yeşil ve Manganez püskürtme seramikler
Hamur	Kiremit rengi hamur üzerine krem astar atılmıştır.
Form	Tabak dip parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Eser; merkezinde iri harflerle ve kenarında bordür halinde küçük Arapça harflerle yazılmış hat ile bezelidir. Düz dip parçasında, madalyon içerisinde Arapça kral anlamına gelen Melik yazısı ve çevresinde daha küçük okunamayan Arapça yazılar mevcuttur.
Tarihlendirme	

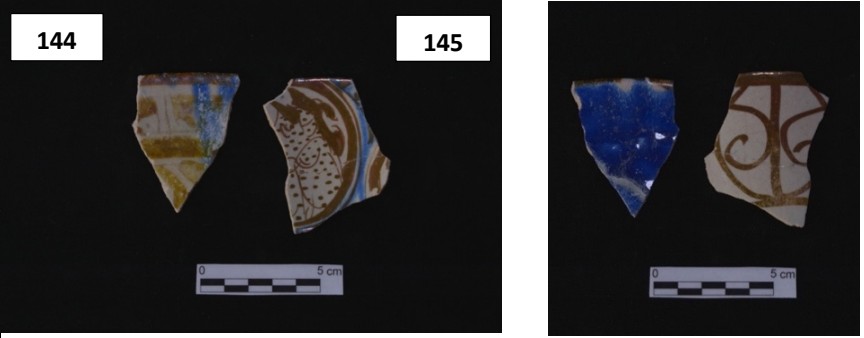
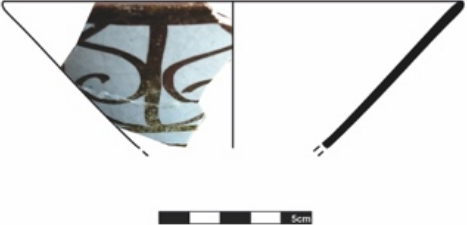
Kat. No	131
Env. No	
	131
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Opak Beyaz Sır Üzerine Lüster Boyalı
Hamur	Sert dokulu krem renginde bir hamura sahiptir.
Form	Tabak fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Opak beyaz sır üzerine altın renginde geometrik ve çizgisel motiflerle ve noktalarla oluşturulmuş bir kompozisyonla bezenmiştir. Bu fragmanda lüsterin fiziksel ayırt edici özelliği olan metalik pırıltı, yanardönerli renk geçişleri ve pişirim sonrasında yüzeyde oluşan iri çatlakların hiçbiri gözlenmemektedir. Bu seramik fragmanına opak beyaz üstü lüster boyalı yapılmış mavi ve yeşil boyalı 19 fragman daha bulunmaktadır.
Tarihlendirme	Abbasi dönemi üretimleri ile karşılaştırıldığında 10.yy tarihlenebilir.

Kat. No	132-133-134-135-136-137
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu bir hamur kullanılmıştır.
Form	132, 133, 134: Kâse ağız kenar fragmanları 135, 136: Geniş bantlı ağız kenar fragmanları 137: Minyatür çömlek ağız kenar fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Kıvrım dallarla oluşturulmuş kenar bordürlerle bezeme izlenmektedir.
Tarihlendirme	

Kat. No	138
Env. No	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu bir hamur rengine sahiptir.
Form	Kadeh fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Süsleme, ağız kenar kısımlarında yer alan bordüre, gövdeye, iç yüzey ve dış yüzeyin tamamına uygulanmıştır. Bezeme çeşidi olarak bitkisel, geometrik ve yazı ile süsleme yapılmıştır. Ele geçen küçük çömlek ağız kenar parçasında omuz kısmında bordür içerisinde geliş güzel altın rengiyle art arda boyanmıştır. Bu bordürün altında yer alan bir bordür daha vardır. Gövde kısmında bulunan bordür içerisinde ince uçlu bir aletle altın renginde Arapça, Kuran-ı Kerim'in İnsan süresi'nin 5. Ayet'i yazmaktadır: "İnnel ebrâra yeşrabûne min ke'sin kâne mizâcuhâ kâfûrâ". Anlamı ise, şüphesiz ki iyiler kafur katılmış bir kadehten içerler.
Tarihlendirme	

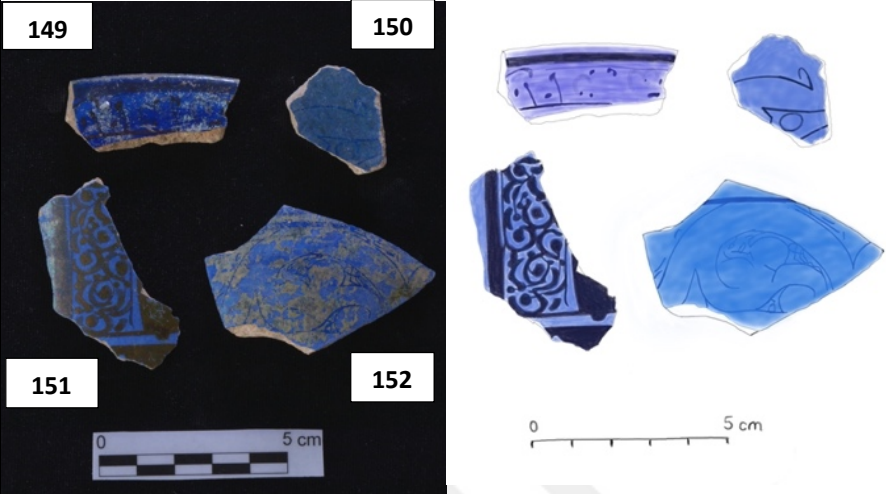
Kat. No	139
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu bir hamur
Form	Gövde fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Beyaz lüster gövde parçasında ince uçlu bir aletle yazı stiline uygun harfleri üst üste işleyerek dekoratif bir süsleme yapılmıştır.
Tarihlendirme	

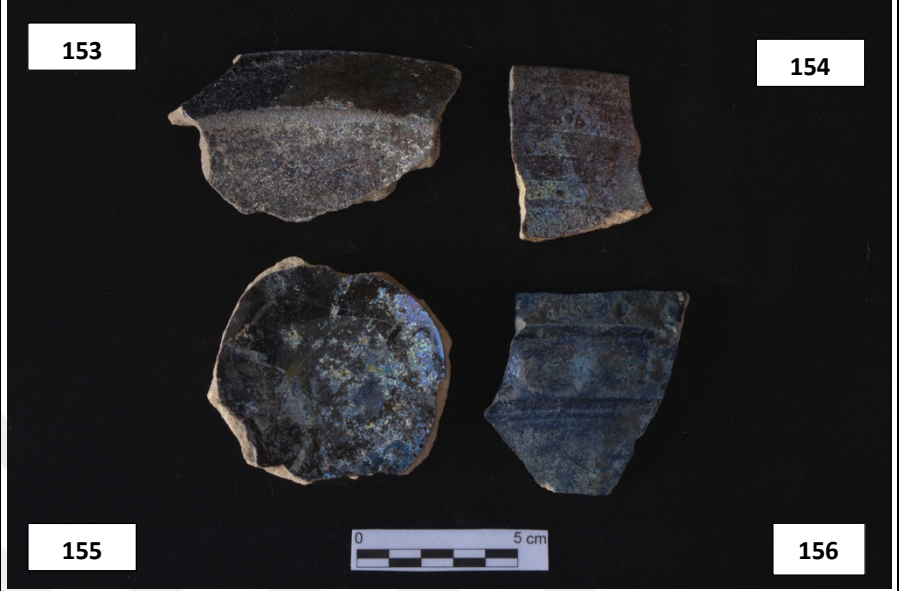
Kat. No	140-141-142-143
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Beyaz Hamurlu
Form	Fragman parçaları belli değil
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Lüster gövde parçalarının iç yüzeyleri sadece şeffaf sır kaplanmış iken dış yüzeylerinde sır üzerine altın varak kullanarak bantlar, yatay ve dikey diyagonal hareketler gösteren hat ve bitkisel süslemelerle kompozite edilmiş kapların içi bezenmiştir.
Tarihlendirme	

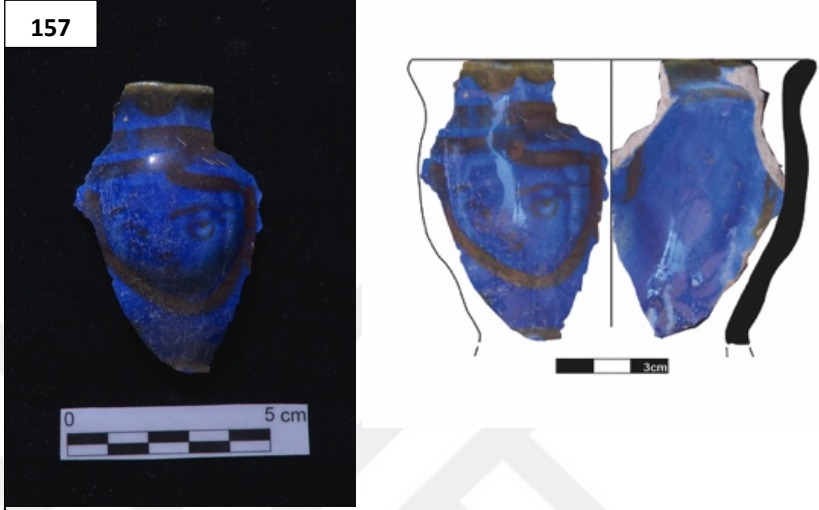
Kat. No	144-145
Env. No	
	 Kat. 145 no'lu çizimi
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Beyaz hamur rengine sahiptirler.
Form	144-145: Ağız kenar fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Yüzeylerinde kobalt mavi sır ağız kenarından gelişi güzel akıtılmıştır. Kontur ve noktalamalarla iç kısımların bezendiği görülmektedir.
Tarihlendirme	144 nolu fragmanın ağız kenar süsleme stili 65, 66, 71, 72, 74 nolu seramiklerin ağız kenar kısmındaki süsleme stili benzerlik gösterdiğinden aynı dönemler içerisinde yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Bundan dolayı 12.yy ile 13.yy ilk yarısına tarihlenebilir. 145 nolu seramik ise Ahlat ve Kaşan da bulunan lüster buluntuları ile benzerlik gösterdiğinden 12.yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilebilir.

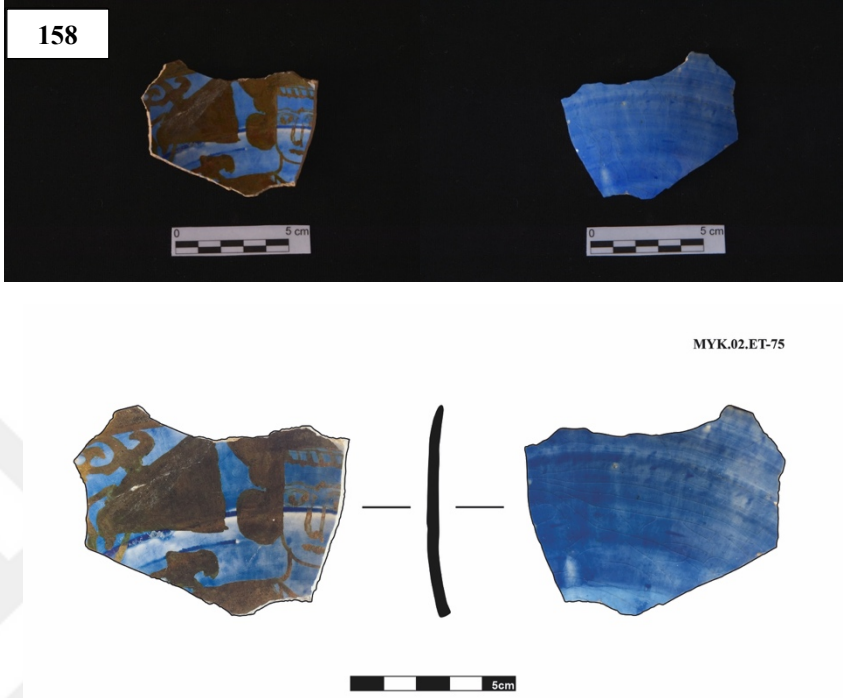
Kat. No	146-147
Env. No	
	 Kat. 146 no'lu çizim
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Beyaz hamur rengine sahiptir.
Form	Her ikisi de dip parçasıdır.
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Geometrik ve bitkisel süslemeler görülmektedir.
Tarihlendirme	

Kat. No	148
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/ Beyaz Lüster
Hamur	Beyaz renkli hamura sahiptir.
Form	Kapak
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Orta kısmından kenarlara doğru kalın çizgiler görülmektedir. Aralarda ise geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır.
Tarihlendirme	

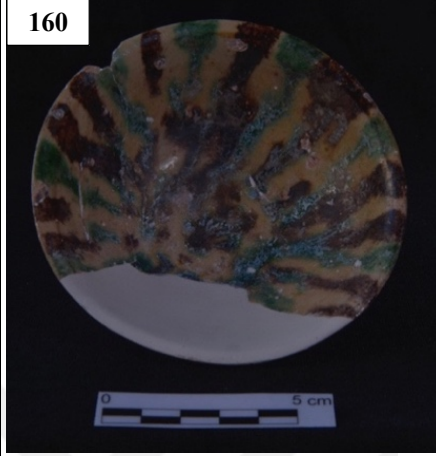
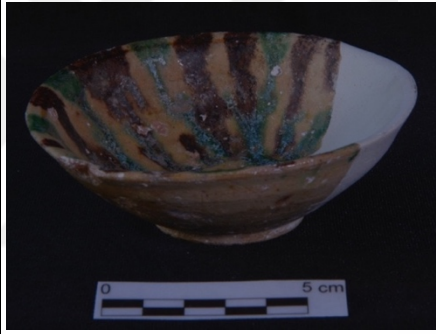
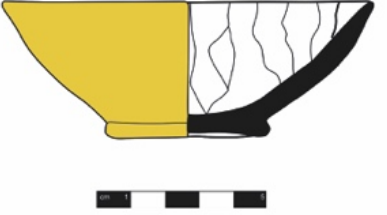
Kat. No	149-150-151-152
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/Kobalt Mavi Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu ve ince gözenekli hamura sahiptirler.
Form	149, 152: Ağız kenar fragmanları 150, 151: Gövde fragmanları
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	149: Ağız kenarında yazı taklitli süsleme görülmektedir. 150, 151, 152: Bitkisel süslemeler görülmektedir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi sır uygulanmıştır.
Tarihlendirme	Kuveyt Al-Sabah koleksiyonunda yer alan Şam da üretilmiş vazo ile karşılaştırılarak 13.yy'la tarihlendirilmektedir.

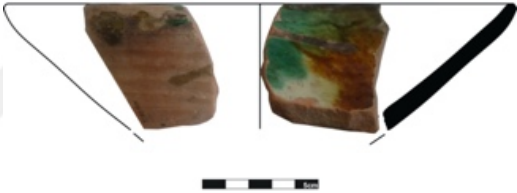
Kat. No	153-154-155-156
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/Kobalt Mavi Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu ve ince gözenekli hamura sahiptirler.
Form	153: Tabak ağız kenar fragmanı 154, 156: Kâse ağız kenar fragmanları 155: Halka kaideli dip fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Süslemeler görülememektedir.
Tarihlendirme	

Kat. No	157
Env. No	
	MYK.02.ET-17 157
Teknik	Sır Üstü Tekniği/Kobalt Mavi Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu ve ince gözenekli hamura sahiptirler.
Form	Ağız kenar fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Bezeme olarak rölyef, parmak baskı, soyut bitkisel süslemeler ve kadın figürü işlenmiştir. Kobalt mavi sır üzerinde kahverengimsi sarı renk ile yapılan bezeme zor seçilmektedir. Kadın başlı rölyef, lüster seramiğin dış yüzeyinde kadın yüzünün hatları sarı renk ile konturla belirginleştirilmiştir.
Tarihlendirme	Çinili Köşk Koleksiyonunda yer alan ibrik ile karşılaştırılarak 13.yy'la tarihlendirilmektedir.

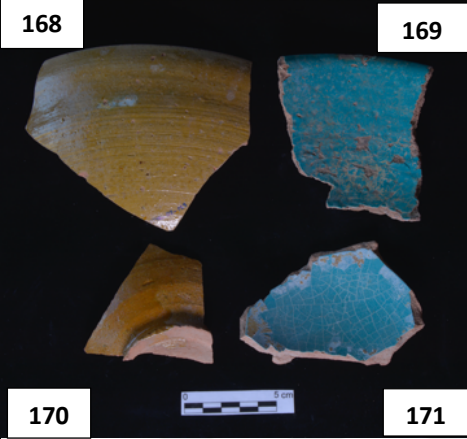
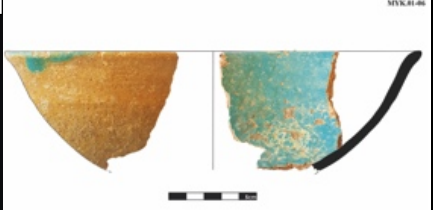
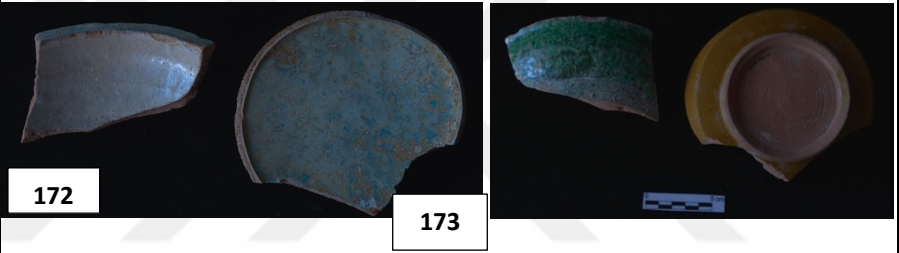
Kat. No	158
Env. No	
	
Teknik	Sır Üstü Tekniği/Kobalt Mavi Lüster
Hamur	Kirli beyaz renginde kumlu ve ince gözenekli hamura sahiptirler.
Form	Kâse ağız kenar parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	İç kısmında altın rengi ile bezenmiş sağa doğru bakan bir kadın başı yer almaktadır.
Tarihlendirme	Kuveyt Al-Sabah koleksiyonunda yer alan Şam da üretilmiş vazo ile karşılaştırılarak 13.yy'la tarihlendirilmektedir.

Kat. No	159
Env. No	
	
Teknik	Sırlı Boyamalılar/ Püskürtme Sırlı Seramik
Hamur	Kırmızı hamur üzerine krem astar atılmıştır.
Form	Basit ağız kenarlı geniş çanak fragmanı
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Yeşil ve sarı dikey akıtma karışım ebruli desenli bir görünüme ulaşmıştır. Sarı, Yeşil ve kırmızı pigmentlerden oluşan bir kompozisyonla dekore edilmiştir.
Tarihlendirme	Nişapur örnekleri ile karşılaştırıldığında 10. Yy'la tarihlendirilebilir.

Kat. No	160
Env. No	
	160 MYK.00.AMDRF-30
Teknik	Sırlı Boyamalılar/ Püskürtme Sırlı Seramik
Hamur	Kırmızı hamur üzerine krem astar atılmıştır.
Form	Disk dipli tüme yakın küçük bir kâse
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Yeşil ve mangan morunun belli aralıklarla akıtılarak alacalı bir görünüm kazanması akıtma boyalıdır.
Tarihlendirme	Suriye’de bulunan yeşil ve manganez noktalı kâse ile karşılaştırılarak bu eserin 8.9.yy’la tarihlendirilmesi önerilmektedir.

Kat. No	161-162-163-164-165-166
Env. No	
	 Kat. 165 no'lu çizim
Teknik	Sırlı Boyamalılar/ Püskürtme Sırlı Seramik
Hamur	8 seramik parçası kırmızı hamurlu olup üzerine krem astar atılmıştır.
Form	162, 165: Kâse ağız kenar fragmanları 161, 163: Tabak ağız kenar parçaları 164: Halka dip parçası 166: Gövde parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Yeşil, sarı, kahverengi sır ile akıtma tekniği uygulanarak süsleme yapılmıştır.
Tarihlendirme	Nişabur örnekleri ile karşılaştırıldığında 10. yy'la tarihlendirilebilir.

Kat. No	167
Env. No	
Teknik	Sırlı Boyamalılar/ Püskürtme Sırlı Seramik
Hamur	Kırmızı renk hamurlu olup krem astar atılmıştır.
Form	Tabak ağız kenar parçası
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	Şeffaf sırın içerisine yeşil, kahve ve sarı renklerdeki boya akıtılarak camsı bir yüzey elde ettiklerini ve kaliteli sırın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sgraffito tekniğinde yapılmış gelişmiş güzel çiçeği anımsatan bezeme bulunmaktadır.
Tarihlendirme	Nişapur örnekleri ile karşılaştırıldığında 10. yy'la tarihlendirilebilir.

Kat. No	168-169-170-171-172-173
Env. No	
	  Kat. 169 no'lu çizim
Teknik	Sırlı Boyamalılar/ İki Renkli Sırlı Seramik
Hamur	Tamamı kırmızı hamurludur ve astar kullanılmamıştır.
Form	168, 169, 172: no'lu kâse ağız fragmanı 170, 171, 173: no'lu halka dip parçaları
Ölçü	Ölçü alınamadı.
Süsleme	168, 170: no'lu fragmanların içi yeşil dışı kahverengi sırlıdır. 169, 171, 172 ve 173: no'lu fragmanların içi turkuaz sırlıdır. 57 no'lu fragmanın dışı yeşil ve 58 no'lu seramiğin dışı kahverengi sırlıdır. Bu gruptaki seramiklerin hiçbirinde bir süslemeye görülmemektedir. Çift renkli olması bir bezeme stili yaratmış olmalıdır.
Tarihlendirme	

6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Nusaybin Mor Yakup Kilisesinde 2000-2016 yılları arasında yapılan kazılarda 562 adet sırlı seramik fragmanı ele geçmiştir. Bu sırlı seramiklerin çoğu günlük kullanım kapları olmakla birlikte aralarında hediye veya özel işlevi olan kaplarında olduğu görülmektedir. Buluntuların içerisinde, testi, geniş çanak, çömlek, tabak, kâse, bardak, kapak, kulp tutamağı, lazımlık, küp fragmanları yer almaktadır. Tez çalışması için bu buluntulardan 173 adet fragman incelenmiş ve katalog bölümünde tanıtılmıştır. Çalışmada bize form verebilecek 82 fragman var iken, 91 fragman dip, ağız kenar parçası ve gövde fragmanlarıdır. Söz konusu sırlı seramiklerin sır ve bezeme tekniği baz alınarak aşağıdaki gibi bir gruplandırma yapılmıştır.

6.1. Tek Renk Sırlılar

6.1.1. Yeşil sırlı seramikler

Sırlı seramikler arasında yoğun bir grubu oluşturan yeşil sırlı 144 fragmanın sadece 23'ü katalog bölümünde tanıtılmıştır. Bu gruptaki seramiklerde kiremit kırmızısının açık koyulu tonları ve yeşilimsi krem rengi hamur kullanıldığı görülmüştür. Kırmızı hamurlu seramiklerin üzerine krem tonlarda astar sürüldükten sonra bisküvi pişirimi yapılmış daha sonra yeşil sır atılarak yeniden fırınlanmıştır.

Mor Yakup Kilisesi kazılarında bulunan yeşil sırlı kaplar; testi, geniş çanak, çömlek, tabak, kâse, bardak ve lazımlık formlarında olmak çeşitlilik göstermektedir. Bu türün çoğunlukla benzer formlarının fırında pişirilirken üst üste dizildiği, arasına üç ayaklar yerleştirilerek fırımlandığı ve bu esnada bazı kaplarda üç ayak izlerinin olduğu izlenmektedir (Kat: 2-19-20-21). Bu gruptaki seramiklerin bir kısmında gözlemlenen yeşil sırlı tonlarında farklılıklar görülmektedir. Özellikle pişirimin fazla yapıldığı örneklerde küçük kabarcıklar oluşmuştur. Bu durum aynı zamanda sırlı renginin daha da koyu görünmesine ve

çatlakların oluşmasına yol açtığı söylenebilir. Bu da sırnın pul olarak atmasına, dolayısıyla da aşınmasına sebep olmuştur. Sır kullanımının dönemin ekonomik şartlarına göre kalitesi değişmektedir. Bazen kırılan seramik kapların, yeniden üretim imkânı olmayışından, onarılarak tekrar kullanıldığı rastlanan izlerden anlaşılmaktadır.

Mor Yakup Kilisesi'nde çıkan yeşil sırlı seramiklerin tamamı sade bir görünüme sahip iken bazı parçalarda yiv, tarak ve sır ile yapılmış bezemelerle esere hareketlilik katılmıştır (Kat: 04, 06, 16, 17). Çark yapımı olarak üretilen bu seramiklerin bazı eklenti yerleri elle biçimlendirilerek yapılmıştır (Kat: 12, 13, 14, 23). Bu da sade görünümlü seramiklerin elle yapılan eklenti kısımlarına bakıldığında bir estetik kaygı güdülerek yapıldığı göstermektedir.

Bu gruptaki seramiklerde diğerlerine oranla fazla olan formlar, tabak ve kâselerdir. Buluntular arasında ele geçen tüme yakın diyebileceğimiz düz dipli, dışa açılan yayvan bir gövdeye sahip derin geniş bantlı yassı ağız kenarı ile sonlanan tabak dönemin üretimi hakkında fikir vermektedir (Kat: 3).

Ele geçen tabak örnekleri halka bir dip, basık veya derin yayvan bir gövdeye ve bantlı bir ağız kenarına sahiptir. (Kat: 05, 06, 07, 09, 10). Basık gövdeli tabaklarda ağız kenarında 3 cm genişliğindeki bant oyuk şeklindedir ve yukarı doğru çıkıntı yapan bir ağız kenarıyla bitmektedir. (Kat: 06, 08). Kâse örnekleri halka dip, derin bir gövde ve basit bir ağız kenarına sahiptir (Kat: 01, 02).

Diğer formlara gelecek olursak, ufak çömleğin içi yeşil sırlı olup dış kısmı ağız kenarına ve boyuna doğru sır akıtılmıştır (Kat: 11). Ele geçen kulplu bir örnekte Mor Yakup Kilise kazılarında ele geçen sırsız seramiklerde sıklıkla gördüğümüz nokta aplike bezeme bu örnekte bir sır damlasına dönüşmüştür (Kat: 14). Daha farklı bir çömlek kulpu eklentisi bitkisel motif ile detaylandırılmıştır (Kat:13). Bardak formunda ise cidar oldukça incelmış ve tamamı sırlıdır (Kat:15). Kaliteli bir pişirim söz konusudur. Ele geçen ibrik ağız kısımları boyunlu olup yivli veya bileziklidir (Kat: 16, 17). Çok sayıda bulunan irili ufaklı dip parçalarının hangi formlara ait olduğu anlaşılamamaktadır. Ancak bu fragman parçalarının düz ve halka dipli oldukları sanılmaktadır. (Kat: 18, 19, 20, 21, 22).

Bu grup seramiklerin arasındaki son form, düz dipli dışa doğru silindirik bir şekilde yükselen gövdeye ve yumuşak bir geçişle dışa doğru açılan ağız kenarına sahip lazımlıktır. Bu formun ağız kenarının dışa doğru uzaması ve tek kulpun bu uzantının altına yerleştirilmesi lazımlık formuna has bir özelliktir (Kat: 23).

Tek renk sırlı seramik gruplarının İslam Sanatında, Anadolu Selçuklu, Bizans, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerinde yaygın olarak kullanıldığını bilmekteyiz. Tille Höyük, Mezraa Höyük ve Samsat kazılarında ele geçen yeşil sırlı seramikler 12. Ve 13. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Özkul Fındık, 2008, s. 130). Özellikle Hasankeyf kazılarında yoğun bir grup olan yeşil sırlı seramikler kırmızı ve yeşilimtırak renkli hamur rengi oluşu ile benzerlik içermektedir. Form olarak testi, kâse ve geniş bantlı tabaklar görülmektedir (Özkul Fındık, 2008, s. 27- 130, Fotoğraf 1-2-3). Horiskale de yapılan kazı çalışmalarında tek renkli sırlı seramikler ele geçmiştir. Sır ve hamur açısından farklılık göstermekle birlikte, yeşil sırlı seramik örneklerin; gevşek dokulu gözenekli kırmızı ve pembemsi kırmızıya hamura sahip oldukları anlaşılmıştır. Kâse, çanak ve derin kaplara ait olan fragmanların yeşil sırlı kullanılmasıyla benzerlik göstermektedir (Polat, 2022, s. 416-418, Tablo 3). Bitlis Kalesi Kazılarında bulunan yeşil sırlı seramiklerin kırmızı hamurlu ve krem astar oluşu çalıştığımız yeşil sırlı seramiklerle benzerlik göstermektedir (Baş, 2009, s. 84).

6.1.2. Turkuaz sırlı seramikler

Tek renk sırlı seramikler içinde turkuaz sırlılar yeşil sırlılardan sonra en çok görülenlerdir. Turkuaz sırlı buluntular 30 adet fragman olup sadece 10'u katalog bölümünde tanıtılmıştır. Turkuaz sır kullanılan kaplarda hamur rengi ve dokusu ortak bir özellik göstermektedir. Ele geçen kapların istisnasız hepsinde hamur rengi devetüyü olup hamurun dokusu kumludur. Hamurunda gözle görülebilen bir katkı maddesi yok iken, hamur homojen kalkerli bir yapıya sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı kendine has olduğu söylenebilir. Bu kaplarda astarın kullanılmadığı ancak kapların bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra üzeri turkuazın farklı tonlarıyla kalınca sırlandığı görülmektedir.

Turkuaz sırlı kullanıldığı kapların neredeyse tamamı küp formundadır. Birkaç adet ufak çömlek ve kâsede görülür. Küpler halka kaideli, küresel gövdeli,

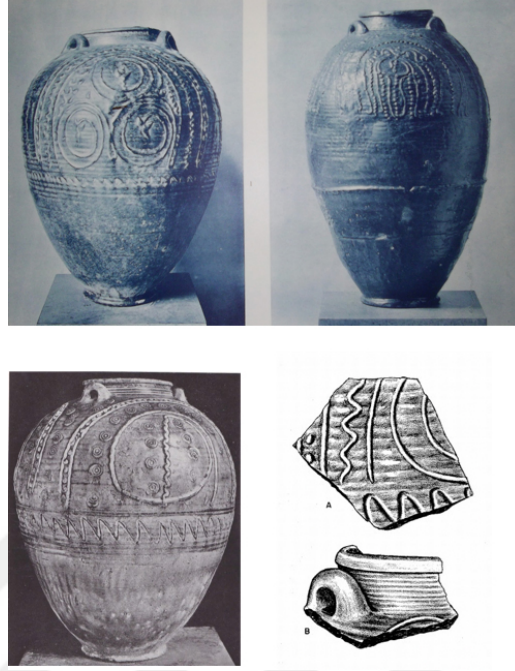
kısa boyunlu ve dar ağızlıdır. Kısa boyunlularda kulp tutamaklar bulunur ve ağız kenarları dışa çekiktir (Kat: 24, 25, 26). K p parçaları bir bütün oluşturamadığı için gerçek boyutları hakkında net bir bilgi söylenememektedir.

3 farklı küpe ait üst kısım parçaları ve bunlara ait olabilecek gövde ve dip parçalarından yola çıkararak yapılan ilk değerlendirmede, turkuaz sırlı küplerin diğer gruplardaki sırlı seramiklerden farklı olarak, özenli bir üretim sürecinden geçtiği belirtilebilir. İlk olarak, kabın hem içi hem dışı hatta görünmeyen alt kısımlarına kadar tamamının sırlandığı göze çarpmaktadır. Uygulanan sır diğer sırlı kaplardan daha kalın ve yoğun kıvamlıdır. Küpün hem hamur hem de sır pişiriminde iyi bir kaliteye ulaştığı da söylenebilir. Örneklerin dış yüzeyindeki sır steril iken bazı i  parça örneklerinde sır içindeki yoğun kuvars parçacıkları pişirim esnasında veya sonrasında dışta kabarcıklar yaratmıştır (Kat: 31).

Küplerin yüzeyleri bol bezemelidir. Bezemeler yoğunlukla gövde ve boyunlarda bulunur. Küplerin boyunlarında ise sıralı yivlerle veya kazıma zigzaglarla bezenmiştir (Kat: 24, 25, 26). Büyük boyutlu bu gövde parçası barbutin tekniėi¹⁰ ile yapılan halkalı bantlar, üzüm salkımını andıran üçgenlerden oluşmuş   l  yıldız, bitkisel motifli veya konsantirik noktalı daire rozetlerle kaplanmıştır (Kat: 27-28-30). Yine barbutin tekniğiyle çizgisel ve noktasal kompozisyonların yanında, parmak baskılı bezemede görülmektedir (Kat: 29).

 ncelenen bu k p fragmanlarının birebir benzeri olan tümlenmiş  rneği Susa'da bulunmuş ve olup Louvre Müzesinde sergilenmektedir. Eserin Sasani döneminde üretildiği ve  slam döneminde de kullanılmaya devam ettiği düşünülmektedir (Görsel 12).

¹⁰ Seramik kap yaşken üzerine sıvı kıvamındaki hamuru şekillendirilip, applike edilmesiyle yapılan süsleme işlemine denir. ( l er, 2020, s. 206).

Görsel 12: Louvre Müzesinde sergilenen küp,
(Deborat Rebecca, 2015: 6a-b, 7j-7k, 7l, s152-159’dan alıntıdır).

Dekorasyon olarak karakteristik bir özelliğe sahip olan bu küpleri 1972 yılında Gibson tarafından “Tip A” diye adlandırmış ve Erken İslam Dönemi olduğu belirtilmiştir. Carter (2011) tarafından Alkali sır/ Turkuaz sırlı mal olarak adlandırılmış ve Erken İslam seramiği olarak tanımlanmıştır. 1995 yılında Wilkinson ve Tucker’ın çalışmasında Tip 74 olarak adlandırılmış ve Kuzey Cezire’de Erken İslam dönemi olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Northedge 2005 yılındaki çalışmasında Sasani-İslam malı olarak kategorize etmiş ve Shaykh Wali yerleşiminde bulunan Orta Çağ dönemlerine tarihlenen seramikler arasında sınıflandırmıştır. Cleveland tarafından 11.ve 13. yy arasına tarihlendirildiğine inanılan çok sayıda mavi ve yeşil sırlı seramik parçaları Sohar’da bulunmuştur. Burada bulunan seramik parçalarının yoğunluğu ve İslam öncesi bir yerleşime ait işaret eden tabaka bulunmadığı için Geç Sasani döneminde başladığına dair kanıt sağlamamıştır. Bu farklılardan ötürü bu türün tanımlanmasında sorun olduğu ve applike dekorasyonunda ayırım yapılması gerektiğini vurgulanmıştır (Deborat Rebecca, 2015, s.79-158, 7j-7k). Depolama ve taşıma kapları olarak bilinen bu küplerin, Abbasi Dönemi’nde 8.yy’ın ikinci yarısından itibaren ve 10.yy’la kadar

kullanıldığı belirtilmektedir (Watson, 2020, s. 27-32; Watson, 2004, s.160, Cat.Ba.4). Sarıkhan koleksiyonunda tanıtılan yeşil ve turkuaz sırlı küpler hamur, form ve bezeme özelliği ile katalogda tanıtılan turkuaz sırlı seramik fragman örnekleri ile benzerlik göstermektedir (Görsel 13).

Görsel 13: Yeşil sırlı küp, Irak, 8.yy-9.yy.
(Watson, 2020 s.29'dan alıntıdır).

6.1.3. Kahverengi sırlı seramikler

Kahverengi sırlı seramiklerden 30 fragman ele geçmiş olup sadece 14 fragman katalog bölümünde tanıtılmıştır. Bu gruptaki sırlı seramikler yeşil sırlılarda olduğu gibi kırmızı ve yeşilimsi krem renk hamur kullanılmıştır. Gevşek dokulu olan hamurda ince kum ve kalker görülmektedir. Bu gruptaki seramiklerin çoğuna krem ve beyaz renk astar atılmıştır. Özellikle kırmızı hamurlu kaplarda parçaların üzerine uygulanan sırda ise kahveden zeytin yeşiline çalan bir sır rengi söz konusudur (Kat: 42, 43, 44, 45). Temelde her iki sırlın aynı olduğu ama üzerine uygulanan hamur ve astar rengine göre farklı bir renk tonu aldığı söylenebilir.

Ele geçen 30 adet fragmanın tabak, kâse, çanak ve testi-küp formuna ait olduğu anlaşılmaktadır. Yeşil sırlılardan aşına olduğumuz halka dipli, derin ve yayvan gövdeli, dışa çekik düz bant ağız kenarlı tabak örnekleri ile basit bir ağız kenarı ya da gövdeden boyuna geçişte keskin bir geçişle yükselen dışa çekik ağız kenarına sahip çanak örnekleriyle birebir aynı formlar görülmektedir (Kat: 34, 35,

36, 37). Aynı şekilde irili ufaklı kâse ve tabak formlarında basit ağız kenarlı veya dışa çekik örnekler tekrarlanmıştır. Bazı tabak iç yüzlerinde ve formlarındaki parçaların ağız kenarında kazıma yiv bezeme görülmektedir (Kat: 34, 35, 36, 39, 42, 43).

Birçok yerleşim yerlerinde olduğu gibi, Alanya Kalesi'nde de bulunan kahverengi sırlı seramiklerle katalogda tanıtılan Kat: 34'ten Kat:43'e kadar numaralandırılmış parçalar ile benzerlik içermektedir (Bilici, 2009, s.104-110).

6.2. Sır Altı Boyama

6.2.1. Şeffaf sır altına çok renk desenli seramikler

Sır altı teknikli seramikler içinde şeffaf sır altına birden fazla boya ile dekore edilerek yapılan seramiklerdir. Bu gruptan 15 adet seramik parçası ele geçmiştir. Katalog bölümünde 10 adet fragman tanıtılmıştır. Kırmızı hamur üzerine krem astarlı olan parçalarda gözle görülebilen katkılar kum ve kalker parçacıklıdır (Kat: 48-57). Bu grup; geniş tabak, kâse, ağız kenar ve dip fragmanlarından oluşmaktadır.

Kısa halka kaideli, dışa çekik ağız kenarlı, geniş çanaklara ait örneklerden birinde yeşil ve sarı dikey akıtma bantlar arasına fırça yardımıyla mangan moru renginde sıralı noktalar ile bezenmiştir (Kat: 48). Başka bir kâse örneğinde ise ağız kenarına yapılan yeşil boyamalar kâse içi fırça darbeleriyle tamamlanmıştır (Kat: 49). Ele geçen diğer kâse ve tabak formlarında aynı uygulamanın tekrar ettiği gözlenmiştir (Kat: 50, 51, 52, 53). Yoğunlukla süslemeler kapların içine yapılmıştır. Kat: 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55 no'lu seramiklerin mangan ve yeşil noktalar ile süsleme stili Irak ve Suriye'de bulunan kâseler ile benzerlik göstermektedir. Bu süsleme dekorasyonun Çin'den esinlendiği bilinmektedir. Suriye'de bulunan bir kâse örneğinde mangan ve yeşil noktalar ile süslenmiş olup 8.yy-9.yy'lar arasına tarihlendirilmiştir (Watson, 2004, s.175, Cat.D4). Bu

seramik katalogda tanıtılan 50'nolu seramiğin formu ile benzerlik göstermektedir (Görsel: 14).

Görsel 14: Suriye’de bulunan yeşil ve manganez noktalı kâse, 8.9.yy. (Watson, 2004, Cat., D4, s. 175’den alıntıdır).

Form açısından değerlendirildiğinde Kat: 55’de görülen kâse ağız kenar parçası, Nişabur’da üretilen kâse formlarıyla benzerlik göstermektedir (Watson, 2004, s. 201, Cat. F2-F3-F4). Tavor’un Avissar’dan aktardığı üzere bu kapların ortaya çıkışı 8.yy’ın sonu ve 9.yy’ın başına tarihlenmektedir. Filistin, Tiberya, Kayserya, Ramla da dahil olmak üzere ülke genelinde yaygınlık göstermiştir. Mısır ithalatların olabileceği gibi Çin’den etkilenmiş olması muhtemeldir. 8.yy’ın ikinci yarısında ortaya çıkan bu kapların çoğunluğu Ramla’da bulunmuş ve Kudüs’te yerel kurşun sırlı mallar olarak adlandırılmıştır. Sır kahverengi, yeşil ve koyu sarı şeritler ve noktalarla kaplı saman sarısı bir arka planı vardır (Tavor, 2017, s.55, Fig 2.1,2,3). Kat: 50, 51, 52, 53, 54, 55 no’lu seramiklerle teknik açısından benzerlik göstermektedir.

Şeffaf sır altına çok renkli desenli fragmanlar arasında desen çizilerek yapılmış 4 adet seramik ele geçmiştir. Katalog bölümünde iki tanesine yer verilmiştir. Bu seramik parçaları kırmızı rengin tonlarında sık ve sert dokulu bir

hamura sahiptir. Gözle görülebilen ince kum, kalker ve taşçık katkılı olan bu hamurdan yapılmıştır (Kat: 56, 57). Kapların formları halka kaideli, yayvan bir gövdeye sahip, ağız kenarları hakkında fikir sahibi olmadığımız geniş tabaklardır.

Fırça yardımı ile yapılmış desenler hamur üzerine atılan krem astar üzerine boyanmıştır. Sadece bir örnekte bu yapıya uymayan bir durum izlenmektedir. Yani hamurun kendi rengine yakın kırmızı astar bu seramiğin tamamına yapılmıştır. Farklı olan bu örnekte siyah, sarı ve yeşil renkte boyalar kullanılarak stilize edilmiş bitkisel bezemelerin yapıldığı görülmektedir. Örneklerde siyah renk konturlarla oluşturulmuş sarı ve yeşil renkli bezemeler kullanılmıştır. Palmeti andıran bitkisel motif veya açılmış kuş kanadı bezemeli bir örnekte siyah kontörlü bezemenin üstüne şeffaf sarı bir sır atılmış ve daha sonra ise yeşil sır fırça yardım ile bazı motifler doldurulmuştur (Kat: 56, 57). Tell Aswad'da bulunan seyrek bezemeli ürünler olarak değerlendirilen seramik fragmanının üzerinde görülen bezeme Kat 56 'da tanıtılan bezeme ile benzerlik göstermektedir (Watson, 1999, s. 93, tafel: 96.g.). Siyah kontur ile oluşturulan motifin içeresi yeşil ile boyanmış sarı sır ile kaplanmıştır (Görsel 15).

Görsel 15: Tell Aswad'da bulunan seyrek bezemeli seramik fragmanı.
(Watson,1999; Tafel 96, s. 93'den alıntıdır).

Yeşil renk bezemeli ve sarı sır kullanımı erken İslam döneminde yaygın olarak kullanıldığı ve Nişapur, Fustat, Suriye, Filistin, Amman, Apamea, Al-Mina, Tarsus, Samarra ve Susa'da görüldüğü ancak Tel Aswad kadar yoğun

olmadığı ve çeşitli örneklerin olmadığı da belirtilmiştir. Harun ar-Rasid'in Rakka'da olduğu döneme ve M. Meinecke ile diğerleri Tel Aswad sırlı seramiklerini 9.yy'ın başlarına tarihlendirilmiştir (Watson, 1999, s. 86). Bu karşılaştırma örneği tezde Kat: 56'da tanıtılan seramik ile üslup ve renk açısından benzerlik göstermektedir.

6.2.2. Yeşil sır altına siyah desenli seramikler

Bu grupta ele geçen seramik parçası 4 adettir. Bunların üçü açık kahve ve biri kırmızı hamurludur. Bunların kum, taşçık ve kalker katkılı oldukları söylenebilir. Açık kahve hamura sahip örnekler açık tonlu kremi bir astarla kaplı iken, kırmızı hamurlu örnekte astar koyu renklidir (Kat:58-59-60-61). Bu grup siyah boya üzerine yeşil sirla karakteristik bir yapıya sahiptir.

Fragmanların halka kaideli tabak küpe ait oldukları anlaşılmaktadır (Kat: 58-59). Tabak formları ilk bakışta kalın cidarlı olmasıyla dikkat çekmektedir (Kat: 60-61). Tabakların ağız kenarında geniş bir bordür bulunmakta ve yukarı doğru çekik bir dudakla son bulmaktadır. Bezemeler tabağın ortasında ve bordür içerisinde ağız kenarındadır. Tabak ortasında içi bitkisel motiflerle doldurulmuş bir madalyon bulunmakta, bordürde ise; birbirini takip eden "S" şeklinde sıralanmış zencerek motifi takip etmektedir (Kat: 58-60-61). Küp dip parçasında ters şua motifi belli aralıkla dip kısmını kaplamaktadır (Kat: 59). Bu gruptaki süslemelerin sırlarındaki siyah desenler flu bir görünüme sahiptir. Pek bilinmeyen bir grup olan yeşil sır altına siyah desenli seramikler Hasankeyf'te de örneklerine rastlanılmaktadır. Kahve ve kırmızı renkli hamurlu olan bu seramiklerin süslenmesinde kıvrık dallar, küçük kanca, iri yapraklar, çiçekler, zencerek dizisi ve helezon motiflerle ile bezenmiştir. İran Rey'de bulunan yeşil sır altına siyah desenli seramikler 13. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Fındık Özkul, 2008, s.134).

6.2.3. Şeffaf turkuaz sır altına lacivert desenli seramikler

Mor Yakup Kilisesi buluntularından 12 adet eser; turkuaz sır altına lacivert desenli seramik olup yoğunlukla kirli beyaz ve krem renk hamurlu ve üzeri beyaz astarlıdır. Küçük beyaz taşçık ve kalker katkıya sahip hamuru kumlu ve gevşek dokuludur. Katalog bölümünde bunlardan sadece 7 fragman tanıtılmıştır (Kat: 62-68).

Bu gruptaki kâseler ince cidarlı olup farklı formlara sahiptir. Kâse ağız kenarlarında çoklu yatay bantlar veya friz içinde devam eden dikey bant bezemeleri ve birkaç örnekte yine bir bant şeklinde çintemani (üç nokta bezeme) motifi görülmektedir (Kat:62-63-65).¹¹

Kat: 65-66'de tanıtılan fragmanların ağız kenar kısmında yer alan üç nokta (çintemani) motifi, kat: 71-72-74-144'nolu seramiklerin ağız kenarlarında yer alan bezeme stili ile benzerdir. Aynı hamur özelliği ve bezeme stili açısından değerlendirildiğinde aynı dönemlerin ürünü olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Suriye'nin Rakka şehrinde üretilen ve 13.yy'ın ilk yarısına tarihlendirilen mavi sır altına siyah desenli bardağın dış ağız kenar kısmına çintemani motifi yapıldığı görülmektedir. Watson'ın aktardığı gibi mavi ve turkuaz sır altına siyaha boyamak İslam sanatında 13. yy'ın ilk yarısında uygulanan standart bir şemadır (Watson, 2004, s.295, Cat. K7).

Bir gövde parçasında ise altıgen içinde spiral dolgu hatlı geometrik bezemeler izlenebilmektedir (Kat: 67)). Alanya Kalesi kazılarında bulunan turkuaz sır altına siyah desenli seramikler kat: 62-67 no'lu seramikler ile benzerlik göstermektedir (Bilici, 2009, s.109, Resim 1-2). Bu grupta yer alan figürlü bir örnekte, koşar vaziyette resmedilen tavşan ve onu kovalayan kulaklı başka bir hayvan figürü tabağın ortasını çevreleyen halka içinde yer almaktadır. Sahneyi çevreleyen şerit içerisinde tekrar eden bitkisel ve geometrik bezemeler arasında boş kısımlarda da benekler görülmektedir. Muhtemelen bir av sahnesi olan bu fragman dinamik bir kompozisyona sahiptir (Kat: 68). 12. ve 13. yüzyıllarda Selçuklu seramik sanatında av sahnelerinin seramik, madeni ve taş eserlerin üzerinde tasvir edildiği bilinmektedir. Avcının olmadığı örneklerde, bordür halinde sarmaşık dalların arasında stilize edilmiş gazel, tavşan, keçi gibi av hayvanlarının birbirlerini kovalarlarken resmedilmiştir (Öney, 1967, s.129). Diyarbakır iç kalede 1089-90 tarihli kabartmalarda da karşılıklı iki tavşan görülmektedir. Burcun yan yüzünde ise tavşan ve boynundan gagalayan yırtıcı bir kuş resmedilmiştir (Öney, 1967, s. 135). Samsat kazılarında bulunan sır altına

¹¹ Kat 129'da tanıtılan kâse ağız kenar parçasının iç kısmında yapılan dikey bant bezeme stili, Nişabur üretimi olduğu düşünülen turkuaz sır altına siyah boyalı kâsenin dış kısmında aynı bezeme görülmektedir. Turkuaz sır altına siyah desenli bu gruptan iki tabak olduğu 9.yy-15.yy'la tarihlendirildiği ve Meşhed'de veya İran'ın doğusunda bir yerde yapılmış olabileceğine dair tartışmalar anlatılmıştır (Watson, 2020, 353)

renkli desenli kâsenin tam ortasında sıçrayan bir tavşan figürü görülmektedir (Bulut, 2000, s.43, Res.14). Ahlat Müzesi'nde bulunan hayvan figürlü seramiklerin arasında yer alan 421 envanter numaralı fragmanda tavşan figürü görülmektedir. Bu eser, sgraffito tekniği ile yapılmış yeşil ve kahverengi sır ile boyanmıştır (Yücel, Sanal, 2021, s. 540). Kubad Abad Sarayı'nda bulunan sekizgen formlu lüster seramiğin orta kısmında da hareket halinde tavşan figürü betimlenmiştir (Yardımcı, 2013, s. 46). Bu eser, katalogda tanıtılan Kat: 68 no'lu eserdeki tavşan figürü ile üslupsal açıdan benzerlik göstermektedir. Ayrıca Manisa Gülgün Hatun Hamamı'nda bulunan tabağın merkezinde stilize bir şekilde işlenmiş tavşan figürü ve etrafında iki tane balık figürü yer almaktadır (Gürhan Gök, 2008:63, Tablo 9). Tavşan figürünün bir kuş ile birlikte resmedilişi bilinen bir kompozisyonken balık ile birlikte resmedilişine pek rastlanılmamıştır. Bizans, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine kadar tavşan figürünün seramik ve çinilerde kullanıldığı bilinmektedir (Gürhan Gök, 2008, s.65). Av hayvanı olarak görülen tavşan Göktürkler'de şans getiren, İslamiyet'ten sonra ise bolluk ve bereketin sembolü bir figürdür (Yücel, Sanal, 2021, s. 543).

6.2.4. Şeffaf sır altına mavi ve siyah desenli seramikler

Sır altına boya tekniğiyle yapılmış seramikler içinde en yoğun grubu oluşturan şeffaf sır altına mavi ve siyah desenlilerdir. Bu grubu oluşturan 23 parçadan 9 fragman katalog bölümünde tanıtılmıştır. Kirli beyaz kumlu bir hamura sahip olan bu seramikler, tıpkı şeffaf turkuaz sır altına mavi desenli grup gibi lüster hamuru ve bazen de lüster sır özelliği (çatlaklı sır tabakası) göstermektedir. Kirli ve kumlu beyaz hamur üzerine kabın her iki yüzeyine beyaz astar atıldıktan sonra desenler yapılmıştır. Desenlerden sonra atılan şeffaf sır ise kabın kaidesine kadar atılmış gözükmetedir (Kat: 69- 76). Ele geçen fragmanların konik gövdeli ve kaideli derin kâse, dışa çekik ağızlı yuvarlak kâse ve yuvarlak basık gövdeli kısa boyunlu ve dar ağızlı vazo formlarının yanında birkaç tabak formuna ait olduğu anlaşılmaktadır (Kat: 70-71-72-73-74). Tabak ağız kenarına ait tek bir örnekte ise aynı uygulamanın kiremit kırmızı hamur üzerine yapıldığı görülmektedir. Fakat bu örnekte sır kaliteli bir şekilde tutmuş olmasına rağmen beyaz hamur kullanılan örneklerden tamamen farklı bir görüntüye sahiptir. Kırmızı hamur üzerine atılan krem astar üzerinde siyah boya karışmış, zemin rengi bulanıklaşmış ve koyu bir renk almıştır. Bu eser, ağız kenar

bandında görülen rumi motifi champleve ve sgraffito teknik grubu altında tanıtılan fantastik figürlü seramiklerin etrafında yapılmış rumi motifleri ile benzerlik göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Kat: 75). Muhtemelen bir üretim denemesi veya geçiş evresi seramiğidir.

Desenler genellikle kapların iç yüzeyine ve dış ağız kenarı bordürüne yapılmıştır. Kâselerde tekli veya üçlü bantlar, dalgalı hatlar, bitkisel motifler siyah ve mavi boylarla yapılmıştır. Siyah desenlerin şeffaf sırn altında olduğu rahatlıkla görülürken birkaç örnekte mavi renkli desenlerin ağız kenarında sırn üstünde kabartı şeklini aldığı söylenebilir. Desenlerin büyük bölümü sır altına yapılmıştır. Fakat özellikle ağız kenarlarında kabarık mavi sırn izlenebilmesi bu grubu kısmen sır üstü uygulamalarıyla ilişkilendirmeyi olanaklı kılmaktadır (Kat: 71-72-74).

Harran kazılarında bulunan Şeffaf renksiz sıraltına mavi-siyah desenli seramiklerdeki hamur ve astar kullanımı ile bu grupta ele alınan seramik örnekleri benzetmektedir. Bezeme olarak iç yüzeyinde yoğunluk göstermekle birlikte bitkisel ve geometrik desenler yapılmıştır. Bunlar 12. 13. yüzyılda Suriye ve Rakka bölgesinde bu teknikte yapılmış seramiklerin yoğunluğundan kaynaklı Rakka tipi olarak adlandırılmıştır (Ölçer, 2009, s.423-424). Samsat kazılarında ortaya çıkan şeffaf sır altına mavi siyah desenli seramiklerde benzer özellikler göstermektedir. Bu seramikler Hama, Rakka, Rusafa, Baalbek ve Fustat örnekleri ile paralellik gösterdiğinden 12.-13. Yüzyılları arasına tarihlendirilmiştir. (Bulut 2000:12). British Müzesi'nde sergilenen şeffaf sır altına mavi ve siyah desenli kâse Halep'te bulunduğu söylenilmektedir (Görsel 16). Bu kâsenin ağız kenar bandında art arda yapılmış daireler ve içlerinde noktalar bulunmaktadır (Madina, 2006, s.108, W.132).

Görsel 16: British Museum’da sergilenen kâse,
(Madina, 2006, 132, s.108’den alıntıdır).

Kuveyt Ulusal Müzesinde Al-Sabah koleksiyonunda yer alan kâsenin ağız kenarında görülen süslemede, dikey şeritler arasında üç nokta ve altında yatay bantlar görülmektedir. Bu kâsenin Suriye Rakka ürünü olduğu ve 13. yy’ın ilk yarısına tarihlendirildiği öne sürülmektedir (Watson, 2004, s.294, Cat K.5). Katalogda tanıtılan 71-72-74’nolu ağız kenar fragmanlarında görülen süsleme, dönemin hem teknik hem de bezeme üslubu hakkında fikir vermektedir.

6.3. Sgraffito Teknikli Seramikler

6.3.1. Tek renk sırlı sgraffito seramikler

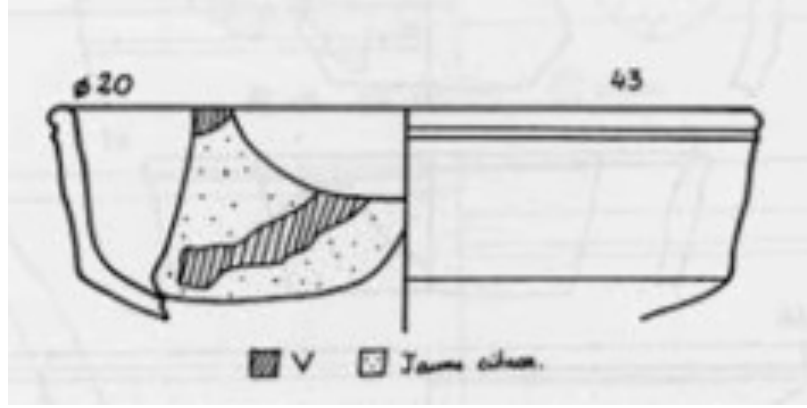
Tek renk sgraffito seramikler arasında astar kullanılmadan kazıma bezemeli kâseler bulunmaktadır. Benzer seramiklerden ele geçen 7 adet parçanın 5 tanesi katalog bölümünde tanıtılmıştır. Kırmızı hamura sahip olan kâse fragmanının üzerine ince krem bir astar atıldıktan sonra kabın iç ve dış yüzü

kahverengi sır ile kaplanmıştır (Kat: 81). Diğer 4 kâse fragmanları ise yeşilimsi krem hamura sahip ve yeşil sır ile kaplanmıştır (Kat: 77-78-79-80). Bu seramiklerin üretiminde iki dikkat çeken unsur vardır. Hamurunun ve sır renginin benzer renklerde kullanılmasıdır. Böylece başka bir renk olmadan yapılan sgraffitolar arasında farklılıklar göstermektedir. Sgraffitolar ve champleve seramiklerde kazıma astarı keser ve hamur renginden kaynaklı ortaya çıkar ve sırlandıktan sonra renklerde farklılıklar oluşur. Bu buluntu grubunda sgraffito tekniği kullanılması ve kontrast yaratacak veya desen konturlarını oluşturacak bir renk ortaya çıkmamıştır.

Kâselerin dip kısımları olmadığı için nasıl bir kaideye sahip olduğu bilinmiyor. Fakat dönüş aldığı keskinlikten halka bir dip ile son bulması muhtemeldir. Ağız çapları 12-18 cm arasında değişen bu kâselerin yükseklikleri de 8-10 cm arasındadır. Kâselerin dış yüzeyleri üst üste iki sıra halinde veya dikey kazıma şevron ile doldurulmuştur. Hem form hem de bezeme unsurları açısından karakteristik bir özellik göstermektedir (Kat:77-78-79-80-81).

Yukarı Habur bölgesinde yapılan bir yüzey araştırmasında Kamışlı yerleşiminden çeşitli dönemlere ait olan seramikler toplanılmış ve gruplara altında tarihlendirilme yapılmıştır. Buradaki çalışmada grup II.b’de yer alan çizim 20 ve 43’de gösterilen kısa çıkıntılı düz şeklinde dudak kenarına sahip olan gövdesinden kaidesine doğru yuvarlatılmış kâse fragmanı 13. ve 14. yüzyılları arasına tarihlendirilmiştir (Guérin, 1996, s. 397, Grup IIb.). Bu form açısından Kat: 55’te gösterilen yeşil sırlı seramik ile benzerlik göstermektedir (Görsel: 17).

Yoğunlukla kırmızı hamur ve krem astara sahip olan bu tek renk sgraffito seramik grubundan 51 farklı fragman ele geçmiş olup katalog bölümünde 16 fragman tanıtılmıştır (Kat: 82-97). Astar üzerine ince uçlu bir aletle kazıma yapılarak üzerine yeşil, kahve ve turkuaz sır renkleri kullanılmıştır. İnce kum, kalker ve taşçık katkılı parçalar çoğunlukla tabak ve kâselere aittir. Bu grupta; halka kaideli, yayvan veya konik gövdeli, farklı ağız kenarlarına sahip birçok tabak ve kâse formu vardır.

Görsel 17: Kamışlı yüzey araştırmasında bulunan seramiğin çizimi, (Guérin 1996 s. 397’den alıntıdır).

Art arda sıralanan kulplarla süslenmiş çanak ele geçen tek örnektir. Dışında kazıma şualar ve içinde sgraffito desenlerin yapıldığı bu kap yeşil sırla kaplanmıştır. Ancak sır zamanla üzerinden kalkmıştır (Kat: 88). Bu gruptaki tabak ve kâselerin orta kısımlarında madalyonlar içinde kuş motifi ve geometrik desenlerle yapılmış monogramlar görülmektedir (Kat: 89-90-91-92-93-94). Kat 83’ de görülen dip parçasının orta kısmında eksantrik bir daire motifinin bir benzeri, Artuklu ve Eyyubi döneminde Hasankeyf’te üretilmiş olan bir dip fragmanın orta kısmında görülmektedir (Özkul Fındık, 2013, s.57, Fotoğraf 13). Bu da bize yakın yerleşim olan Hasankeyf’te üretilen seramiklerle bir paralellik ve etkileşimlerin olduğunu düşündürmektedir.

Sgraffito seramikler yoğunlukla Keban, Eski Kâhta, Al Mina, Hama, Rusafa, Tarsus, Antakya’da yapılan kazılarda ele geçmiştir. Ayrıca Anadolu’da Bizans yerleşimi olan yerlerde de sık karşılaşılmıştır. Orta Çağ İslam, Ermeni ve Gürcü sanatında da yaygın olarak kullanılmıştır. Samsat’ta bulunan sgraffito seramikler 12. ve 13. yüzyılları arasına tarihlendirilmiştir (Öney, 1982, s.76-77). Ahlat seramikleri arasında bulunan dip parçasının (Görsel 18) iç yüzeyinde sgraffito tekniği ile yapılmış kuş motifi görülmektedir (Karamağaralı, 2007, Foto 27a, s.148).

Görsel 18: Ahlat Kazısında bulunan kuş figürlü seramik dip parçası.
(Karamağaralı, 2007: Foto.27a, s.148'den alıntıdır).

Kat: 91-94 no'lu fragmanlarda tanıtılan dip parçaların iç yüzeylerindeki kuş motifi ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanı sıra Elâzığ Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nde bulunan 70-PT-8-48 envanter numaralı fragmanda da uçar vaziyette kuş figürü stilize bir şekilde resmedilmiştir (Görsel 19). Aytaç, 2010, 515, Fotoğraf 6). 12. ve 13. Yüzyılları arasına tarihlenen bu seramik fragman, katalog bölümünde tanıtılan 94 no'lu dip fragmanın iç yüzeyinde yer alan kuş figürünün kanatları açık bir şekilde resmedilişi tarzıyla benzerlik göstermesi açısından önemlidir.

Görsel 19: Elâzığ Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi, kuşlu tabak fragmanı
(Aytaç, 2010: Fotoğraf 6, s. 515'den alıntıdır).

Çok kulplu çanak formundaki seramiğe benzer olan bir örnek Halep Müzesi'nin vitrininde sergilenmektedir. (Aykaç, 202, s.:69, G.7). Ayrıca Harran kazılarında bulunmuş çok kulplu derin kabın içi ve dışı firuze sır ile kaplanmıştır (Görsel 20). Form açısından Mor Yakup Kilise Kazılarında ele geçen çok kulplu çanak ile benzerlik göstermektedir (Ölçer, 2020, s.230, Fot.158). Ahlat, Rufasa ve Ermeni seramikleri arasında da benzer formlara rastlanılmaktadır (Ölçer, 2020, s.153).

Görsel 20: Harran Kazısında bulunan tek renk sırlı çok kulplu derin kap, (Ölçer, 2020: Fot.158, s.230'dan alıntıdır).

6.3.2. Tek renk sırlı champleve ve sgraffito seramikler

Mor Yakup kazılarında ele geçen 54 adet seramik parçasından 21'ü katalog bölümünde tanıtılmıştır. Kırmızı hamur üzerine krem astar kullanılan bu seramiklerde kahverengi, yeşil, sarı, turkuaz ve şeffaf sır ile kaplanmıştır. Ele geçen parçalardan bu gruptaki seramiklerin alçak halka kâselere ve yüksek kaideli geniş çanaklara ait olduğu söylenebilir. Champleve (geniş kazıma) ve sgraffito (ince kazıma) ile yapılan bitkisel, geometrik, yazı taklidi ve figürlü motiflerin hâkim olduğu bu seramiklerin zengin bir süsleme üslubuna sahip oldukları görülmektedir (Kat: 98-119).

Bu gruptaki tüm seramiklerin dışı yalın bırakılmışken bezemeler kabın iç yüzeyinin tamamını bezemeler kaplamaktadır. Şeffaf turkuaz renk sırlı örneklerde aynı şekilde derin bitkisel motifler ağırlıktadır. Madalyonlu eserlerde, merkezde çok yapraklı çiçek motifi ve bunun yanında madalyonsuz örnekte

bitkisel kompozisyonlar söz konusudur. Ağız kenarlarında yonca çiçeği motifli bordürün yanında, kufi şeklinde okunamayan kenar yazılı süsleme devam etmektedir (Kat: 103, 104, 105, 106, 107, 108). Şeffaf sırlı örneklerde ise diğerleriyle aynı bezeme özelliklerine sahip ve sarmal, iç içe geçmiş bitkisel motiflerin yanında bazı örneklerde, ilerde detaylıca değinilecek olan, insan başlı hayvan gövdeli fantastik figürler görülmektedir (Kat:110, 111, 112, 116, 117, 118, 119). Şeffaf sırnın kullanıldığı bir örnekte nadir de olsa kufi tarzında “Kelime” ve “Melik” ibareleri okunabilen kenar yazıları da mevcuttur (Kat: 114-115).

Mor Yakup Kilisesi kazılarında ortaya çıkan sırlı seramikler içinde kendine has tarzlarıyla dikkati çeken fantastik figürlü kâseler önemli bir buluntu grubunu oluşturmaktadır. Şeffaf, yeşil ve kahve renk ile sırlanmış beş farklı fragmanda kısmen görülebilen fantastik figürler şöyle tanımlanabilir: Başında kavuğu andıran bir başlık, istinasız hepsinde gözleri sağa bakan stilize dolgun bir yüz, bir örnekte yuvarlak gövdeli ve başın arkasına kadar uzayan geniş ve uzun kuyruğuyla kâse içini kaplayan şahmerana benzer bir vücut, diğer örnekte ise uzun kanatlı ve ayakları görülebilen sfenks motifleriyle bezenmiştir (Kat:110, 111, 112, 117, 118, 119). Bu grupta yer alan fantastik figürlü seramiklerin Anadolu, İran, Kuzey Mezopotamya ve Mısır’da örnekleri olduğu bilinmektedir (Karakaya Bilen ve Kaplan, 2023, s.34). Bu motif, Nusaybin’e yakın olan şehirlerden Ahlat, Samsat, Elâzığ Müzesi, Divriği Kale Kazısı ve Kubad Abad Sarayında ele geçmiş seramiklerde de görülmektedir (Karamağaralı, 1982, s.402; Karamağaralı, 2007, s.147, foto 16, res. 22 a-b-c; Bulut, 2000, res 18; Acara Eser, 2020, s.144, şekil 10a; Çoraklı, 2022, s.217, Görsel 7-8). Anadolu dışında ise; Mısır’da (Fatimiler 909-1171) lüster teknikli bir seramik üzerinde sfenks ve İran Selçuklu Dönemine ait, 11. yüzyıl tarihli, tabakta sfenks figürü görülmektedir (Nouri ve Hosseyni Hashem, 2018, s.214, Fig 1-2). Kat: 111’ de görülen fragmandaki kolları tirazlı kaftan giyimli figürün diğer örneklerdeki gibi gözleri yana bakmaktadır. Bu fragman, dönemin kıyafetini yansıtmaları açısından önemlidir. Bu tarz insan figürlerinin İslam coğrafyalarında; Samsat, Kubad Abad, İran, Suriye, Karacahisar ve Misis’teki örneklerinin olduğu bilinmektedir. Bunların Abbasi, Eyyubi, Artuklu ve Selçuklu dönemlerinde hükümdarları temsil eden figürler olarak tasvir edildiği bilinir (Öney, 1983, s. 89-90, Res1-5; Özkul Fındık, 2021, Şekil 5a-b; Yılmazyaşar, Karasu, Özkul Fındık, 2023, s. 463). Teze dâhil edilmiş

bu grupta yer alan insan ve hayvan figürlü seramikler hem üslup hem teknik açısından karşılaştırma örnekleriyle değerlendirildiğinde 12. ve 13.yüzyılları arasına tarihlendirilebilmektedir (Karakaya Bilen ve Kaplan, 2023).

6.3.3. Çok renkli champleve ve sgraffito seramikler

Buluntular arasında sgraffito/kazıma tekniğinin akıtma sırlı 30 adet seramik parçası ele geçmiştir. Bunların arasından 5 fragman katalog bölümünde tanıtılmıştır (Kat: 120-124). Kırmızı renkli hamura sahip ve tüm örneklerin üzerine krem astar sürüldüğü görülmektedir. Şeffaf sırn içine yeşil, kahve ve sarı renk boya akıtılarak camsı bir yüzey elde ettiklerini ve böylece kaliteli bir sırn kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kat: 120’de görülen seramiğin iç kısmının ortasında bir düğüm motifi yer almaktadır. Aigai (Aiolis) kazılarında bulunan bir grup seramikte de benzer düğüm motifleri görülmektedir. Burada tanıtılan tablo 15’de katalogda yer alan 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122’deki seramiklerin iç merkezinde “Süleyman Düğümü” olarak isimlendirilen örgü motifi ile bezenmiştir. Bu seramikler Bizans dönemi seramikleri olarak ele alınmış ve 12 ve 13.yüzyılları arasına tarihlendirilmiştir (Armağan, 2014, s. 141-145).

İslam sanatında ilk kez 9. yy’da ortaya çıktığı düşünülen akıtma boyalı seramiklerde kırmızı hamur kullanıldığı ve üç farklı sır rengi ile bezendiği bilinmektedir. Zamanla astar kazıma tekniğiyle de bütünleşerek Anadolu, Bizans, İran, Irak, Suriye, Mısır ve Azerbaycan’da 14.yy’la kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır (Avşar ve Avşar, 2013, s.10).

Alanya Kalesi’nde ele geçen kâse fragmanlarında kiremit rengi hamur ve sır renkleri ile benzerlik içermektedir. Bu tür seramiklerin benzer örneklerinin Kıbrıs Girne’de, Antalya’da, Anamur’da, Kyaneai’da, Hoyran’da Sillyon’da ve Kelenderis’te ele geçtiği bilinmektedir (Bilici, 2009, s.107). Malatya Sevserek Han, Malatya Battalgazi Evi Kazısı, Harput, Bitlis, Ahlat, Horiskale, Erzincan Müzesi, Kemah Kalesi, Hasankeyf kazılarında da boyalı kazıma tekniğinde seramikler ele geçmiştir (Tatlı ve Aytaç, 2018, s.18-27; Polat, 2022, s.421, Tablo 4; Polat, 2014, s.831, Tablo 9; Özkul Fındık, 2020, s.248, Fotoğraf 1; Özkul Fındık, 2013, s.57, Fotoğraf 13-14). Kızkalesi kazılarında bulunan kazıma ve

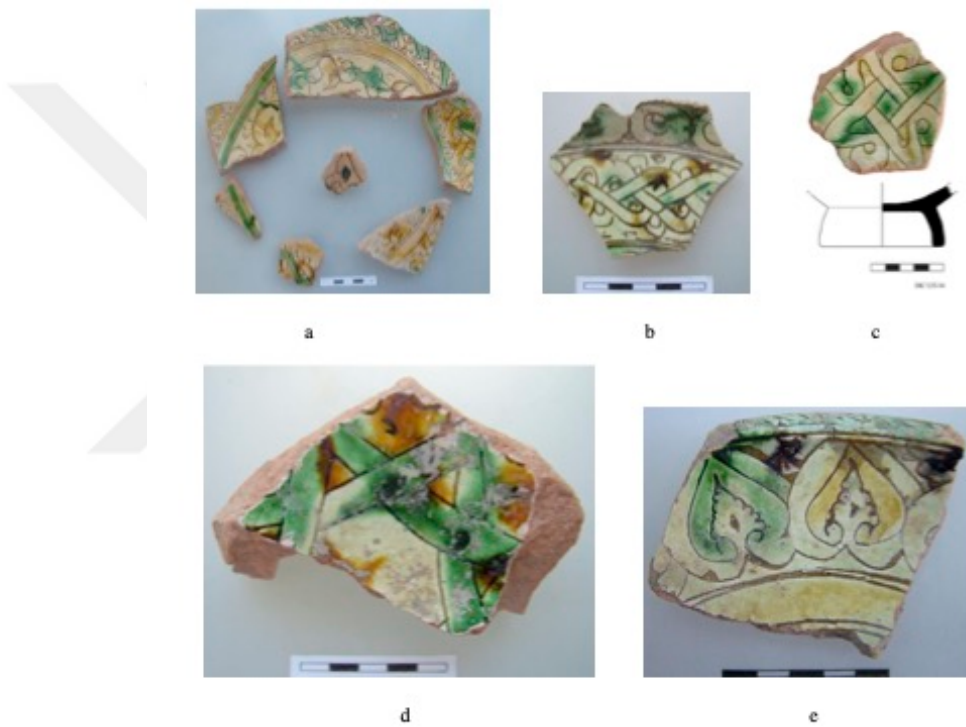
renkli sır akıtma teknikle bezenmiş seramikler yoğunluk göstermektedir. 12. yüzyıl ikinci yarısı- 13. yüzyıl ilk yarısına tarihlenen bu seramikler bu tez çalışmasında incelenen boyalı ve akıtma sgraffito seramiklerde görülen sarı, yeşil ve kahverengi sır kullanımı ile benzerlik içermektedir. Bu seramiklerin Suriye, Filistin, Kinet, Yumuktepe, Kıbrıs ve Hagia Moni’de bulunmasından kaynaklı, üretim yerinin Doğu Akdeniz coğrafyasında yaygınlık gösterdiği görüşü güçlendirmektedir. Kazıma ve çok renkli akıtma seramiklerin Akdeniz çevresinde (Görsel 21), Anadolu’da, Orta Asya ve Uzak Doğu’da 12 ve 15.yüzyıllar arasında sıklıkla kullanılmaya devam etmiştir (Köroğlu, 2012, s. 19-20, Lev.1).

Görsel 21: Kızılkalesi kazısında bulunan kazıma ve renkli sır akıtma teknikli seramik grubu.
(Köroğlu, 2012: Lev.1 s.26’dan alıntıdır).

Divriği Kale Kazısından ele geçen seramiklerde en yaygın bezeme olarak kazıma tekniği karşımıza çıkmaktadır (Görsel 22). Burada bulunan seramiklerin üzerindeki bezemeler örgü, birbirine geçme motifler, rozet-çiçek, palmet motifleridir. Sarı, yeşil ve kahverengi tonlarında boyanan seramiklerin hem teknik hem de bezeme stili açısından birebir olmasa da yakın benzerliktedir (Acara Eser, 2020, s. 142, Şekil 7. a-e). Ayrıca Hatay ve Çukurova bölgesinin yerel üretimi

olan iç içe daireler, zikzak gibi motifleri içeren seramiklerin Kıbrıs'ta da üretildiği ve bunların 13. ve 14. yüzyıllara tarihlendirildiği bilinmektedir (Acara Eser, 2020, s.141, 143). Al Mina tipi olarak adlandırılan bu boyalı kazıma seramiklerin yeşil sarı ve kahverengi tonlarının kullanıldığı tabak ve kâse formlarında beyaz veya krem astar kullanılmıştır. Bu seramiklerdeki süslemeler geometrik, sarmal şeritler, stilize bitkiler ve çiçekler ile bezenmiş olup elimizdeki örneklerle benzetmekle birlikte 13. ve 14 yüzyılları arasına tarihlendirilmiştir (Shaddoud, 2014, s.321-328, Pl.41-48).

Görsel 22: Divriği Kale Kazısında bulunan boyalı kazıma seramik fragmanları. (Acara Eser, 2020: Şekil 7a-e s.142'den alıntıdır).

6.3.4. Sgraffito teknikli yeşil ve manganez püskürtme seramikler

Buluntular arasında sgraffito/kazıma teknikli yeşil ve manganez püskürtme sırlı 50 adet seramik parçası ele geçmiştir. Bunların arasından 6 fragman katalog bölümünde tanıtılmıştır (Kat: 125-130). Bu teknikteki eserler, sgraffito teknikli seramikler içinde en yoğun gruptur. Çoğunluğu kırmızı hamurlu olup sadece 6 fragman örneğinde devetüyü rengi hamur kullanıldığı ve tüm

örneklerin üzerine krem astar sürüldüğü görülmektedir. Şeffaf sırn içine yeşil, kahve ve sarı renk boya püskürtülerek camsı bir yüzey elde ettiklerini ve böylece kaliteli bir sırn kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu gruptaki seramikler düz ve halka kaideye sahip, geniş yassı gövdeli tabak ve kâse formundadır (Kat: 125, 126, 127, 128, 129).

Bazı örneklerde bezeme olarak ya yazı, ya bitkisel ya da geometrik desenlerin kazıma/sgraffito tekniği ile yapılmış olduğu sadece bir örnekte tüm süsleme unsurlarının bir arada kullanıldığı söylenebilir. Bu seramik halka kaideli olup yukarıya doğru yükselen gövde ve dışa çekik ağız kenarına sahiptir. Tabanın iç ve dış kısmı sırlanmış ve iç kısmının detaylıca süslenmiştir. Bu parçanın iç ağız kenarına yakın kısım, yazı taklidi bir bezemeye çevrelemiştir. Madalyon içerisine ince üslup kazıma ile yapılmış bitkisel ve geometrik desenlerle bir süsleme kompozisyonu oluşturulmuştur. Ağız kenarlarında düzenli, orta kısımlarda ise dağınık mangan moru rengi ile püskürtme sır uygulanmıştır (Kat: 125, 126, 127, 128, 129). Bu gruba ait bir düz dip parçasında, madalyon içerisinde Arapça kral anlamına gelen *Melik* yazısı ve çevresinde daha küçük okunamayan Arapça yazılar mevcuttur (Kat: 130).

6.4. Sır Üstü Seramikler

6.4.1. Opak beyaz sır üzerine lüster boyalı

Geniş bantlı ağız kenarına sahip olan tabak fragmanının hamuru sert dokulu ve krem rengindedir. Opak beyaz sır üzerine altın renginde boyanarak (lüster boyama) geometrik bir kompozisyon ile bezenmiştir (Kat:131). Tabanın iç ağız kenar bandında iki dikey hat arasında yer alan daire içinde nokta ve iki yatay çizgi görülmektedir. Merkezinde ise daireler içinde noktalar birleşik bir şekilde kompoze edilmiştir. Dış kısmında ise daireler içerisinde çentikler oluşturulmuş ve aralarda ise çentikler devam etmektedir. Bezeme sitilinin benzerlerini Abbasi üretimi olan opak beyaz sır üzerine parlak boyalı tabak ve kâse örneklerinin dış kısmında da görülmektedir (Görsel 23). 10.yy'la tarihlenen bu örneklerin daha incelikli bezendiği anlaşılmaktadır (Watson, 2004, s.183-198, Cat.E.12; Cat.E.15; Cat.E.16; Cat.E.17). Yine Irak'ta görülen 10.yy'la tarihlenen opak beyaz üzeri lüster boyalı kâselerin dış kısımlarında benzer bezeme stili yapıldığı

görülmektedir (Watson, 2020, s. 42-45, 10-11). Kat: 131’de görülen tabak fragmanının dış kısmındaki bezeme stiline benzerliğinden ötürü 10. Yy üretimi olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca katalog bölümünde tanıtılmayan 19 adet fragmanda opak beyaz üzerine şeffaf sır örnekleri ile mavi ve yeşil desenli seramiklerde bulunmaktadır.

Görsel 23: Opak beyaz üstüne lüster boyalı, (Watson 2004, Cat 16, s. 194’ den alıntıdır).

6.4.2. Beyaz lüster

Kazılardan çıkan beyaz lüster seramik sayısı 27 tane olup katalog bölümünde 17 fragman tanıtılmıştır. Kirli beyaz renginde kumlu bir hamur kullanılmıştır. Bazı lüster parçalarının yüzeyinde ise kobalt mavi renginde akıtmalar görülmektedir (Kat: 144-145). Bu gruptaki seramikler basit, dışa çekik ve içe çekik ağız kenarlarına sahip olmakla birlikte kâse, tabak ve küçük çömlek ve bir adet kapak formlarından oluşmaktadır (Kat: 132-148).

Süsleme ağız kenar kısımlarında yer alan bordür, gövde, iç yüzey ve dış yüzeyin tamamına uygulanmıştır. Bezeme çeşidi olarak bitkisel, geometrik ve yazı ile süsleme yapılmıştır. Kat 138 no’lu küçük çömlek ağız kenar parçasının

omuz kısmındaki bordürün içerisinde geliş güzel altın sarısı renginde art arda boyanmış olduğu görülmektedir. Bu bordürün altında yer alan bir bordür daha vardır. Gövde kısmında bulunan bordür içerisinde ince uçlu bir aletle Arapça, Kuran-ı Kerim'in İnsan Süresinin 5. Ayet'i yazmaktadır: “*Innel ebrâra yeşrabûne min ke'sin kâne mizâcuha kâfûrâ*”. Anlamı ise, “Şüphesiz ki iyiler kafur¹² katılmış bir kadehten içerler” (Kat: 138). Kâfur ağacının güneyde yetişen bir tür olmasından kaynaklı bu kabın ithal olarak veya hediye olarak gelmesi muhtemeldir.

Başka bir beyaz lüster gövde parçasında ince uçlu bir aletle yazı stiline uygun harfleri üst üste işleyerek dekoratif bir süsleme yapılmıştır (Kat: 139). Lüster gövde parçalarının iç yüzeyleri sadece şeffaf sır kaplanmış iken dış yüzeylerinde ise sır üzerine altın varak kullanarak oluşturulmuş bantlar, diyagonal hatlar ve bitkisel süslemelerle kapların tamamı bezenmiştir (Kat: 140-141-142-143).

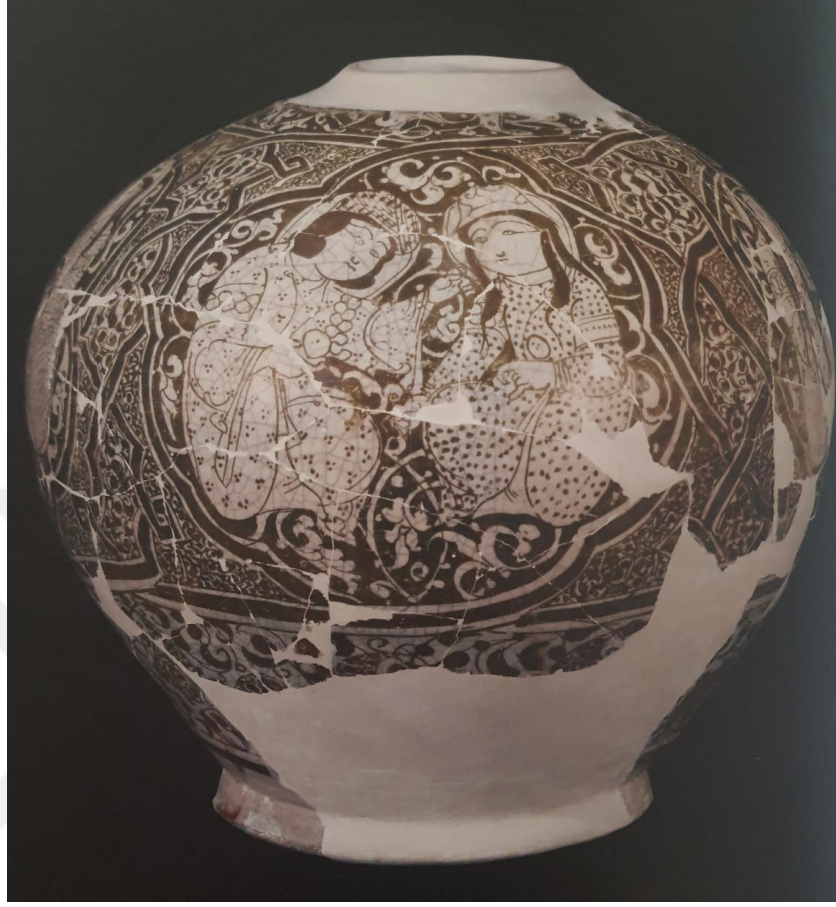
Buluntular arasında bazı kâse, tabak ve küçük kâse formunda olan fragmanların yüzeylerinde kobalt mavisi sır, ağız kenarından geliş güzel akıtılmıştır (Kat: 144-145). Kat: 144'nolu seramiğin ağız kenarında yatay bir bant altında iki dikey çizgi yuvarlak içinde nokta ile bezenmiştir. Ağız kenarında yer alan bu bezeme stili şeffaf sır altına mavi siyah boyalı seramikler yer alan bezemeyi andırmaktadır (Kat: 71-72-74). Gövdeye geçiş kısmı ise iç kısımda yatay bir bant dış kısmı ise yuvarlak çıkıntılar şeklinde vurgulanmıştır. Ağız kenarından içe doğru mavi boya akıtılmış, dışı ise tamamı mavi boyalıdır. Kat: 145'teki kâse ağız kenarının iç kısmında madalyon içerisinde bir figür olabileceği düşünülmektedir. Madalyon çizgisinin geçtiği yerlerde ise mavi boya görülmektedir. Dış kısmında ise madalyon içerisinde eğrisel çizgilerle geometrik bir süsleme yapılmıştır. İç kısımda görülen figürün gövdesinin benzer örnekleri Ahlat ve Kaşan lüster buluntuları ile benzerlik göstermektedir. Ahlat'ta bulunan ibrik ve lüster gövde parçasında kadın figürünün elbisesinin çizimi, kollarının

¹² Kâfur tropik bölgelerde yetişen bir ağaç türüdür. Ülkemizde yetişmeyen bu ağaç türü uzak doğudan ithal edilir. Şifalı bir bitki olan kafur, ağacından elde edilen beyaz kristal şeklinde monoterpenik bir maddedir.

kıvrımı ve kıyafetin noktalar halinde verilışı benzer bir stilde yapıldığını göstermektedir (Karamağaralı, 2007, s.141-146, Foto5-23a). İran Kaşan'da 12.yy'ın ikinci yarısına tarihlenen lüster teknikli vazo ve ibrik modellerin dış kısmında figürlerinde elbisesinin çizimi ve içinde noktalar halinde verilışı ile benzer bir bezeme stilini görülmektedir (Watson, 2020, s.204-207, 103-104). Lüster vazoda iki figür bulunmakta ve erkek figürünün kıyafetleri üç nokta (çintemani) ile belirtilmişken kadın figüründe tek noktalar halinde bezenmiştir. Horoz başlı ibrik örneğinde ise geometrik şekillerin içerisinde kadın figürü ve kıyafeti tek noktalar halinde vurgulanmıştır (Görsel 24). Dönemin lüster teknikli seramiklerinde görülen kadın figürlerinin çizimi bezeme stilleri hakkında fikir vermektedir.

Halka kaideli dip parçalarında geometrik ve bitkisel süslemeler görülür (Kat: 146-147). Ele geçen sağlam kapak örneğinin merkezinde bulunan tutamak yerinde ve buradan dışa doğru yayılan yatay ve dikey çizgiler yapılmıştır. Arada kalan kısımlarda ise geometrik ve bitkisel süslemelerin bir arada kullanılmıştır (Kat: 148).

Horis Kale, Samsat, Harran, Tell Minis, Rakka, Rey, Keşan'da beyaz lüster seramik örnekleri görülmektedir (Polat, 2022, s.425; Bulut, 2000, s.17-20; Ölçer, 2020, s.220-227). 12. Yy. sonu ve 13. Yy. başlarında Moğolların Rey ve Keşan şehirlerine akın etmesinden sonra lüster seramik ustaları Suriye, Mısır ve Anadolu'ya kaçarak daha düşük kaliteli, soyut desenli ve sade bezemeli Lüsterler üretilmişken aynı zamanda İran'da lüster üretiminin azalmasına sebep olmuşlardır. Suriye'de ve Rakka'da üretilen lüster seramiklerin Rey ve Keşan lüsterlerine göre daha düşük kaliteli örnekler olduğu bilinmektedir (Öney, 2016, s.63-66). Samsat'ta ele geçen gruplar arasında beyaz lüsterler yoğunluk göstermektedir. Burada bulunan lüsterlerin üzerinde stilize desenler, enine halkalar, kufi yazı şeritler kapların içine yapılmış ve bunlar 12. ve 13.yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Öney, 1982, s.75).

Görsel 24: Figürlü beyaz lüster seramik,
(Watson 2020, 103, s. 204' den alıntıdır).

6.4.3. Kobalt mavi lüster

Mor Yakup Kilise kazılarında ele geçen kobalt mavi seramik parçası 18 adettir. Katalog bölümünde 10 fragman tanıtılmıştır. Kirli beyaz renginde kumlu ve ince gözenekli hamur üzerine beyaz astar ve kobalt mavi sır uygulanmıştır. Ele geçen buluntular tabak ve kâse formlarında olup düz ve halka kaideli dip parçalarından oluşmaktadır. Bu gruptaki bazı seramikler, fırınlama esnasında renk değişimine uğramıştır. Ağız kenar ve dip parçası olan bu seramiklerin kobalt maviden koyu laciverte dönüşmüştür (Kat:153-154-155-156). Bezeme olarak soyut bitkisel süslemeler ve kadın figürü işlenmiştir. Kobalt mavi sır üzerinde kahverengimsi sarı renk ile yapılan bezeme zor seçilmektedir (Kat: 151, 152, 157, 158).

Kadın başlı rölyef lüster seramiğin dış yüzeyinde koyu sarı renk ile kadın yüzünün hatları konturla belirginleştirilmiştir (Kat: 157). Bir başka kâse ağız kenar fragmanın iç kısmında altın yaldızla bezenmiş sağa doğru bakan bir kadın başı yer almaktadır (Kat: 158).

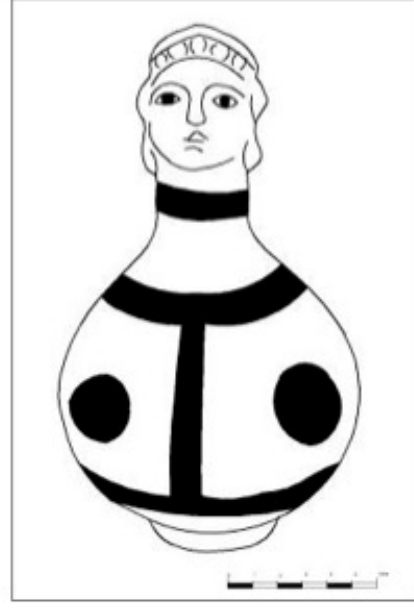
Anadolu da Samsat kazısında rastlanan kobalt mavi lüster seramik buluntularında stilize edilmiş bitkisel motifler ve Arapça yazılar görülmektedir. Kobalt mavi lüster seramiğin Samsat'ta sayıca azlığından dolayı ve Anadolu'da pek rastlanılmayan bir seramik türü olmasından kaynaklı, bunların 12. ve 13. yüzyıllarda İran'da Büyük Selçuklu döneminde ve Suriye'de Şam bölgesinde kobalt mavi lüster seramiğin üretildiği bilinmektedir (Mutlu, 2021, s.193).

Moğollar 1259 yılında Rakka'yı harap ettikten sonra Fırat Nehri'nin başka yerlerinde olan çömlekçilerin Şam'a gittiği düşünülmektedir. 13.yy'ın ortalarına kadar Rakka'da üretilen kobalt mavi lüster daha sonrasında Şam'da, İran tiplerinden ilham alınarak farklı bir üslupla yapılmaya başlanılmıştır. Mısır'dan Suriye ve İran'a kadar yayılım göstermiş ve Fustat'ta yerel karakteriyle şekillenmiştir (Watson, 2004, s.395). Şam'da bulunan kobalt mavi lüsterli vazoda altın yaldız rengi ile bezeme yapılmıştır. Şam'da bulunan bu vazo, 13.yy'la tarihlendirilmiştir. Kat: 151, 152, 153, 154, 157, 158'nolu seramiklerde de kobalt mavi rengi olup altın yaldız rengi ile desenler ve figür yapılmıştır. 1401 yılında Timur tarafından Şam'daki çömlekçiler mahallesi yakıldıktan sonra üretimin durduğu görüşü söylenilmekle birlikte diğer teknikli seramiklerin üretimi devam etmesi nedeniyle karmaşık ve tartışmalı bir durum olduğu anlatılmaktadır (Watson, 2004, s.396, Cat.R1).

İstanbul Arkeoloji Müzesi bünyesinde yer alan Çinili Köşk Müzesi Koleksiyonunda yer alan insan başı şeklinde ağız kenarına sahip testi (Görsel 25) çalışmada ele alınan Kat:157 elimizdeki kadın başı rölyef seramiği ile benzerlik göstermektedir. Karşılaştırılan bu kobalt mavi sırlı testi örneği 12. ve 13. yüzyıllara tarihlendirilmiş olup bunun İran üretimi olabileceği düşünülmektedir (Duran, 2007, s.23, Katalog No:6).

F.6

Ç.6

Görsel 25: Çinili Köşk Müzesi Koleksiyonundan Kobalt sırlı testi. 12.13.yy.
(Duran, 2007, Katalog No: 6, s.23' den alıntıdır).

6.5. Sırlı Boyalılar

6.5.1. Püskürtme sırlı seramikler

Sırlı seramikler içinde birden fazla boyanın püskürtülerek iç içe geçtiği yoğunlukla alacalı bazen de ebruli halini alan bir süslemenin oluşturulduğu püskürtme teknikli sırlı seramik parçalarından 20 adet ele geçmiştir. Katalog bölümünde 9 adet fragman tanıtılmıştır. Kırmızı hamur üzerine krem astarlı parçalarda gözle görülebilen katkılar kum ve kalker parçacıklıdır (Kat: 159-167). Bu grup; geniş tabak, kâse, ağız kenar ve dip fragmanlarından oluşmaktadır.

Basit ağız kenarlı geniş çanak fragmanı turuncu, yeşilin karışımı ile ebruli desenli bir görünüm mevcuttur (Kat: 159). Disk dipli tüme yakın küçük bir kâse örneğinde yeşil ve mangan morunun belli aralıklarla akıtılarak alacalı bir görünüm kazanması akıtma boyalı seramikler için güzel bir örnektir (Kat: 160).

İncelenen 9 adet seramik fragmanın iç kısımlarında püskürtme tekniği görülür. Dış kısımlarında sade şeffaf sır yapılmıştır. Antakya da Saint Petrus

Kilisesinde yapılan kazı çalışmalarında yoğunlukla kırmızı hamurlu ve mor, yeşil ve sarı renkli püskürtme boyalı seramikler bulunmuştur (Özkul Fındık, 2015, s.307, Fig.10). Mor Yakup Kilise kazılarında ele geçen püskürtme sırlı ve sgraffito bezemeli püskürtme sırlı seramikler ile benzerlikler bulunmaktadır. Kuveyt Ulusal Müzesi'nde Al-Sabah koleksiyonunda yer alan muhtemelen Nişabur üretimi olduğu biline püskürtme sırlı kâse ve tabak örneklerinin 10. Yy'la tarihlendirilmiştir (Watson, 2004, s.199-204, Cat. F2.) Katalogda tanıtılan 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166'nolu seramiklerin kırmızı hamurlu oluşu ve yeşil, kahve, sarı, bazen turuncu renklerin sıçratılarak yapılması Nişabur örnekleriyle benzerlik göstermektedir (Görsel 26).

Görsel 26: Al-Sabah koleksiyonunda yer alan püskürtme sırlı seramik 10.yy (Watson, 2004, s. 201'den alıntıdır).

Yine Kat: 167'de görülen tabak ağız kenar fragmanında görülen süsleme stili Nişabur örneği ile benzerlik göstermektedir. 10. yy'la tarihlenen ayaklı tabak örneğinde ince kazıma tekniği ile daireler içerisinde çiçek motifleri yer almaktadır

(Watson, 2004, s.203, Cat. F5). Sgraffito püskürtme sırlı seramiklerde görülen geometrik serbest el tasarımlı yuvarlak kâse formları Nişabur'un klasik tasarımları olarak bilinmektedir (Watson, 2020, s.136-139, 71-72). Nişabur'da 10. Yüzyıla tarihlenen sgraffito teknikli püskürtme sırlı kâse, Kat: 167'de tanıtılan fragmanda form olarak farklılaşmakla birlikte serbest bir tasarım yaklaşımıyla benzetilmektedir. Nişabur seramikleri hamur, form, süsleme ve sır açısından kurulan benzerliklerden dolayı elimizde bulunan püskürtme sırlı seramik fragmanlarını 10. yy'la tarihlendirilebilir (Kat: 159, 160, 161, 162-163, 164, 165, 166, 167).

Nişabur'un 10.yy'la tarihlenen monokrom sırlı seramikler arasında şeffaf yeşil sır altına kazıma bezemeli örneklerden biri püskürtme sırlı seramikler ile aynı olduğu söylenmektedir (Görsel 27). Aynı formlar üzerine kazıma bezeme yapılmış ve radyal bir pişirimden geçmiştir (Watson, 2020, s.140). Katalogda tanıtılan 82-83'nolu fragmanlar form olarak benzerlik göstermemekle birlikte sgraffito bezemeli ve şeffaf yeşil sırlı oluşu ile benzer bir uygulama yapıldığını söyleyebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde aynı seramik teknolojisi ile pişirim gerçekleşmesi aynı dönem ürünleri olduğunu düşündürmektedir.

Görsel 27: Sarıkhane koleksiyonunda yer alan yeşil sırlı sgraffito seramik, (Watson, 2020, s. 140'dan alıntıdır).

6.5.2. İki renkli sırlı seramikler

Sırlı seramikler içinde iç ve dış kısımlarının iki ayrı renk sır kullanılmış bir grup malzeme ele geçmiştir. İki renkli sırlı seramikler olarak adlandırılan bu seramiklerden 17 parça bulunmuş olup katalog bölümünde 6 fragman tanıtılmıştır (Kat:168-173). Tamamı kırmızı hamurlu ve astarsızdır. Bu grupta sözü edilen kabın iç ve dış yüzeyine farklı renk kombinasyonu olan yeşil, turkuaz ve kahverengi sırlılar bir arada kullanılmıştır.

İki renk sır uygulaması genellikle kâselerde görülür. Bunun dışında birkaç çanak ve çömlek parçasında karşımıza çıkmaktadır. Halka dipli ve basit ağız kenarlı derin kâse örneklerinde, dış kısımda kahve içte turkuaz sırn kullanıldığı veya ağız kenarı düzleştirilmiş bir başka basık kâse örneğinde ise dışta yeşil ve içte açık bir turkuaz sırn kullandığı görülmektedir (Kat: 168, 169, 170, 171, 172, 173). Bu gruptaki seramiklerin hiçbirinde bir süslemeye rastlanılmaz. Zaten çift renkli olması bir bezeme stili yaratmış olmalıdır. Karacahisar Kalesi buluntuları arasında iç yüzeyinde turkuaz ve yeşil dış yüzeyinde ise sarımsı krem, hardal, yeşil gibi sır renkleri kullanılmış seramik fragmanlarında iki farklı sır renkleri görülmektedir (Yılmazyaşar, Karasu, Özkul Fındık, 2023, s.153-162, Kat:298-325).

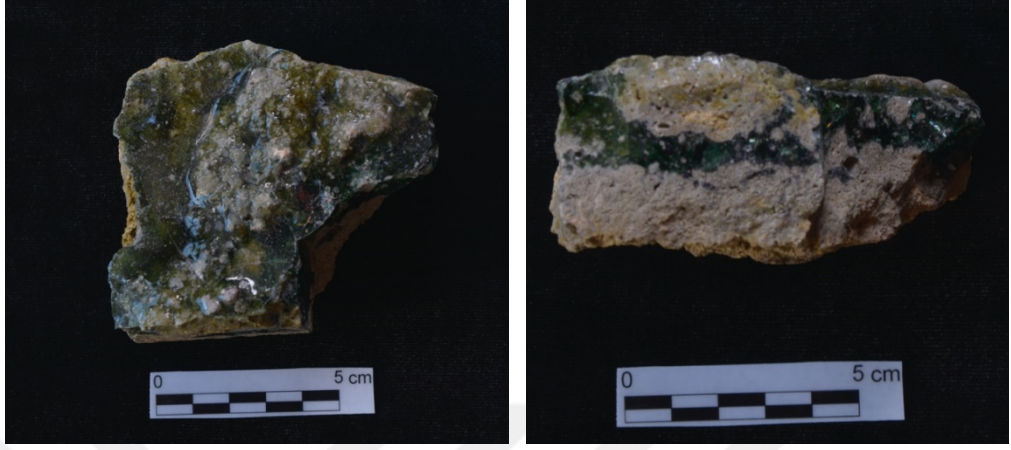
7. YEREL ÜRETİME DAİR İZLER

Arkeolojik kazı çalışmalarında bulunan deforme olmuş kaplar, fırın çivileri, üç ayaklar, plakalar, diskler, silindir baskı kalıplar, sır cürufları gibi malzemeler bir seramik atölyesi ve fırınının varlığının göstergeleridir. Mor Yakup Kilise kazısında yapılan çalışmalarda tutulan raporları incelendiğinde, kuzey alanda toprak alımı sırasında moloz taşlarla örülü içi sıva kaplı öge ve ikinci bir kuyu olarak adlandırılmıştır (Soyukaya 2003). Bu ögenin tarifi Hasankeyf'te bulunan yuvarlak planlı seramik fırınlarına benzemektedir (Çeken, 2007, s.246-7, foto 2-3; Özkul Fındık, 2013, s.45-47, f.3-5). Ayrıca bu alanda pişirim sırasında seramiklerin desteklenmesinde kullanılan kırık fırın çivileri ele geçmiştir (Görsel 28). Fırın çivilerin üzerlerinde yeşil sır damlaları ve seramik parçalarının yapıştığı da gözlemlenmektedir. Bu çivilerin benzerleri Hasankeyf, Taht-ı Süleyman, Nişabur (İran), Rakka (Suriye), Ahlat ve Antakya'da ve Misis'te yapılan kazılarda bulunmuştur (Özkul Fındık, 2015, s.302).

Görsel 28: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan fırın çivileri,
(Mardin Müzesi Arşivi)

Alanda bulunan yaklaşık yarım kilo ağırlığındaki yeşil sır cürufu burada seramik üretimi ve sırlama işlerinin yapıldığını gösteren somut verilerdendir (Görsel 29).

Görsel 29: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan yeşil sır cürufu, (Mardin Müzesi Arşivi)

Bunun yanı sıra pişirim sırasında deforme olmuş seramiklere de rastlanılmıştır. Aplike kulplu sürahinin dış kısmında renk farklılıkları, dip kısmına yakın yüzeyde gözenekler ve formunda bozulmalar görülmektedir. Yanındaki gövde fragmanın yüzeyinde de benzer gözenekler izlenmektedir (Görsel 30).

Görsel 30: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan deforme seramikler, (Mardin Müzesi Arşivi)

Muhtemelen fazla pişirim ile hamur içeriğinde bulunan katkı maddeleri yüzeye bu şekilde bir gözenek oluşturarak yansımaktadır. Ele geçen bazı sırlı seramik fragmanlarında yine aynı gözenekler ve bazı sır rengi değişimleri oluşmuştur (Görsel 31).

Görsel 31: Mor Yakup Kilise Kazısından bulunan deforme sırlı seramikler, (Mardin Müzesi Arşivi)

Şeffaf sır altına mavi ve siyah desenli fragmanlarda tanıtılan Kat. 144'deki fragmanın hamur renginin farklılığı, bize bir deneme ürünü veya geçiş evresi seramiği olduğunun göstergesidir. Bu alanda süre gelen seramik üretimi ihtimal dahilindedir.

Katalog bölümünde tanıtılan Kat: 2-19-20-21'nolu yeşil sırlı seramiklerin iç kısımlarında üç ayak izleri görülmektedir. Kobalt mavi lüster grubu içerisinde bulunan Kat: 168, 169, 170, 171'nolu seramiklerin, fırınlama esnasında sır renginin koyu laciverte dönüştüğü düşünülmektedir. Çünkü, fazla pişirim sonucu ortaya çıkabilecek bir deformasyon olan mavi lüsterde koyulaşma burada da kendini göstermektedir. Bu seramik örnekleri bir ıskarta ürünü olarak değerlendirilmekte ve bu sebeple Mor Yakup Kilisesinin bulunduğu alanda bir üretim faaliyeti olduğu tahmin edilmektedir.

Dülük Baba tepesinde bulunan Mor Salomon Manastırı'nda 7.yy- 12.yy aralığında olan seramiklerin kuzey Suriye bölgesinden geldiği söylenmektedir. Bu çalışmanın araştırmacısının üzerinde durduğu önemli sorular üretimin açık kanıtlarına rastlanamamasıdır. Sadece Antakya ve Misis'te fırın ve malzemelerin bulunduğunu belirtmektedir. Kuzey Suriye'den Resafa ve çevresi Dehes, Rakka, Dipsi Faraj, Kharab, Sayyar, Nusaybin, Al Mina, Tarsus ve Zeugma seramiklerin geldiğini söylemekte ve buluntuları ile benzerlik kurmaktadır. Burada Nusaybin'den söz ederken Kamışlı da yapılan yüzey araştırması bulunan seramikler ile karşılaştırılmakta ve benzerlik kurulmaktadır. Nitekim Eva Strothenke- Koch Nusaybin'den ve çevre bölgelerinden seramik akışının olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu seramiklerin Nusaybin'de üretildiğine dair bir fırının ya da atölyenin olduğunu gösteren fırın çivileri ve benzeri ipuçları olmamasından dolayı bu konuda temkinli kalmakta ve soru işareti bırakarak konuya dikkat çekmektedir (Strohenke-Koch, 2021, s. 191-209). Bu bağlamda tez çalışmasında dikkat çekilen bu nokta ile ilgili önemli kanıtlar sunulabilmektedir. Çünkü Mor Yakup Kilise kazılarında çıkan fırın çivileri, üç ayak izleri, ıskarta seramikler gibi buluntular burada bir fırın veya atölyenin olduğunu kanıtlar niteliktedir.

8. SONUÇ

Turabdin Dağları'nın güneyinde, Mezopotamya düzlüklerine açılan önemli bir konumda olan Nusaybin; tarih boyunca farklı dönemlerde farklı güçlerin yönetimi altında kalmıştır. Bu nedenle, Nusaybin Mor Yakup Kilise kazılarında elde edilen sırlı seramiklerin çeşitlilik göstermesi şaşırtıcı değildir. Ancak bu durum tarihlendirmede daha dikkatli olmamızı gerektirmektedir.

Güçlü bir antik döneme sahip Nusaybin'de İslamiyet'in gelişmesi ile hem ticari hem dini hem de kültürel bir yoğunlaşmadan da söz edilebilir. Nusaybin'in bu önemi Moğolların saldırısına kadar güçlü bir şekilde devam etmiştir. Emevi Dönemi'nden başlayarak Abbasilere ve daha sonra da Eyyubiler dönemine kadar Nusaybin, en parlak dönemlerini birini yaşamış olmalıdır. Dönem dönem büyük devletlerin gücünü yitirdiğini ve emirliklerin rolünün güçlendiğini de bilmektedir. Böyle dönemlerden biri olan Mardin Artukoğlularında Nusaybin, Zenginlerin idaresinde yönetilmiştir. Zaman zaman yerel özellikler ön plana çıkarken Eyyubilerin yeniden bölgeye gelişi ile daha kıtalararası etkiler de söz konusu olmuştur. Bu durum, ele geçen seramiklerde rahatlıkla görülmektedir. Nitekim, Nusaybin Mor Yakup Kilise kazılarında elde edilen sırlı seramikler Nusaybin'in kültürel çeşitlilikten beslendiğini kanıtlar nitelikte özellikler göstermektedir.

Mor Yakup Kilise kazısı 20 yıllık süreçte önemli bir sırlı seramik repertuvarını ortaya çıkarmıştır. Bu durumun Anadolu'daki Orta Çağ sırlı seramiklerine önemli bir katkı sunduğu şüphesizdir. Pek çok farklı teknikte yapılmış seramiğin bir arada bulunması, önemli sonuçların elde edilmesine kanıt oluşturur niteliktedir. Tez çalışmasında, katalog bölümünde tanıtılan ve karşılaştırma örnekleriyle değerlendirilen bu parçalar için şu sonuçlar maddeler halinde sıralanmış olup tarihlendirme önerisini ve teknikleri içeren bir tablo oluşturulmuştur.

1. Koleksiyonda insan ve hayvan figürlü, yazı, bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiş sırlı seramiklerin yanı sıra sade, iki ve üç renkli seramik parçaları bulunmaktadır.

2. Çoğunlukla kâse ve tabak fragmanlarından oluşan repertuvarda bardak, testi, küp, çok kuplu çanak, lazımlık gibi formlar da yer almaktadır.

3. Tanıtılan sırlı seramiklerin çoğunluğunda açık-koyu tonlarda kırmızı renk hamur kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra krem renkli kumlu bir hamur da kullanılmıştır.

4. Genelde sade renkli eserler yoğunlukta olmakla beraber insan ve hayvan figürlü, bitkisel, geometrik ve yazı karakterli motifler de süsleme unsuru olarak kullanılmıştır.

5. Konumu itibariyle kıtalararası bir ticaretin içinde de yer alan Nusaybin, pek çok devletlerle de her daim etkileşim halinde olmuştur. Bu durum seramik dünyasında gelişen birçok tekniğin buradaki seramik sanatında yer edinmesine sağlamış olmalıdır. Örneğin; tek renk sırlılar arasında bulunan yeşil sırlı seramikler Hasankeyf yerleşiminde olduğu gibi yoğunluk gösteren bir gruptur. Aynı zamanda Hasankeyf’de bulunan yeşil sırlı seramiklerin hamur renkleri ile benzerlik göstermektedir. Katalog bölümünde tanıtılan kahverengi sırlı seramiklerde de benzer hamur renkleri görülmektedir. Nitekim İslam sanatında, Anadolu Selçuklularda, Bizans, Beylikler döneminde ve Erken Osmanlı dönemlerinde yeşil sırlı seramiklerin yoğunlukla tercih edildiğini bilmektedir.

6. Mor Yakup Kilise kazı çalışmaları süresi boyunca sistematik ve metodolojik bir çalışma yürütülemediğinden bulunan sırlı seramiklerin kazı alanının hangi alanından ve hangi tabakasından geldiğine dair bilgiler tam olarak verilememektedir. Bundan dolayı karşılaştırma örnekleri dikkate alınarak, teze konu olan koleksiyonda bulunan 55 adet seramiğin tarihlendirme önerisi 8. ve 13. yy. aralığını kapsayacak şekilde verilmiştir (Bkz. Tablo 1).

7. Buluntular arasında rastlanılan yeşil sır cürufu, fırın çivilerinde yeşil sır damlaları başta olmak üzere, yeşil sırlı seramiklerde rastlanılan üç ayak izleri, iskarta seramikler gibi unsurların tamamı Nusaybin’de seramik üretimin

yapıldığına dair güçlü kanıtlar olarak ele alınabilir. Burada farklı dönemlere ait sırsız ve sırlı seramiklerin yoğunluğu, ele geçen bu veriler, burada üretim denemeleri yapıldığını düşündürmektedir.

8. Sırlı seramikler sanatsal yaratıcılığın bir ürünü olmakla birlikte, kendi dönemlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında önemli izler taşımaktadır. Aynı zamanda seramik ustalarının, hükümdarların, tüccarların ve tüketicilerin dönem koşullarına göre yapılmış seçimleri sonucu oluşturulmuş eserlerdir. Bunlar, seramik yapım teknolojisini göstermenin yanı sıra bezeme tarzlarını, motiflerin estetik değerler üzerine kurulduğunu ayrıca dönemsel etkileşimlerle yenilikler kazanarak kendi dönemlerinin moda ve sosyal statülerini de ifade ettiği söylenebilir. Bununla birlikte çeşitli formlara sahip buluntuların, günlük kullanım ihtiyaçlarını karşılamak için üretildiği düşündürmektedir.

Önemli bir Orta Çağ tabakasının varlığına işaret eden bu sırlı seramikler, yerel üretimin güçlü kanıtları olabileceği gibi, ipek yolu güzergâhı üzerinde yer alan Nusaybin'e ithal olarak gelen ürünler de olabilir. Bu durumun sırlı seramiklerde çeşitlilik yarattığı düşünülmektedir. Nihayetinde buluntular ister yerel olsun ister ithal gelen eserler olsun, bölgenin özellikle de Nusaybin'in zengin kültürel ve tarihi mirasını temsil eden değerli kültür varlıklarıdır.

TARİHLENDİRME									
KRONOLOJİ			TEKNİKLER						
Çağ	Dönem	Yüzyıl	Yıl	Tek Renk Sırlılar	Sır Altı Boyama	Sgraffito Tekniği	Sır Üstü Tekniği	Sırlı Boyalılar	
ORTAÇAĞ	ERKEN	6. YY	500						
			550						
		7. YY	600						
			650						
		8. YY	700		Şeffaf Sır Altına Çok Renkli Kat: 48 - 55				
			750						
		9. YY	800	Turkuaz Sırlı Kat: 24- 33	Şeffaf Sır Altına Çok Renkli Kat: 56, 57				
			850						
		10. YY	900				Tek Renk Sırlı Sgraffito Kat: 82-83	Opak Beyaz Üzerine Lüster Boyalı Kat:131	Püskürtme Sırlı Kat: 159- 167
			950						
	YÜKSELİŞ	11. YY	1000						
			1050						
		12. YY	1100		Şeffaf Sır Altına Mavi ve Siyah Kat: 71- 74	Tek Renk Sırlı Champeve-Sgraffito Kat: 116-119	Beyaz Lüster Kat: 144, 145		
			1150						
		13. YY	1200		Şeffaf Turkuaz Sır Altına Lacivert Kat: 65- 66	Çok Renk Sırlı Champeve-Sgraffito Kat: 120	Kobalt Mavi Lüster Kat: 149- 158		
			1250		Yeşil Sır Altına Siyah Desenliler Kat: 58- 61				
		14. YY	1300						
			1350						
	15. YY	1400							
		1450							
	BİBLİYOGRAFYA		16. YY	1500					
			Deborat 2015; Cleveland ... ; Wilkinson ve Tucker 1995, Gibson 1972;				(Watson, 2004; 1999) (Bulut 2000; Öjcer, 2009) Fındık Özkul, 2008)	(Watson, 2004; 2000) Karakaya Bilen ve Kaplan, 2023; Arnağan, 2014.	(Watson, 2004; 2000) (Watson, 2020)

Tablo 1: Mor Yakup Kilisesi’nde bulunan sırlı seramiklerin tarihlendirilmesi

KAYNAKÇA

- Acara Eser, M. (2020). Divriği Kale Kazısı Sırlı Seramik Buluntuları: İlk Sonuçlar ve Yerel Üretim İzleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.37, S.1. s.136-153.
- Arcasoy A. (1988). *Seramik Teknolojisi*. Marmara Üniversitesi Yayınevi. No:457.
- Armağan, M.E. (2014). *Aigai (Aiolis) Kazısı Bizans Dönemi Seramik Buluntuları*. Ege Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Aytaç, G. (2010). Elazığ Arkeolojisi ve Etnografya Müzesi'ndeki Artuklu-Selçuklu Sırlı Seramikleri. *NEWWSA, e-journal of New World Sciences Academy*, Volume:5, Number:4, s.506-524.
- Aykaç, R. (2022). "Suriye Halep, Hama ve Rakka Müzelerindeki Türk-İslam Dönemine Ait Eserlerden Örnekler". *Art-Sanat*, No. 17, s. 59-82.
- Avşar, M.E., Avşar, L. (2013). İslam Sanatında Akıtmalı-Kazıma Seramikler ve Taklit Teorisi. *Kalemişi Dergisi*, C.3, S.1 s. 1-13.
- Azimli, M. (2009). "İslam'ın İlk Fetih Yıllarında Nusaybin ve Klasik İslam Kaynaklarına Göre Nusaybin 'in Fethi". (Ed. Kenan Ziya Taş). *Ankara: Geçmişten Günümüze Sempozyum Bildirileri 27 -28 Mayıs 2004*. s. 77-82.
- Baş, G. (2009). "Bitlis Kalesi Kazısı Sırlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *XII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Pamukkale Üniversitesi. s.83-92.
- Bilici, S. (2009). "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Ortaçağ Sırlı Seramikleri". I. *ODTÜ Arkeometri Çalıştay*. Türkiye Arkeolojisi'nde Seramik ve Arkeometrik Çalışmalar. ODTÜ Arkeometri Anabilim Dalı. s.102-111.
- Bulut, L. (2000). *Samsat Ortaçağ Seramikleri (Lüster ve Sıraltılar)*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No. 108.
- Cöhce, S. (2007). "İslam Hakimiyeti Dönemine Kadar Ana Hatlarıyla Nusaybin ve Çevresi". (Haz. İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin Tarih-Coğrafya*. İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi. S.1, s.82-90.
- Çeken, M. (2007). "Hasankeyf Kazısı Seramik Fırınları, Atölyeleri ve Seramikleri". *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*. (Ed. Öney, G. ve Çobanlı Z.). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 245-261.

Çevik, A. (2007). “Ortaçağ İslam Coğrafyacılara Göre Nusaybin”. (Haz. İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin Tarih-Coğrafya*. İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi. S.1, s.142-155.

Çoraklı, B. (2022). “Sfenks Figürünün Selçuklu Çini ve Seramiğindeki İkonografik Yolculuğu”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C.10 S.27. s. 213-232.

Çizer, S. (2010). *Lüster Tarihi Tekniği Sanatı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.

Deborah Rebecca, W. (2015). *Settlement in the Diyala and Southern Mesopotamia: A Reassessment of Robert MyCormick Adams' Sasanian and Early Islamic Ceramic 'Type Fossils'*. Durham theses. Durham University.

Demir, A. (2007). “Eyyubiler Devrinde Nusaybin”. (Haz. İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin Tarih-Coğrafya*. İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi. S.1, s. 325-347.

Demir S. (2020). *Mor Yakup Kilisesi Restorasyon Çalışmaları Raporu*. Mardin Müzesi Arşivi.

Duran, Ö. (2007). *Çinili Köşk Koleksiyonu'nda Figürlü Seramikler*. Marmara Üniversitesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Erdoğan, N., Tekin, Ş. (2013). “Kültür İnanç Parkı Projesi Mor Yakup Kilisesi Kazısı. 22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları”. Adana: *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*. s. 1-20.

Erpolat, S., M. (2007). “XVI. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarından Tahrir Defterlerine Göre Nusaybin”. (Haz. İbrahim Özcoşar). *Makalelerle Mardin Tarih-Coğrafya*. İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi. S.1, s. 349-380).

Guérin, A. (1996). “L'occupation Abbaside de Nasibin: Typologie et chronologie préliminaires de la céramique prospectée en surface,” in *Continuity and Change in Northern Mesopotamia from the Hellenistic to the Early Islamic Period*, (Ed. Karin Bartl ve Stefan R. Hauser), Berliner Beiträge zum Vorderen Orient 17. Berlin: Dietrich Reimer. s. 377-400.

Gürhan Gök, S. (2008). “Beylikler Dönemi'ne Ait Sgraffito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar (Manisa Gülgün Hatun Hamamı Buluntuları)”. *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII/2, s. 59-83.

Kenar, A. (2015). “Marmaray Projesi Kapsamında Yenikapı Kazılarında Ortaya Çıkarılan Osmanlı Keramikleri (15-17. Yüzyıl)”. *İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, S.1, s.115-154.

Karaca, Ö. (2022). “Tarihin İz Dokunduğu Güzergah: İpek Yolu”. *TAD*, C.41. S.71. s.154-173.

Kaplan, N. (2022). “Nusaybin Akademisi’nin Sanata Yaklaşımı ve Süryani Kilisesine Etkisi”. *Nusaybin, Siyaset-Kültür-Ekonomi*. (Ed. Selçuklu A. – Gemi, A.) Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları. s.139-162.

Karakaya Bilen, Ö; Kaplan, N., (2023). “Nusaybin Mor Yakup Kilisesi Kazılarında (2000-2016) Bulunan İnsan ve Hayvan Figürlü Sırlı Seramiklerin Değerlendirilmesi”. *International Journal of Mardin Studie*, C.4, s. 25-45.

Karamağaralı, Yörükan, B., (1982). “Ahlat Seramik Ekolü”. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S.5, Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 391-462.

Karamağaralı, N., (2007). “Ahlat Sırlı Seramikleri”. *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*. (Ed. Öney, G. ve Çobanlı Z.). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 133-153.

Keser Kayaalp, E; Erdoğan, N. (2013). “The cathedral Complex at Nisibis”. *Anatolian Studies*. s. 137-154.

Kılıç, T. (2008). “Nusaybin’in Fiziki Coğrafya Özellikleri”. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.10, s. 106-118.

Kontogiannis, N.D ve Böhlendorf-Arslan, B. (2021). “Kültürel Üretim Aracı olarak Sırlı Kaplar: Geçmiş Araştırmalar, Güncel Durum ve Gelecekteki Sorunlar”, *13. Uluslararası ANAMED Yıllık Sempozyumu*, (Ed. N.S. Kontogiannis, B. Böhlendorf- Arslan ve F. Yenişehirlioğlu). İstanbul: Koç Üniversitesi ANAMED Yayınları, s. 3-20.

Köroğlu, G. (2012). “Kızkalesi Kazılarında Ele Geçen 12.-15. Yüzyıl Arasına Tarihlenen Orta Çağ Seramikleri”, (Ed. Erten, E., Favro, D. ve Özyıldırım, M.) *Seleucia*, S.2. Ankara: Olba Kazısı Yayınları. s. 11-32.

Madina, M. Jenkins. (2006). *Rakka Revisted Ceramics of Ayyubid Syria*. The Museum of Art. New York: Yale University Press.

Mutlu, H. S. (2021). “Anadolu’da Ortaçağ Seramiklerinin Üretildiği Bir Merkez: Samsat”. *Van Yüziüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.53, s. 183-202.

Nouri, N. ve Hosseini Hashem, S. (2018). “Exploring Symbolic Animal Motifs of Egyptian Fatimid Lüsterware Pottery and Pottery Products of the Middle Ages in Iran”. *TÜBA-AR*, S.23, s. 213-223.

Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ölçer, S. (2009). “Harran Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan (2014-2017) İslami Dönem Seramiklerinin Ön Değerlendirilmesi”. (Ed. Önal, M., Mutlu, İ.S. ve Mutlu, S.). *Harran ve Çevresi Arkeoloji*. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, s. 419-436.

Ölçer, S. (2020). Harran Kazıları İslami Dönem Seramikleri. Ege Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Öney, G. (1967). “İran Selçukluları ile Mukayeseli Olarak Anadolu Selçuklularında Atlı Av Sahneleri”. Ankara Üniversitesi: *Anadolu Dergisi*, S.11 s. 121-138.

Öney, G. (1982). “1978-79 ve 1981 yılı Samsat Kazılarında Bulunan İslam Devri Buluntularıyla İlgili İlk Haber”. *Sanat Tarihi Dergisi*, C.1, S.1. s. 71-80

Öney, G. (1983). “Bir Grup Selçuklu Seramiğinde İnsan Tasviri”. *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, 2(2), s. 86-105.

Öney, G. (2016). “Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslubu”. *Sanat Tarihi Dergisi*. Ege Üniversitesi. C.13, S.1, s. 61-82.

Özkul Fındık, N. (2008). *Hasankeyf Seramikleri (2004-2006)*. Ankara: Çardaş Yayınevi.

Özkul Fındık, N. (2013). “Artuklu-Eyyubi Dönemlerinde Hasankeyf’te Seramik Atölyeleri ve Üretimleri”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.30, S.2. s. 43-60.

Özkul Fındık, N. (2016). “Ceramics Recovered in some Excavations in East and South Anatolia”. (Haz. Filiz Yenişehirlioğlu). *XI.th Congress AIECM3 On Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics*. Antalya: Koç Üniversitesi VEKAM Yayın. s.301-308.

Özkul Fındık, N. (2020). “Kemah Kalesi Seramik Buluntuları”. *Erzincan Kemah Kalesi Kazıları*. Erzincan: Erzincan Valiliği Kültür Yayınları. s. 225-251.

Polat, T. (2019). “Erzincan Müzesi’nde Sergilenen Sgraffitto ve Tek Renk Sırlı Orta Çağ Seramiklerinin Buluntu Yeri ve Köken Problemi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13/23. s. 817-834.

Polat, T. (2022). “Horiskale Ortaçağ Seramikleri”. *Sanat Tarihi Yıllığı*. S.407-431.

Shaddoud, I. (2014). *Céramiques Des Forteresses Croisées, İsmâéliennes, Ayyoubides et Mameloukes de Syrie du Nord*. Aix-Marseille Université. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Soyukaya, N. (2003). *Mor Yakup Kilisesi 2000-2002 Yılı Çalışmaları Raporu*. Mardin: Mardin Müzesi Arşivi.

Soyukaya, N. (2004). *Mor Yakup Kilisesi 2002 Yılı Çalışmaları Raporu*. Mardin: Mardin Müzesi Arşivi

Soyukaya, N; Aydın, Y. (2006). *Mor Yakup Kilisesi 2005 Yılı Çalışmaları Raporu*. Mardin: Mardin Müzesi Arşivi

Strothenke-Koch, E. (2021). “Dolice Manastırı’ndan Sırlı Seramikler: Kilikya Torosları ve Diele Arasındaki Ticaret Yolları ve Bunların Sınırları Üzerine Ön Değerlendirmeler”. *13. Uluslararası ANAMED Yıllık Sempozyumu*. (Ed. N.S. Kontogiannis, B. Böhlendorf-Arslan ve F. Yenişehirlioğlu). İstanbul: Koç Üniversitesi ANAMED Yayınları. s. 191-209.

Tatlı, E. ve Aytaç, İ. (2018). “Malatya Battalgazi Evi Kazısı Sgraffito Teknikli Bir Grup Seramiğin Değerlendirilmesi”. *Social Sciences (NWSASOS)*. 13(1). s. 1-27.

Tavor, K.A. (2017). “Chapter 2: Ceramic Finds. Ngsba Archaeology”. (Ed. David Ilan). Kudüs. The Nelson Glueck School of Biblical Archaeology Hebrew Union College. *Jerusalem*. V.4. s.23-129.

Tekin, Ş. (2009). *Mor Yakup Kilisesi 2007-2008 Yılı Çalışmaları Raporu*. Mardin: Mardin Müzesi Arşivi.

Yardımcı, İ. (2013). “The Glazed Tile Techniques of the Seljuk and Beylik Periods”. *Journal of Literature and Art Studies*, Vol.3.No.1.s. 42-51.

Yılmaz, G. (2016). *Urmiye Müzesi’nde Bulunan İslam Dönemine Ait Sırlı Seramikler*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Yılmazyaşar, H. Karasu, Emre Y. Ve Özkul Fındık, N., (2023). *Bizans’tan Osmanlı’ya: Karacahisar Kalesi Seramikleri (2019-2022)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Yücel, M. ve Sanal, Ş. (2021). “Selçuklu Dönemi Eserlerinde Hayvan Sembolleri: Ahlat Müzesi Örneği”. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, C.11. S.3. s. 535-545.

Watson, O. (1999). “VIII. Report on the glazed ceramics. Die Frühislamische Keramik Von Tall Aswad”. (Von: Peter A. Miglus). *Deutsches Archäologisches Institut*, s. 81-96.

Watson, O. (2004). *Ceramics from Islamic Lands*. Kuwait National Museum, The Al-Sabah Collection. London: Thames & Hudson.

Watson, O. (2020). *Ceramics of İran Islamic Pottery in the Sarikhani*. London: Yale University.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Özlem KARAKAYA BİLEN
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0000-0002-1145-0141
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10489144
Lise	Atalay Lisesi, Zonguldak
Lisans	Sanat Tarihi, Edebiyat Fakültesi, Selçuk Üniversitesi, Konya
Yüksek Lisans	Kültürel Çalışmalar, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin
Mesleki Deneyim	Sanat Tarihçi, Mardin Müzesi, 2015-2019
Akademik Çalışmalar	1. Karakaya Bilen, Ö. & Kaplan, N. 2023, “Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi Kazılarında (2000-2016) Bulunan İnsan ve Hayvan Figürlü Sırlı Seramiklerin Değerlendirilmesi” <i>International Journal of Mardin Studies</i>, 4 (1), 25-45. 2. Karakaya, Ö. 2016, “Yeşilli: Artuklu Sultanlarının Sayfiye Mekânı”, <i>Mardin Kültür Sanat ve Turizm Dergisi</i>, Sayı 5, s. 40-45